

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Факультет політичних наук

Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄС В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Виконала: студент VI курсу,
групи 691-м спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Авдюшкіна Інна Сергіївна

Керівник: к. і. н., доцент
кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики
Вовчук Людмила Анатоліївна

Рецензент: д. політ. н., професор
кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики
**Шевчук Олександр
Володимирович**

Миколаїв – 2022 рік

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.....	8
1.1. Стан наукової розробки теми та джерельна база проблеми.....	8
1.2. Концептуальна та понятійно-категоріальна основи дослідження.....	26
1.3. Методологія дослідження міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону	31
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄС.....	42
2.1. Потоки внутрішньої міграції в ЄС протягом 1990-2004-х рр.....	42
2.2. Тенденції розвитку міграційних процесів після розширення ЄС (2004 р. і 2007 р.).....	48
2.3. Міграційна карта ЄС протягом 2011-2022 рр.....	53
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА ЄС В ОБЛАСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ.....	63
3.1. Міграційне законодавство ЄС.....	63
3.2. Основні напрямки сучасної міграційної політики Франції.....	67
3.3. Динаміка та структура міграційної політики ФРН.....	83
РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ДО КРАЇН ЄС В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	89
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	103

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГА ООН	Генеральна Асамблея ООН
ЄЕП	Єдиний економічний простір
ЄК	Європейська Комісія
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
МОМ	Міжнародна організація з міграції ООН
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РБ ООН	Рада Безпеки ООН
РФ	Російська Федерація
США	Сполучені Штати Америки
УВКБ ООН	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
ФРН	Федеративна Республіка Німеччини
ЦСЄ	Центрально-Східна Європа
ADRI	Агентство з розвитку міжнародних культурних відносин
FASILD	Фонд сприяння та підтримки, інтеграції та боротьби з дискримінацією
OFPRA	Французьке бюро захисту біженців та осіб без громадянства
SSAE	Соціальна служба допомоги емігрантам
ASSFAM	Асоціація соціальної допомоги сім'ям-мігрантам
DPM	Управління з питань народонаселення і міграції

ВСТУП

Актуальність теми. Міграційні процеси, які відбуваються на сучасному етапі є одним із наслідків політичної модернізації і глобалізації, а також несуть у собі політичне навантаження, пов'язане із тиском на існуючі політичні інститути, із загрозою політичній стабільності та національній безпеці. Міжнародне життя змушує вважати проблематику міграційного вибуху не тільки надзвичайно актуальною, але й важливою для зовнішньої політики сучасних держав.

Реальна загроза є, зокрема, наслідком проблеми міграційного тиску, яка до величезного розчарування великої частини населення Європи вирішувалася безвідповідально. Таким чином, виклики, пов'язані з міграцією, переросли з тих, що в першу чергу стосувалися гуманітарних питань, в проблему реальної політики, яку слід розглядати в більш глобальній перспективі, пов'язаної з географією і політикою безпеки. З'явилися завдання величезного масштабу, які на національному рівні не вирішити. Тому для ЄС важливо знаходити спільні надійні рішення цієї проблеми. ЄС як організація і та Європа, яку ми знаємо сьогодні, навряд чи зможе пережити нескінченний міграційний тиск, якщо все продовжуватиметься так, як зараз.

Розвиток загальної міграційної політики ЄС і узгодження запропонованого ЄК 23 вересня 2020 р. нового Пакту про міграцію та притулок – одна з найважливіших задач ЄК у 2022 р. Разом з тим, навіть якщо пакт буде прийнятий, це навряд чи призведе до прориву у вирішенні міграційних проблем на просторі ЄС.

Об'єктом дослідження є міграційна політика.

Предметом дослідження є міграційна політика ЄС в контексті безпеки регіону.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період упродовж 1997-2022 рр. *Нижня межа* пояснюється підписанням Амстердамської угоди. *Верхня межа* – сучасністю. Потрібно зазначити, що іноді автор виходитиме за дані хронологічні рамки з метою більш ґрунтовного висвітлення досліджуваної тематики.

Територіальні рамки цього дослідження охоплюють територію країн-членів Європейського Союзу (Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція), а також країни Африки (Еритрея, Судан, Південний Судан, ДР Конго, Сомалі, Мавританія, Марокко, Туніс, Алжир, Малі, Нігерія, Камерун, Габон), Близького Сходу (Ірак, Сирія) та Азії (Афганістан), з яких найбільше здійснюється легальна та нелегальна міграція.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону. Відповідно до мети поставлені наступні **завдання:**

- висвітлити стан наукової розробки теми та джерельну базу проблеми;
- розглянути концептуальну, понятійно-категоріальну основи та методологію дослідження міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону;
- проаналізувати потоки внутрішньої міграції в ЄС протягом 1990-2004-х рр.; тенденції розвитку міграційних процесів після розширення ЄС (2004 р. і 2007 р.) та висвітлити міграційну карту ЄС протягом 2011-2022 рр.;
- дослідити міграційне законодавство ЄС;
- охарактеризувати основні напрямки сучасної міграційної політики ЄС на прикладі Франції та ФРН;

- сформувати механізми подолання нелегальної міграції до країн ЄС у контексті безпеки регіону.

Наукова новизна дослідження визначається актуальністю досліджуваної проблеми і тим, що запропонована тема є недостатньо вивченою у вітчизняній історіографії та полягає у тому, що у рамках проведеного наукового дослідження:

- здійснений комплексний аналіз міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону;
- отримала подальшої систематизації історіографія проблеми та джерельна база дослідження;
- запропоновані практичні рекомендації щодо подолання нелегальної міграції до країн ЄС у контексті безпеки регіону.

Практичне значення роботи полягає в тому, що магістерську роботу написано в наукових і навчальних цілях. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані при написанні дисертаційних робіт, навчальних посібників і підручників, а також під час викладання загальних і спеціальних курсів, таких як «Міжнародні відносини та світова політика», «Україна та ЄС», «Зовнішня політика країн Центральної та Південно-Східної Європи», «Європейський Союз у міжнародних відносинах», «Сучасні тенденції міжнародних відносин», різних спецкурсів тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки цього дослідження були представлені на розгляд у вигляді виступів на наукових конференціях, зокрема, на III Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія» (м. Вінниця, 2021 р.) та Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум-2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, червень 2022).

Публікації. За темою дослідження було опубліковано статтю у співавторстві з науковим керівником у науковому журналі «Старожитності Лукомор'я».

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 117 сторінок, з них основного тексту – 102 сторінки. Дипломна робота складається зі вступу, 4 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (120 найменувань українською, російською, англійською мовами).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Стан наукової розробки теми та джерельна база проблеми

Використану в роботі літературу можна класифікувати за територіальним критерієм: праці вітчизняних науковців, російських авторів та твори західноєвропейських та американських учених.

Вітчизняна наукова школа. Значну цінність для нашої роботи становлять праці А.О. Хмель¹, у полі зору якої перебуває зовнішня політика країн Європи та О.А. Малиновської², яка досліджує питання формування спільної міграційної політики ЄС. Важливими для автора є питання, що стосуються реалізації Амстердамської угоди, зокрема, у сфері міграції та притулку, а також Закон про міграцію (2005 р.), в якому були сформульовані два основних принципи міграційної політики ФРН. Стаття І.С. Авдюшкіної та Л.А. Вовчук³ присвячена висвітленню політики Франції у сфері врегулювання проблеми нелегальної міграції, яка відіграла важливу роль у політичній трансформації країни та держав ЄС в цілому. Також

¹ Хмель А.О. Роль фактора міграції у зростанні євроскептичних настроїв в ЄС // Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання – 2020: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. С. 19-23; Хмель А.О. Зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи. 1944-2014 рр. Навчальний посібник. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. С. 153-154; Хмель А.О. Тенденції розвитку сепаратизму в Іспанії на початку ХХІ ст. // Наукові праці: науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 251. Т. 264. Історія. С. 75.

² Малиновська О.А. Формування спільної міграційної політики Європейського Союзу // Стратегічна панорама. 2006. № 2. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr0&issue=2006_2

³ Вовчук, Л., Авдюшкіна, І. (2021). Політика Франції у сфері врегулювання проблеми нелегальної міграції. Старожитності Лукомор'я. (5). С. 165-172. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.5.122>

І.С. Авдюшкіною⁴ було досліджено нелегальну міграцію в ЄС. На думку О.А. Малиновської⁵ після створення єдиного ринку, введення спільної валюти та створення Шенгенського простору гармонізація міграційної політики, знаменувала новий етап в об'єднанні Європи.

Слід звернути увагу на роботи О. Гільченко⁶, а також Ю. Драча⁷, І. Сльоти⁸, які досліджують міграційну політику Франції. Автори стверджують, що протягом останніх років Франція як середземноморська країна більш за інші країни відчуває на собі загострення міграційної кризи, що позначається на її внутрішньополітичному та внутрішньо-економічному розвитку. У свою чергу збільшення міграційних потоків призводить до активізації тероризму, збільшення рівня злочинності, зіткнення на релігійній основі, росту безробіття та величезних державних витрат на допомогу мігрантам.

В.О. Костенко⁹ виділяє актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі ЄС. О.А. Краєвська¹⁰ займається дослідженням політико-правового аспекту міграційної політики ЄС.

⁴ Авдюшкіна І. Нелегальна міграція як дестабілізуючий фактор в ЄС // Травневі студії: історія, міжнародні відносини, філософія: Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія» / за ред. Ю. Т. Темірова. Вип. 6. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 137-140.

⁵ Там само. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr0&issue=2006_2

⁶ Гільченко О. Л. Сучасна міграційна політика Франції // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2016. Вип. 16. С. 191-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2016_16_26.

⁷ Драч Ю.С. Зовнішньополітичні аспекти імміграційної політики Франції // Гілея. 2011. Вип. 48. № 6. С. 876-877.

⁸ Сльота І. Сучасна міграційна політика Франції та Великої Британії. // UA Foreign Affairs. 2014. 12 листопада. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/suchasna-migraciina-politika-franciji-ta-velikoji-britan/>

⁹ Костенко В. О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу // Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 54. С. 106-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appo1_2015_54_13

¹⁰ Краєвська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: політико-правовий аспект // Грані. 2011. № 5 (79). С. 143.

Н.Г. Леонтій¹¹ робить акцент на тенденціях міграції робочої сили у країнах ЄС і стверджує, що в цілому ФРН і Австрія є країнами, які приймають найбільше число емігрантів з країн ЦСЄ.

М.А. Оврамець¹² звертає увагу на європейський мультикультуралізм та його вплив на міграційну політику провідних європейських країн. А. Солодько¹³ аналізує міграційну кризу в ЄС на сучасному етапі і вказує, що основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС протягом останніх років стали ФРН, Швеція, Італія, Франція та Угорщина. М.О. Саракуца¹⁴ визначає засади та перспективи спільної міграційної політики ЄС. С.В. Толстов¹⁵ прослідковує динаміку та напрямки інституціональних реформ у ЄС.

На думку Б. Юськіва, ЄС формує систему владних відносин, у рамках яких окремі держави несуть певну відповідальність за дотримання ними прав людини, виконання міждержавних домовленостей, охорону навколишнього середовища і тому подібне. Відповідний інститут – Європарламент – контролює виконання окремими державами і приватними організаціями обов'язкових для них рішень, застосовуючи для цього систему конкретних заходів впливу: від торгових санкцій і припинення членства в міжнародних організаціях до економічної блокади і проведення військових акцій щодо

¹¹ Леонтій Н.Г. Тенденції міграції робочої сили у країнах Європейського Союзу // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2004. Т. 30. С. 77-78.

¹² Оврамець М.А. Європейський мультикультуралізм у дискурсі політології міжнародних відносин // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. Історія. Зб. наук. праць. Маріуполь, 2013. Вип. 7-8. С. 111-112.

¹³ Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // Аналітичний центр «CEDOS». 2016. 4 березня. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>

¹⁴ Саракуца М. О. Спільна міграційна політика ЄС: засади та перспективи // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 101. Ч. 1. С. 120-121.

¹⁵ Толстов С. В. Динаміка та напрями інституціональних реформ у Європейському Союзі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 120, ч. 1. С. 27-28.

окремих держав. Саме в такому середовищі відбувається політизація міжнародної міграції¹⁶.

Російська наукова школа. Н.В. Говорова¹⁷ досліджує соціальну структуру мігрантів в різних країнах ЄС. Л.Ф. Абзалова¹⁸ робить акцент на правових засадах міграційної політики в європейських країнах. Автор зазначає, що за останні роки ФРН стала лідером в Європі за кількістю двосторонніх угод з іншими європейськими країнами про трудову мобільність. Законом «Про міграцію» було вперше чітко врегульовано питання міграції іноземців, які займаються самостійною трудовою діяльністю.

Л. Абзалова у своїх наукових працях визначає, що стратегічний курс міграційної політики будь-якої держави ЄС формується під впливом чотирьох основних груп факторів.

Перша група - внутрішні потреби держави, які охоплюють демографічну, соціально-економічну, національну сфери, які прямо пов'язані з питаннями територіальної цілісності та політичної безпеки держави.

Друга група пов'язана з конкретними установками правлячої еліти на подальший розвиток країни, які отримують своє практичне втілення у формуванні політико-правового режиму щодо міграції населення.

Третя група чинників відображає міжнародну обстановку в цілому і політичну, соціально-економічну та військову ситуацію в прикордонних регіонах сусідніх держав зокрема. До четвертої групи факторів належать катаклізми природного і техногенного характеру, які викликають потоки

¹⁶ Палагнюк О. В. Міграція як соціально-економічний феномен та геополітичний виклик розвитку сучасного суспільства // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Політологія. 2014. Т. 230. Вип. 218. С. 37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_230_218_9

¹⁷ Говорова Н.В. Мигранты в Европейском Союзе: социальный профиль // Миграционные проблемы в Европе и пути их решения. Москва: Ин-т Европы РАН, 2015. С. 66-67.

¹⁸ Абзалова Л. Ф. Правовые аспекты иммиграционной политики в странах Европейского Союза // Четвертые Валентеевские чтения: Сборник докладов (Книга 2). Москва: МАКС-Пресс, 2005. С. 121-122.

вимушених мігрантів, але ця група зазвичай слабо впливає на стратегію міжнародного курсу країни через тимчасовість цих явищ¹⁹.

Ю. Литвинова²⁰ та О. Потьомкіна²¹ досліджують вплив міграції на європейський ринок праці і роблять висновок наскільки ефективною є міграційна політика ЄС на сучасному етапі. А.Г. Ромашова²² та Я.Р. Стрельцова²³ досліджують міграційну політику Франції. На їхню думку головною перешкодою на шляху інтеграції новоприбулих мігрантів мусульман, є їхня релігія – іслам і традиції з ним пов'язані, які входять в нерозв'язне протиріччя зі світським характером держав заходу.

Є.Ю. Кор'якіна²⁴ займається аналізом особливостей міграційної політики ФРН на межі ХХ – на початку ХХІ століття та виділяє ключові органи виконавчої влади, які відповідають за реалізацію міграційної політики. Б.В. Петелін²⁵ запевнює, що мігрантам, які прибувають в ФРН гарантована допомога в адаптації до нових умов проживання. С. Хамзіна²⁶ вважає, що ФРН доведеться залучати мігрантів в конкурентній боротьбі з іншими індустріально розвиненими країнами, М. Лисборг²⁷, М. Окольські²⁸

¹⁹ Там само.

²⁰ Абзалова Л. Ф. Правовые аспекты иммиграционной политики в странах Европейского Союза. С. 123.

²¹ Потемкина О. Европейская повестка дня по миграции – новый поворот в иммиграционной политике ЕС // Современная Европа. 2015. № 4. С. 28-29.

²² Ромашова А.Г. Миграционная политика Франции как следствие социальных противоречий // Алтайская школа политических исследований. URL: <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=2292>

²³ Стрельцова Я. Современная миграционная политика Франции // Мировая экономика и международные отношения. 2020. Т. 64. № 8. С. 124.

²⁴ Корьякина Е.Ю. Особенности миграционной политики Германии на рубеже ХХ – ХХІ вв. // Вестник Кемеровского государственного университета. 2015. Вып. 2(3). С. 125.

²⁵ Петелин Б. В. Особенности миграционной политики ФРГ // Вестник Череповецкого государственного университета. 2014. № 4. С. 72.

²⁶ Хамзина С. Миграционная политика ФРГ // Ассоциация «Евразийский экономический клуб ученых». 2013. URL: <https://group-global.org/ru/publication/5559-migracionnaya-politika-frg>

²⁷ Лисборг М. Миграционная политика ЕС – это катастрофа // ИНОСМИ.РУ. 2017. 3 апреля. URL: <http://inosmi.ru/social/20170403/239022762.html>

²⁸ Окольски М. Миграционное давление на Европу // Международная миграция населения. Москва: МАКС Пресс, 2001. Вып. 6. С. 46-47.

досліджують вплив міграції на європейський ринок праці і роблять висновок наскільки ефективною є міграційна політика ЄС на сучасному етапі. М. Окольські висуває поняття «незавершеної міграції», коли мігрант розглядає перебування в іншій країні як короткострокове і вимушене і зберігає зв'язок з історичною батьківщиною.

Н.М. Жукова²⁹ у своїй роботі надає детальний аналіз міграційної політики ЄС з урахуванням особливостей країн, які входять до цього співтовариства.

Європейські фахівці-міжнародники. Найбільший внесок у дослідження міграції в ЄС на сучасному етапі, в першу чергу, зробили європейські науковці. Р. Гропас³⁰ очолює команду соціальної ринкової економіки в дорадчій службі президента ЄК. Раніше вона очолювала групу соціальних питань Центру європейської політичної стратегії, внутрішнього аналітичного центру Європейської комісії (2015-2019 рр.), відповідального за стратегічний аналіз та поради щодо політики. Дослідниця вважає, що протягом 1990-2004-х рр. Польща стала країною, що постачає найбільшу кількість мігрантів до ФРН. Співробітник Центру міграційної політики Інституту Європейського університету С. Каррера³¹, висловлює пропозиції, що країнам ЄС необхідно управляти міжнародними переміщеннями населення з урахуванням реальних можливостей прийому мігрантів з точки зору ринку праці, забезпечення житлом, доступу до охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг, а також захисту від можливої експлуатації. Професор Центральноевропейського

²⁹ Жукова Н.Н. Миграционная политика Европейского Союза: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03; [Ставропольский гос. ун-т]. Ставрополь, 2005. С. 10-11.

³⁰ Gropas R. European Immigration: a sourcebook. Ashgate Publishing, 2014. P. 128-129. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/30557>

³¹ Carrera S. The French Presidency's European Pact on Immigration and Asylum: Intergovernmentalism vs. Europeanisation? Security vs. Rights? // CEPS Policy Brief No. 170. Brussels: CEPS, September 2008. P. 5-6. URL: <http://aei.pitt.edu/9381/2/9381.pdf>; Constitutionalising the External Dimensions of EU Migration Policies in Times of Crisis. Edward Elgar Publishing. 336 p.

університету М. Каханек³² аналізує зміни у міграційній ситуації провідних країн світу після розширення ЄС у 2004 р. і у 2007 р., зазначаючи, що кількість трудових мігрантів з «нових» восьми країн ЄС зросла приблизно з 1 млн. чол. в 2004 р. (0,3% від загального числа жителів ЄС) до приблизно 2,3 млн. в 2010 р. (0,6%).

Німецький економіст, професор економіки Університетського коледжу Лондона К. Дустман³³ приходять до висновку, що інтенсивна міграція до європейських країн робітників з-поза меж ЄС, пов'язана з географічними та історичними факторами. Віце-директор Центру міграційних досліджень Варшавського університету П. Касмарчук³⁴ вказує, що міграція з Польщі до ФРН є циркулярною міграцією етнічних німців і частини німецької національної меншини в Польщі, а також тимчасових трудових мігрантів з Польщі. Професори факультету географії Університетського коледжу Лондона Дж. Салт³⁵ і Т. Соботка³⁶ аналізують проблему безробіття трудових мігрантів у ЄС.

Французький дослідник К. Баде³⁷ стверджує, що після падіння залізної завіси міграція стала основною причиною для занепокоєння в багатьох європейських країнах та досліджує рушійні сили та течії міграції, їх вплив на культуру як мігрантів, так і населення, що приймає, включаючи міграційну політику.

³² Kahanec M. Migration in an enlarged EU: a challenging solution? URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14287_en.pdf

³³ Dustmann Ch. Immigration: the European Experience // Discussion Paper Series. Centre for Research and Analysis of Migration, 2011. № 22(11). P. 1-2. URL: <https://ftp.iza.org/dp6261.pdf>

³⁴ Kaczmarczyk P. International migration in Central and Eastern Europe – current and future trends // United Nations Expert Group Meeting on international Migration and Development. New York, 2005. P. 3-4.

³⁵ Salt J. International Migration in Europe: patterns and trends since the mid-1990s // *Revue Européenne des Migrations Internationales*. № 22(2). P. 155-156.

³⁶ Sobotka T. Migration continent Europe // *Vienna Yearbook of Population Research*. 2009. P. 217. URL: http://www.leacomm.eu/userfiles/files/LeaCoMM%20Docs/Migration%20in%20Europe_Vienna.pdf

³⁷ Bade K. *Migration in European History*. Wiley, 2003. 416 p.

Американська наукова школа. Найбільший внесок у дослідження міграції в ЄС на сучасному етапі, в першу чергу, зробив американський соціолог Д. Массей, автор мережевої (синтетичної) теорії міграції, яка пояснює міжнародну міграцію домінуванням капіталістичних відносин у неринкових суспільствах та американський соціолог С. Кастельз, які розглядають проблему міграції у контексті глобалізації сучасного світу, звертаючи увагу на вивчення міграції як складового компоненту трансформаційних процесів, які відбуваються у світі³⁸.

Ч. Босуелл³⁹ аналізує моделі міграційних потоків після закінчення холодної війни та пов'язує їх з політичними процесами та процесами розробки політики на рівні ЄС та між державами-членами ЄС. Автор пропонує оригінальний та інноваційний погляд на нову динаміку міграційної політики та політичні дилеми, що стоять перед європейськими політиками.

Дж. Холліфілд⁴⁰ також зосереджує увагу на аспектах міграційної політики ФРН і Франції. Як підкреслює у своїй статті Дж. Холліфілд, політологи, які досліджують міграцію в ЄС, займаються, головним чином, двома темами. Перша з них – роль національної держави в управлінні міграційними потоками та в контролі над власними кордонами. Друга – вплив міграції на інститути суверенітету і громадянства, а також взаємозв'язок міграції з одного боку і зовнішньою політикою та національною безпекою – з іншого.

³⁸ Массей Д. Синтетическая теория международной миграции // Мир в зеркале международной миграции. Москва: МАКС-Пресс, 2002. Вып. 10. С. 132.

³⁹ Boswell Ch. Migration and Mobility in the European Union. Macmillan International Higher Education, 2010. 256 p.

⁴⁰ Hollifield J. Immigration policy in France and Germany: outputs versus outcomes // Annals of the American Academy of political science, 2006. P.119-120.

М. Уолтон-Робертс⁴¹ досліджує як змінилася міграція в Європі в міру розширення ЄС, і які наслідки для країн (і для самих мігрантів) всередині і за межами цих перекроєних юрисдикційних і територіальних кордонів.

Аналізуючи **джерельну базу**, слід зазначити, що вона є достатньою для розкриття теми і складається переважно з іншомовних джерел. Більшість документів, використаних у роботі, були взяті з офіційного сайту ЄК – <https://ec.europa.eu/>. Всі використані джерела автор поділив на чотири групи.

Першу групу джерел становлять офіційні документи урядів європейських країн та міжнародні угоди, зокрема: Амстердамський договір (1997 р.)⁴²; Лісабонський договір (2007 р.)⁴³; Стокгольмська програма (2009 р.)⁴⁴; Європейський пакт про імміграцію та притулок⁴⁵.

Переломним моментом на шляху гармонізації політики європейських держав у сфері міграції було підписання 1997 р. Амстердамської угоди (набула чинності 1999 р.)⁴⁶, де окрему частину присвячено свободі пересування, притулку та міграції. Спеціальним протоколом до Угоди, до права ЄС інтегровано Шенгенські домовленості.

Кардинально новим було те, що Амстердамська угода містила положення, яке дозволяло ЄС приймати обов'язкове для країн-членів законодавство в міграційній сфері. У жовтні 1999 р. на саміті у Тампере

⁴¹ Walton-Roberts M. Territoriality and Migration in the E.U. Neighbourhood: Spilling over the Wall. Springer Science & Business Media, 2013. 254 p.

⁴² Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997D%2FAFI>

⁴³ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // EUR-Lex [official web-site]. 2007. 17 of December. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>

⁴⁴ The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting the citizen // European Commission [official web-site]. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_-_an_open_and_secure_europe_en_1.pdf

⁴⁵ European Pact on Immigration and Asylum // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ajl0038>

⁴⁶ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997D%2FAFI>

(Фінляндія) голови держав ЄС домовилися про реалізацію Амстердамської угоди, зокрема, у сфері міграції та притулку. Було схвалено спеціальну програму, де накреслено кінцеві та короткотермінові, на п'ять років, цілі щодо створення спільної системи регулювання міграцій в ЄС. За словами тогочасного Голови ЄК Романо Проді, після створення єдиного ринку, введення спільної валюти та створення Шенгенського простору гармонізація міграційної політики, знаменувала новий етап в об'єднанні Європи⁴⁷.

Після виконання програми, прийнятої у Тампере, 2004 р., уже після розширення ЄС, у Гаазі було затверджено наступну програму дій до 2010 р. У ній сформульовані завдання: 1) створити єдину європейську систему притулку; 2) розвивати легальну міграцію та боротися з нелегальним працевлаштуванням; 3) забезпечити інтеграцію громадян третіх країн; 4) розвивати зовнішньополітичний вектор міграційної політики; 5) удосконалювати менеджмент міграційних потоків. Крім розробки спільного законодавства, Гаазька програма була сфокусована на поглибленні солідарності країн ЄС у вирішенні міграційних питань, передбачала функціонування низки фінансових програм взаємодопомоги.

Стокгольмська програма 2009 р.⁴⁸, прийнята у розпал фінансово-економічної кризи, продемонструвала небажання країн ЄС форсувати міграційні питання і містила лише кілька нових ідей. В основному зусилля ЄС у царині спільної міграційної політики в роки кризи зосереджувалися на збереженні уже досягнутих результатів, забезпеченні функціонування досягнутих домовленостей, зокрема Шенгенської системи. Разом з тим, Стокгольмська програма діяла на момент набуття чинності Лісабонської

⁴⁷ Малиновська О. А. Формування спільної міграційної політики Європейського Союзу // Стратегічна панорама. 2006. № 2. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr0&issue=2006_2

⁴⁸ The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting the citizen // European Commission [official web-site]. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_-_an_open_and_secure_europe_en_1.pdf

угоди, яка внесла суттєві зміни у функціонування ЄС, зокрема, відповідно до них (Ст. 68)⁴⁹.

Для розуміння логіки розвитку міграційної політики ЄС важливими є також Послання ЄК в сфері міграції, яких після 1999 р. було оприлюднено немало. Вони містять пропозиції щодо спільних рішень, аналіз ситуації, оцінки імплементації прийнятого законодавства. Щорічно ЄК готує Доповідь щодо міграції та притулку⁵⁰. Видаються також тематичні доповіді, наприклад, щодо інтегрованої охорони кордонів, прийняття біженців, інтеграції мігрантів. Хоча висунуті в посланнях ініціативи не завжди підтримуються країнами-членами, а спільні рішення народжуються в постійних дискусіях, причому кінцевий варіант, який трансформується у законодавчі акти, може значно відрізнятись від первинного, послання відображають основні надбання європейської політичної думки, квінтесенцію напрацювань провідних політиків та експертів⁵¹.

Перший розгорнутий документ щодо спільної міграційної політики ЄС було видано ЄК 2000 р., оскільки імплементація прийнятих у Тампере рішень щодо формування європейського міграційного простору вимагала політичної оцінки міграційної ситуації в Європі з урахуванням демографічного розвитку та ситуації на ринку праці, а також міграційного тиску ззовні. Враховуючи спричинений скороченням чисельності працездатного населення дефіцит робочої сили, передовсім кваліфікованої, послання закликала до запровадження політики контрольованого залучення економічних мігрантів

⁴⁹ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>

⁵⁰ Бортник Н. П. Вплив глобалізації на формування міграційних потоків // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6. Т. 1. С. 142.

⁵¹ Annual Report on Immigration and Asylum // European Commission [official web-site]. 2016. URL: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/annual-report-immigration-and-asylum>

як складової спільної політики ЄС у сфері міграції та притулку, розробки щодо цього питання спільного законодавства⁵².

Спільна політика ЄС щодо залучення економічних мігрантів, як говорилося у Посланні, має передбачати також співпрацю з країнами походження та активні дії із запобігання нелегальній міграції. З метою реалізації виробленої стратегії ЄК було запропоновано спеціальний механізм зближення міграційних політик країн-членів. Документ складався з двох частин. У першій з них було визначено спільні керівні цілі та принципи у чотирьох сферах: управлінні міграційними потоками, прийнятті економічних мігрантів, партнерстві з третіми країнами та інтеграції громадян третіх країн. Друга частина пропонувала інструменти досягнення поставлених цілей, зокрема, розробку національних планів, прийняття спільних законодавчих рішень, залучення європейських інституцій, використання можливостей громадянського суспільства та інше⁵³.

У грудні 2005 р. після тривалих багатосторонніх консультацій ЄК було затверджено Політичний план щодо легальної міграції⁵⁴, прийняття якого ознаменувало підтвердження зміни міграційної політики ЄС від раніше цілком обмежувальної до більш прагматичної і відкритої, що пояснювалася демографічним спадом, потребою у кваліфікованих працівниках для розбудови «економіки знань», а також культурного збагачення та додаткових джерел підприємництва та інновацій. Її мета – використання потенціалу міграції для розвитку Європи, в тому числі шляхом щонайповнішої інтеграції тих іноземців, які вже перебувають на її території, а також регульованого залучення нових контингентів іноземних працівників.

⁵² European Agenda on Migration // European Commission [official web-site]. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration_en

⁵³ Краєвська О. А. Міграційна політика Європейського Союзу: політико-правовий аспект // Грані. 2011. № 5 (79). С. 143.

⁵⁴ Вишневська О. А. Сучасна міжнародна трудова міграція та державна міграційна політика // Статистика України. 2008. № 2. С. 87.

Центральним питанням безпеки є запобігання нелегальній міграції. Важливо, що ЄК вказує країнам-членам, що масові легалізації нелегальних мігрантів не є ефективним засобом міграційного менеджменту і мають бути припинені. Водночас, зусилля країн-членів спрямовуються на рішучу боротьбу з організаторами нелегальних переміщень та торгівцями людьми, на захист та підтримку жертв торгівлі людьми, а також на забезпечення нелегальним мігрантам фундаментальних людських прав, зокрема, доступу до невідкладної медичної допомоги, навчання дітей. Заходи із запобігання нелегальній міграції включають також повернення нелегалів на батьківщину, розвиток співпраці в цьому питанні як між країнами-членами (взаємне визнання рішень про депортацію, спільні депортаційні заходи), так і країнами походження мігрантів (підписання та реалізація угод про реадмісію, допомога в реінтеграції повертанців на батьківщині)⁵⁵.

Висунутий ЄК щодо цілей міграційної політики слоган «процвітання, солідарність, безпека» – був деталізований та закріплений у Європейському пакті про імміграцію та притулок, схваленому главами держав-членів на саміті в Брюсселі у жовтні 2008 р.. Пакт не є юридично обов'язковим, проте закріплює низку політичних домовленостей між країнами ЄС щодо регулювання міграційних процесів⁵⁶.

Зокрема, у Пакті наголошується, що міграція може зробити вагомий внесок в економічний розвиток ЄС, а також забезпечити ресурсами самих мігрантів і країни їхнього походження, сприяти таким чином їх розвитку. Разом з тим, країнам ЄС необхідно управляти міжнародними переміщеннями населення з урахуванням реальних можливостей прийому мігрантів з точки

⁵⁵ Там само. С. 124.

⁵⁶ Костенко В. О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appo1_2015_54_13

зору ринку праці, забезпечення житлом, доступу до охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг, а також захисту від можливої експлуатації⁵⁷.

Для подальших дій у сфері міграції було визначено п'ять основних напрямів: 1) організація легальної міграції відповідно до пріоритетів, потреб та можливостей окремих країн, забезпечення інтеграції мігрантів; 2) запобігання нелегальній міграції, забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країни походження чи транзиту; 3) підвищення ефективності прикордонного контролю; 4) розбудова європейської системи притулку; 5) поглиблення співробітництва з країнами походження мігрантів з метою забезпечення синергетичної взаємодії між міграцією та розвитком.

Пакт про міграцію та притулок було схвалено у момент розгортання світової фінансово-економічної кризи, що не могло не вплинути на його реалізацію. Потреба підтвердити та оновити політичні напрями спільної міграційної політики, врахувати наслідки кризи, а також революційних подій в країнах південного та східного Середземномор'я, звідки до Європи спрямований численний міграційний потік, спонукали ЄК виступити з новим посланням щодо міграції, яке датується 2011 р.. У ньому підкреслювалося, що на тлі зазначених подій потреба у спільній міграційній політиці ЄС є очевидною, як ніколи.

Однак, крім переліку термінових заходів, викликаних революціями в низці арабських країн, ЄК вкотре наголошувала на необхідності стратегічного розвитку спільної політики в сфері міграції, зокрема, завершення формування європейської системи притулку, укріплення кордонів, кращого регулювання легальної міграції до ЄС осіб, що мають необхідний економіці країн ЄС фах, поширення передового досвіду щодо інтеграції мігрантів⁵⁸.

⁵⁷ European Pact on Immigration and Asylum // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ajl0038>

⁵⁸ Carrera S. The French Presidency's European Pact on Immigration and Asylum: Intergovernmentalism vs. Europeanisation? Security vs. Rights? P. 5.

Передбачалося, що висунутий у вересні 2020 р. новий міграційний пакт⁵⁹ буде схвалений на саміті ЄС в грудні 2020 р. після обговорення в Європарламенті. Однак це питання було перенесено на 2021 рік, що само по собі свідчило про наявність певних розбіжностей в ЄС з цього питання. Багато в чому ці припущення підтверджуються аналізом підходів окремих держав-членів ЄС до міграційних пропозицій ЄК.

Хоча в цілому нові пропозиції ЄК з питань міграції були сприйняті державами-членами ЄС доброзичливо, мова тим не менш не йде про повну, одностайну і однозначну підтримку пакту. При цьому проект критикують з прямо протилежних позицій практично за всіма пунктами. Якщо одні країни вважають недостатньо радикальними заходи «обов'язкової солідарності», які містяться в пакті, то інші, навпаки, виступають проти будь-якого «примусу» в міграційних питаннях. Якщо одні держави-члени ЄС роблять акцент на обмеження в'їзду на територію ЄС, то інші, навпаки, заявляють про необхідність істотного додаткового стимулювання трудової міграції та надання мігрантам гарантій їх прав. Якщо країни першого в'їзду виступають за повний перегляд Дублінського регламенту, то інші, навпаки, наполягають на його зміцненні та розвитку закладених в ньому принципів.

Друга група джерел представлена промовами керівників держави, зокрема, виступ канцлера ФРН А. Меркель під час якого вона коментує критику новообраного президента США Д. Трампа стосовно міграційної політики⁶⁰. У 2016 р. до ФРН прибуло 280 тисяч біженців. Це істотно менше, ніж роком раніше, коли число мігрантів склало 890 тисяч. У цьому ж році

⁵⁹ Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020 // European Commission. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/migration-and-asylum-package-new-pact-migration-and-asylum-documents-adopted-23-september-2020_en

⁶⁰ Меркель ответила на критику Трампа в адрес миграционной политики ФРГ // Радио Свобода. 2017. 16 января. URL: <https://www.svoboda.org/a/28237403.html>; Меркель заявила о провале мультикультурализма // BBC Русская служба. 2010. 17 октября. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtm

А. Меркель у відповідь на критику європейської міграційної політики з боку новобраного президента США Дональда Трампа закликала не пов'язувати боротьбу з тероризмом і питання про прийом біженців. Глава німецького уряду наголосила, що європейці самі визначають свою долю, і закликала країни ЄС до зміцнення співробітництва. За словами А. Меркель, в боротьбі з тероризмом Європі допоможуть економічна міць і ефективна система прийняття рішень. Д. Трамп в інтерв'ю виданням «Bild» і «The Times» назвав проведену канцлером А. Меркель політику з прийому біженців «катастрофічною помилкою», пов'язавши теракт на різдвяному ярмарку в Берліні з міграційним кризою. За його словами, наплив біженців також призвів до виходу Великобританії з ЄС.

Також до цієї групи належить промова лідера опозиційної французької партії «Національний фронт» Марін Ле Пен, яка звинувачує інститути ЄС у проведенні безвідповідальної міграційної політики, що заволокає ще більше економічних мігрантів⁶¹.

Важливе значення становлять промови Президента Франції Емануеля Макрона стосовно масштабної міграції на території європейських країн, яку він вважає основним викликом нашого часу⁶². На його думку європейським країнам слід створити Європейський офіс притулку; поступово створювати європейську прикордонну поліцію, яка забезпечує суворе управління кордонами та повернення тих, хто не може залишитися; і фінансувати широку європейську програму навчання та інтеграції для біженців. У 2021 р.

⁶¹ Marine Le Pen has accused the EU of irresponsible immigration policy // CypLIVE.com. URL: <http://en.cyplive.com/ru/news/marin-le-pen-obvinila-es-v-bezotvetstvennoy-migracionnoy-politike.html>

⁶² President Macron gives speech on new initiative for Europe // Élysée – Présidence de la République française. 2017. 26 of September. URL: <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2017/09/26/president-macron-gives-speech-on-new-initiative-for-europe>

Е. Макрон закликав ЄС до плану міграції, з урахуванням афганської проблеми⁶³.

Третя група джерел включає статистичну інформацію. Це матеріали взяті з офіційного сайту ЄК – <https://ec.europa.eu/>, які демонструють міграційну ситуацію в Європі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття; інформація з офіційного сайту Агентства ООН у справах біженців⁶⁴.

У цих документах вказується, що ефективне управління міграцією має підкріплюватися реалістичним розумінням рушійних сил і динаміки міграції та включати уроки, отримані від наслідків минулої міграційної політики. На основі розуміння того, що міграція зумовлена структурними факторами, які часто лежать поза межами міграційної політики, статистичні джерела розглядають структурні фактори, які формують міграцію як у країнах походження, так і в країнах призначення. Більш детально аналізуються дві ключові сфери: рівень розвитку в країнах походження та структура попиту на робочу силу в країнах призначення. Ця група джерел показує важливість розуміння впливу «неміграційної» політики на довгострокові моделі та тенденції міграції.

Остання *четверта група джерел*, яку автор використовував під час написання дипломної роботи складається з матеріалів зі ЗМІ. Перебіг сучасних подій щодо міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону можна відслідкувати за даними сайту новин: «Deutsche Welle»

⁶³ Macron calls for EU migration plan as Afghans flee Taliban control // News & Media Website “The Hill”. 2021. 17 of August. URL: <https://thehill.com/policy/international/568143-macron-calls-for-eu-migration-plan-as-afghans-flee-taliban-control>

⁶⁴ European Migrations Dynamics, drivers, and the role of policies // European Commission [official web-site]. 2018. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC109783/kjna29060enn.pdf>; Research on Migration: facing realities and maximising opportunities. A policy review // European Commission [official web-site]. URL: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/ki-04-15-841_en_n.pdf; Overview of migration trends in Europe and central Asia, 1990-2004 // World Bank Group’s Internet. P. 6-7. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_Chapter1.pdf

(<http://www.dw.com/en/>), «Euronews» (<http://ua.euronews.com/>), «News & Media Website “The Hill”» (<https://thehill.com>), «Reuters» (<https://www.reuters.com>), «British Broadcasting Corporation» (<https://www.bbc.com>).

Як правило, ця інформація стосується нових законів провідних країн ЄС, які регулюють питання міграції на сучасному етапі⁶⁵. У вересні 2021 р. у ЗМІ з'явилася інформація про те, що ЄС зібрався «посилити ставлення» до нелегальних мігрантів. У новинах зазначалося, що міграційна політика ЄС згідно з оприлюдненими 15 вересня 2021 р. пропозиціями ЄК буде серйозно переглянута. Відповідальність за мігрантів більше не буде лежати на країні, на територію якої вони спочатку потрапили. Нові заходи, про які оголошено поки в загальних рисах, також прискорять процедуру депортації⁶⁶.

Отже, підсумовуючи викладене слід зазначити, що наукова розробка теми дослідження репрезентована у наукових працях вітчизняних, російських та закордонних науковців. Зокрема найбільший доробок мають іноземні дослідники, тоді коли в українській історіографії досліджувана тема з кожним роком все ще набирає обертів. Перераховані матеріали формують достатню джерельну базу для вирішення завдань, які були сформувані автором у контексті поставленої мети. Але враховуючи специфіку теми в основному ці джерела представлені англійською мовами, що відповідно вимагає від автора більш ґрунтовного підходу до їх опрацювання.

⁶⁵ Франция примет новый закон о статусе иностранцев // «Голос со всего мира». 2015. 20 июля. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20150720-frantsiya-primet-novyi-zakon-dlya-inostrantsev>; Полиция Германии выявила поток беженцев через Скандинавию // Deutsche Welle. 2020. URL: <https://www.dw.com/ru/v-germaniju-usililsja-potok-bezhencev-cherez-skandinaviju/a-55731024>; European Union approves 2,4 billion euros funding for migration crisis // Reuters. 2015. 10 of August. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-funding-idUSKCN0QF15Z20150810>; Расширения ЕС привело к «утечке мозгов» из Восточной Европы на запад – исследование // «Европейская правда». 2017. 14 апреля. URL: <http://www.euointegration.com.ua/rus/news/2017/04/14/7064552/>

⁶⁶ ЕС собрался ужесточить отношение к нелегальным мигрантам // Газета «Ведомости». 2021. 16 сентября. URL: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2021/09/16/886856-es-sobralnya>

1.2. Концептуальна та понятійно-категоріальна основи дослідження

Оскільки обрана тематика охоплює питання міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону, то слід в першу чергу розглянути концепції регіональної безпеки у міжнародних відносинах.

Найпоширенішою є Концепція комплексів регіональної безпеки (автори Б. Бузан і О. Вейвер), яка демонструє як безпека складається у географічних регіонах світу. Проблеми безпеки теорії комплексів регіональної безпеки розглядається не на значному віддаленні від нього, а саме навпаки, у безпосередній близькості до того чи іншого регіону. Безпека кожного актора в регіоні перебуває у тісній та взаємній залежності від інших акторів. Натомість існують буферні держави, які поділяють регіони (Афганістан, географічно розташований між Близьким Сходом і Південною Азією). Безпека включає п'ять секторів: національна безпека, політична безпека, соціетальна безпека, економічна безпека та екологічна безпека⁶⁷.

У соціально-політичному житті держав, що приймають відбуваються значні зміни під впливом міграційних процесів. Мігранти, все активніше беруть участь у захисті своїх прав, політизуються, набуваючи, таким чином, все більш явних рис соціальної спільності, якій притаманні однакові риси свідомості та життєдіяльності. Тобто, неконтрольована міграція створює етнополітичну нестабільність у державах, що розвиваються, і додаткове навантаження на соціальну сферу в розвинених країнах. Концентрація інокультурних елементів без їх асиміляції призводить до формування соціально-культурних анклавів, що руйнують традиційний спосіб життя і кидають виклик цінностям суспільства, що приймає. У всіх випадках

⁶⁷ Buzan B. *Regions and Powers: The Structure of International Society*. Cambridge, United Kingdom: The Press Syndicate of the University of Cambridge. 2003. P. 6-10. URL: https://books.google.com.ua/books?id=N3LfkrrNM4QC&printsec=frontcover&dq=Buzan+B.+Regions+and+Powers:&hl=uk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Buzan%20B.%20Regions%20and%20Powers%3A&f=false

зовнішнє середовище є джерелом серйозних загроз для внутрішнього устрою сучасних суспільств⁶⁸.

За невеликий історичний період, за який міграція населення вивчалася й розглядалася як самостійний науковий напрямок виникла значна кількість наукових підходів і теорій у вивченні цього соціально-політичного явища. Розвиток теоретико-методологічних поглядів відбувався у рамках різних наукових підходів. Сьогодні вивчення міграції відбувається на стику безлічі дисциплін: демографії, соціології, політології, економіки, історії, психології, права і ін. Сучасна міграція є складним процесом, який впливає на соціально-економічне, політичне і культурне життя суспільства. Міграційні процеси стали однією з головних причин соціально-політичних змін, як в регіонах-донорах, так і в приймаючих країнах. З розвитком інформаційно-комунікативного суспільства і глобалізацією світу міграція набула нових якостей.

Головною категорією дипломної роботи виступає поняття «міграційна політика». Але оскільки воно має комплексний характер, розкриття його значення буде здійснюватися шляхом використання методології системного підходу, а також висвітлення таких понять як «міграціологія», «міграція», «міграційний потік» тощо.

Основа теоретичного вивчення міграції населення була закладена в XIX столітті англійцем німецького походження Є.Г. Равенштейном. На межі XX-XXI ст. масштаби міграційних процесів, їх структура, серйозні наслідки переміщення вимагали від спеціалістів в цій сфері наукового осмислення і розробки новітніх загальнотеоретичних моделей.

Необхідно виділити також науковий напрямок – міграціологію, яка базується на ідеї комплексного підходу до вивчення рухливості населення. Міграціологія – область знань, яка вивчає рух населення, обумовлене

⁶⁸ Тренин Д. Традиционные и новые вызовы безопасности в международных отношениях // Московский центр Карнеги. 2015. 8 июня. URL: <https://carnegie.ru/2015/06/08/ru-pub-60343>

соціально-економічними, політичними, культурними відносинами. Основними завданнями міграціології є: систематизація різних видів міграції, виявлення основних мотивів і причин міграції, аналіз особливостей сучасних міграційних потоків, пов'язаних з ними економічних, правових, соціальних і культурних проблем, розробку та вдосконалення методів обліку та регулювання міграцій на міжнародному і регіональному рівні, вироблення інструментів управління та реалізації міграційної політики⁶⁹.

Держава реалізовує міграційну політику, визнаючи і використовуючи важелі впливу на міграційний процес. Так, Б. Хорев вважає, що «міграційна політика – це система умов і заходів управління міграційною рухливістю населення»⁷⁰.

Необхідно відзначити, що існує понад 40 визначень поняття «міграція населення». Зокрема, спеціаліст в області міграційних переміщень населення В.А. Іонцев нарахував в російських дослідженнях 36 різних визначень. У своєму первісному значенні термін «міграція» походить від латинського слова «migratio» і означає «переміщатися», «переселятися». Одним з перших наукове трактування цього явища дав Є.Г. Равенштейн, який охарактеризував міграцію постійною або тимчасовою зміною місця проживання людини.

Л.Л. Рибаківський надає таке визначення поняттю «міграція», що – «це будь-яке територіальне переміщення, що відбувається між різними населеними пунктами однієї або декількох адміністративно-територіальних одиниць, незалежно від тривалості, регулярності і цільової спрямованості»⁷¹.

⁶⁹ Чапанов А.К. Особенности миграционных процессов в Ингушетии после распада СССР (политологический аспект): дисс. ... канд. полит. н., специальность 23.00.02 – Политические институты, процессы и технологии. Москва, 2017. С. 50-52.

⁷⁰ Хорев Б. С. Проблемы изучения миграции населения. Москва, 1994. С. 130-132.

⁷¹ Рыбаковский Л.Л. Миграция населения. Очерки теории и методов исследования. Москва: Наука, 2001. С. 67.

В.І. Переведенцев говорить про міграцію як про «сукупність дій, пов'язаних з територіальним пересуванням як на стадії прийняття рішення про міграцію, так і на стадії адаптації на новому місці і в нових умовах»⁷².

Т.Н. Юдіна визначає взаємозв'язок терміну «міграція» і англійського дієслова «подорожувати, мандрувати» і міграція, на її думку, є «сукупністю переміщень з метою перенести місце перебування будь-кого»⁷³.

О.Д. Воробйова розглядає міграцію населення як «будь-яке переміщення населення, яке пов'язане з перетинанням зовнішніх або внутрішніх кордонів адміністративно-територіального утворення для зміни постійного місця проживання або тимчасового перебування з метою здійснення навчання або трудової діяльності, причому незалежно від домінуючих у мотивації факторів – ті, які притягують чи ті які відштовхують»⁷⁴.

Початок вивчення аспектів міграційного процесу пов'язане з мальтузіанством (Т. Мальтус). Питання міграції населення порушували видатні просвітителі XVIII ст. Представники класичної та неокласичної шкіл також зверталися в своїх працях до проблем пересування. Значний внесок у дослідження міграційної проблематики зробили представники неокласичної економічної школи Дж. Харріс, М. Годаро, О. Старк і ін. Підстави соціологічних підходів до міграції можна знайти в працях М. Вебера, Г. Зіммеля, Т. Парсонса. У зарубіжних наукових школах теорії міграції відображені в рамках різних концепцій.

Перші наукові праці, які розглядають безпосередньо аспекти міграції і уже формують деякі спільні закони міграції, опубліковані в кінці XIX ст.

⁷² Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. Москва: Наука, 1975. С. 186-187.

⁷³ Юдина Т. Н. Социология миграции. Москва: Академический проект, 2006. С. 73-74.

⁷⁴ Воробьева О.Д. Миграционные процессы населения: вопросы теории и государственной миграционной политики // Аналитический сборник Совета Федерации ФС РФ. 2003. № 9 (202). С. 30-31.

Основоположником загальнотеоретичних підходів дослідження міграції населення є Є.Г. Равенштейн, яким на прикладі аналізу міграції в Англії і Північній Ірландії були сформульовані 11 міграційних законів.

Класичний підхід дослідження процесів міграцій міститься в праці У. Томаса і Ф. Знанецького «Польський селянин в Європі і Америці» де розкриваються наслідки міграцій і адаптація мігрантів на новому місці⁷⁵.

Автори відзначають, що у індивідів, які відчувають вплив нового середовища, відбувається формування інших патернів (зразків поведінки). Р. Парк⁷⁶, Е. Берджес і Р. Маккензі характеризують міграцію як показник і прискорювач соціальної мобільності. Р. Парк, зокрема, виділяв здатність людини до пересування. В. Зомбарт виділив поодинокі і масові типи переселень. Е. Лі висунув теорію «тяжіння-виштовхування»⁷⁷.

Соціолог Е. Гідденс виділяє 4 моделі міграції, що представляють основні рухи населення з 1945 р.: 1) класична модель міграції (Канада, США, Австралія); 2) колоніальна модель – приплив мігрантів з колишніх колоній (Франція, Великобританія); 3) модель гастарбайтерів, тобто залучення іноземної робочої сили (ФРН, Швейцарія, Бельгія, Польща); 4) нелегальна модель (Мексика, ПАР)⁷⁸.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття з'являються нові теорії міграції. Процеси соціально-політичної трансформації і глобалізації призвели до появи нових підходів у розумінні і аналізі міграційної ситуації. У зарубіжній літературі з'являються нові концепції пересування населення, як частини глобальної соціальної трансформації.

⁷⁵ Thomas W. The Polish peasant in Europe and America. New York, 1958. P. 30-31. URL: <https://archive.org/search.php?query=The%20Polish%20peasant%20in%20Europe%20and%20America%20AND%20mediatype%3Atexts>

⁷⁶ Парк Р. Э. Разум бродяги: размышления о связи ментального с пространственным передвижением // Социальные и гуманитарные науки. Сер.: Социология. 1997. № 4. С. 158.

⁷⁷ Lee E. A Theory of Migration // Demography. 1966. № 3. P. 47.

⁷⁸ Гидденс Э. Социология: Пер. с англ. Изд. 2-е, полностью перераб. и доп. Москва: Едиториал УРСС, 2005. С. 234-235.

Д. Массей і К. Сімонс розробили концепцію мереж міграції. Теорія міграційної системи мереж або синтетична теорія міграції вивчає на мікро- і макрорівні міжнародні міграційні хвилі і внутрішні міграції всіх видів. Мережева теорія міграції (теорія мереж міграції або синтетична теорія міграції) – запропонована Д. Массеєм⁷⁹ демографічна теорія, пояснює міжнародну міграцію домінуванням капіталістичних відносин в неринкових товариствах. Д. Массей включив в основу своєї теорії положення класичних теорій міграції. Цікава позиція американського вченого Г. Фейрчайлда⁸⁰, який виділив такі типи міграції, як вторгнення, завоювання, колонізацію і міграцію.

Отже, під «міграційною політикою» автор дипломної роботи розуміє набір реалізованих державою заходів і методів, спрямованих на регулювання еміграційних та міграційних потоків в країні. Тобто, основним завданням ЄС є необхідність в першу чергу максимально синхронізувати об'єднану міграційну політику для реагування на ці чотири групи чинників.

1.3. Методологія дослідження міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону

При дослідженні теми дипломної роботи автор виходить з того, що методологія дослідження – це система принципів і засобів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму та системності, які дозволяють розглянути проблеми міграції і міграційної політики ЄС як цілісне динамічне явище. Вказані принципи дозволяють

⁷⁹ Массей Д. Синтетическая теория международной миграции // Мир в зеркале международной миграции. Москва: МАКС-Пресс, 2002. Вып. 10. С. 132-133.

⁸⁰ Fairchild H. P. Immigration: A World Movement and its American Significance. New York: Macmillan, 1925. P. 129-130. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ncr.4110030321>

виявити основні чинники, етапи, напрямки та методи міграційної політики ЄС.

Також у ході дослідження автором застосовувався міждисциплінарний підхід, який дозволив на основі залучення даних різних наук здійснити спробу різнобічного аналізу інституційних та правових засад формування єдиної міграційної політики ЄС.

Автор також використовує принцип сходження від абстрактного до конкретного. Рух від абстрактного до конкретного в пізнанні означає сходження від неповного, часткового, фрагментарного до більш повного, цілісного і всебічного знання.

Для досягнення поставленої в роботі мети використані принципи об'єктивності, історизму, термінологічний принцип, принцип системності.

Принцип об'єктивності полягає в тому, що наукове дослідження має бути абсолютно безпристрасним. На його виконання не повинні впливати загальні враження про природу досліджуваного; симпатії або навпаки, антипатії, власний настрій чи стан. Даний принцип зобов'язує розглядати історичні явища і події у всій їх складності, багатогранності й суперечливості, з урахуванням усієї сукупності позитивних і негативних сторін їх змісту. З принципу об'єктивності випливає необхідність забезпечення тотожності знань і пізнаваного об'єкта, тобто дійсності, яка існує незалежно від людської волі і свідомості. Саме цей принцип дає змогу об'єктивно оцінити стан міграційної політики ЄС.

Принцип історизму є способом вивчення явищ в їх виникненні та розвитку, в їх зв'язку з конкретними умовами. Дотримання цього принципу означає розгляд історичних явищ в саморозвитку, тобто допомагає встановити причини їх зародження, виявити якісні зміни на різних етапах, зрозуміти, на що перетворилося дане явище в ході діалектичного розвитку. Це дає можливість вивчити будь-яке явище з моменту виникнення і простежити весь процес його розвитку в історичній ретроспективі. Цей

принцип передбачає вивчення минулого з урахуванням конкретно-історичної обстановки відповідної епохи, у взаємозв'язку і взаємообумовленості подій, з точки зору того, як, в силу яких причин, де і коли виникло те чи інше явище, який шлях воно пройшло, які оцінки давалися йому на те чи іншому етапі розвитку⁸¹.

Активні дослідження міграції у межах структурно-історичного підходу велися у 1970-х і особливо у 1980-х рр.. Міжнародна міграція інтерпретувалася як результат асиметричного розвитку внаслідок поширення капіталістичних виробничих відносин і як фактор, що ще більше сприяє нерівності.

За допомогою принципу історизму автору з'ясував, що країни Південної Європи та країни, які становлять «ядро ЄС» завдяки включенню до процесів капіталістичної глобалізації, а можливо, і їхньої активної участі у світовому ринку праці та міжнародної міграції, потрапили до передових країн світу, незважаючи на похмурі прогнози, що звучали ще кілька десятиліть тому. Ці країни були і залишаються активними учасниками міграційних процесів і міжнародна міграція відіграє важливу роль у їхньому сучасному економічному розвитку, тому що міграційні потоки, що пов'язують їх з іншими країнами, стали різноманітнішими та різноспрямованими⁸².

Термінологічний принцип використовується для дослідження історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на базі якої базується дослідження. Даний принцип є найголовнішим серед дослідження понятійно-категоріального

⁸¹ Арзамаскин Ю.Н. Принцип историзма в научном исследовании // Вестник Военного уни-верситета. 2011. № 3 (27). С. 8.

⁸² Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации // Век глобализации. 2015. № 1. С. 38.

апарату роботи, зокрема визначення поняття «міграція» та «міграційна політика»⁸³.

З середини 1980-х рр. ХХ століття політико-правова складова процесів міграції стала предметом вивчення науковців-політологів і правознавців. Взаємозв'язок між міграційними та політичними процесами досліджується в рамках політологічного підходу. На думку деяких з його прихильників, саме політична організація сучасного світу у формі суверенних держав визначає специфіку міграційних процесів. Яскравими представниками цього напрямку є С. Сассен, Дж. Холліфілд, С. Кастельс, М. Вінтер, І. Валлерстайн, Ю. Єфімов, Т.Чекан, Б. Юськів та ін.⁸⁴. У сучасній політичній теорії міграція розглядається у двох вимірах: 1) загальнодержавному; 2) ситуативно-політичному⁸⁵.

У першому випадку мова йде про вплив міграційних потоків на соціально-політичний устрій держави і національну ідентичність її громадян, систему внутрішньодержавних відносин і політичну культуру, на людський потенціал держави, що зумовлює роль і місце країни на зовнішньополітичній арені. Одним з основних питань, що вивчаються в рамках цього виміру, є контроль над міграційними потоками і, відповідно, вироблення правил в'їзду, виїзду і перебування на території національних держав. Іншими словами мова йде про міграційну політику держав.

Міграція не завжди входила в сферу питань національної безпеки і у коло дисциплін «досліджень безпеки». Д. Гюсман у своїй статті про міграцію

⁸³ Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин. С. 187. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186

⁸⁴Castles S. The age of migration: international population movements in the modern world. New York: Red Globe Press, 2019. P.124-126. URL: [⁸⁵ Там само.](https://books.google.com.ua/books?id=PMC_DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Castles+S.+The+age+of+migration:+international+population+movements+in+the+modern+world.&hl=uk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Castles%20S.%20The%20age%20of%20migration%3A%20international%20population%20movements%20in%20the%20modern%20world.&f=false;Hollifield J. Immigration policy in France and Germany: outputs versus outcomes // Annals of the American Academy of political science, 2006. P.113-119.</p>
</div>
<div data-bbox=)

та інтеграцію в Європі одним з перших підмів, що міграція як політичне явище починає розглядатися з точки зору безпеки. Вважається, що міграція може впливати на безпеку країн-прийому за чотирма напрямками – політичним, соціально-економічним, культурним і правоохоронним⁸⁶.

У рамках другого вимірювання мігранти та їхні об'єднання розглядаються як політичні актори, які беруть безпосередню участь у політичному житті держав або стають суб'єктами впливу різних політичних сил, як в країнах-реципієнтах, так і в приймаючих країнах. У зв'язку з цим гостро стоїть питання адаптації та інкорпорації мігрантів у суспільство і соціально-політичну систему національних держав.

На думку російської дослідниці Н. А. Фірсової політологічний підхід у дослідженні міграції вимагає аналізу таких питань:

- всю сукупність факторів міграції (економічних, політичних та ін.), що передбачає характеристику інституційного середовища, що детермінують масову міграцію із держав-донорів;
- механізм міжнародного політико-правового регулювання міграції;
- характер зовнішньої міграції;
- стратегію самих мігрантів (орієнтація на отримання нового громадянства або повернення) та міграційних стратегій держав-донорів (підтримка та попередження рееміграційних масових хвиль);
- аналіз політики інтеграції держав-реципієнтів (політика асиміляції або взаємного співіснування культур)⁸⁷.

Для аналізу міграційних переміщень з позицій ЄС експерти пропонують класифікацію категорій мігрантів з погляду цивільного статусу, виділяючи три категорії: 1) піддані даної країни; 2) піддані ЄС; 3) іноземці⁸⁸.

⁸⁶ Чернега О.Б. Теоретические аспекты миграции населения: эволюция подходов и научных школ // Вестник ТюмГУ. 2016. Т. 2. № 1. С. 116-117.

⁸⁷ Там само.

Наприкінці ХХ ст. в зарубіжній науці оформився мультикультуралістський підхід до проблем міграції, що має на увазі толерантність до «чужих» або «інших» культур і до мігрантів. Цей принцип стали зводити в принцип державної міграційної політики окремих держав (Канада, Австралія та ін.). Основи цього підходу розроблялися У. Кімліком і Ч. Тейлором⁸⁹, які закликали до рівності культурних і національних ідентичностей. Правда, вони не виключають пріоритет деяких загальних прав людини над правами національних і культурних меншин. У цей же період, С. Бенхабіб висуває концепцію «мозаїчного мультикультуралізму» як концепцію співіснування в рамках загальної державної системи цілої низки спільнот, які зберігають власні ідентичності⁹⁰.

Також у ході дослідження автором застосовувався міждисциплінарний підхід, який дозволив на основі залучення даних різних наук здійснити спробу різнобічного аналізу інституційних та правових засад формування єдиної міграційної політики ЄС⁹¹.

Комплексне дослідження було б неможливе без використання системного підходу, який дозволяє дослідити об'єкт роботи, враховуючи вплив як зовнішніх так і внутрішніх факторів. Принцип системності передбачає розгляд об'єкта дослідження як складної динамічної системи. Під системою розуміється сукупність елементів, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності один від одного і які утворюють певну цілісність, певну єдність. Застосування системного принципу оцінити та визначити сучасну роль інформації в міжнародних відносинах та комплексно дослідити

⁸⁸ Кривенко Ю.І. Теоретико-методологічні основи аналізу міграційних процесів // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 94. С. 214-215.

⁸⁹ Taylor Ch. Multiculturalism and the «Politics of Recognition» // Multiculturalism; examining the politics of recognition. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1994. P. 25-26.

⁹⁰ Бенхабіб С. Притязання культури. Равенство и разнообразие в глобальную эру / пер. с англ. под ред. В. И. Иноземцева. Москва: Логос, 2003. С. 201-202.

⁹¹ Хонин В.Н. Теория международных отношений: Часть общая. Київ: Академ-Пресс, 2005. С. 301-302.

міграційну політику ЄС. Системний принцип у вивченні міграції ґрунтується на можливо більш повному, всебічному пізнанні та обліку зв'язків, взаємодій, змін, що відбуваються у країнах/районах/суспільствах/індивідуумах у зв'язку з їх участю у міграційних процесах. Принцип системності дозволяє вивчити міграційну політику як комплексне явище, в якому бере участь багато акторів. У сучасному світі, що глобалізується і характеризується посиленням транскордонних потоків товарів, капіталів, технологій і людей, зростає роль взаємозв'язків і взаємозалежності від міграційних потоків. Це не лише надає принципу системності більш актуального значення, а й робить його єдиним ключем до розуміння суті міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону як комплексного явища⁹².

Використання компаративного (порівняльно-правового) підходу у дослідженні міграційної політики ЄС дає можливість визначити критерій ефективності міграційної політики та права окремих європейських країн. Компаративний аналіз ефективності політико-правових механізмів регулювання міжнародної міграції у Європі доцільно був зроблений на основі реалізації таких організаційно-правових характеристик: особливості правового регулювання управління міграційною політикою; специфіка інституційних механізмів реалізації міграційної політики; інституційно-правові механізми боротьби із нелегальною міграцією; відповідальність за порушення міграційного законодавства та порядок оскарження рішень міграційних властей⁹³.

Макроструктури міграційної системи включають міждержавні відносини, принципи дії світового ринку, інституційні структури та юридичні практики держав, що входять до міграційної системи, щодо мігрантів і міграційної політики. Цей підхід можна назвати інституційним підходом у вивченні міграційної політики ЄС. За допомогою цього підходу

⁹² Кропачев С.М. Современные теоретические подходы к изучению иммиграционной политики // Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2015. Вып. 3. С. 85-86.

⁹³ Там само. С. 87.

автор виявлено, що певні соціальні актори, групи чи інституції відіграють роль посередників між мігрантами та європейськими політичними та економічними інститутами⁹⁴.

Методологічну основу даного дослідження становить система загальноісторичних та загальнонаукових методів. Методологічну основу дослідження обрано відповідно до визначеної мети та поставлених завдань.

Методи, що застосовуються на теоретичному рівні мають більше узагальнено-логічний характер. Серед них особливого значення надають методам аналізу, синтезу та абстрагування. Водночас варто зазначити, що методи аналізу та синтезу виступають базовими для системного підходу⁹⁵.

Емпіричний рівень визначає насамперед параметри та дає загальну характеристику реальних міжнародних відносин, що є основою для виведення їх найважливіших закономірностей. Цей рівень дослідження ґрунтується на описі та спостереженні, і спрямоване на встановлення максимально об'єктивного знання про параметри досліджуваної реальності⁹⁶.

З загальнонаукових методів теоретичного пізнання автор використав такі. Аналіз – смислове чи реальне розділення об'єкта на складові частини з метою їх окремого дослідження. Синтез – полягає у поєднанні частин інформації чи предмета в одне ціле. Синтетичні знання – знання, що розширюють попередній досвід, конструюють щось нове. Відмітною властивістю синтезу є те, що цей метод реалізує себе виходячи за рамки наявної основи⁹⁷. Метод аналізу та синтезу є досить взаємопов'язаними. Саме завдяки аналізу і синтезу автору вдалося зробити комплексні висновки щодо міграційної політики ЄС.

⁹⁴ Чесноков А.С. Теоретико-методологические подходы к анализу влияния миграции на политические процессы // Социум и власть. 2009. № 7. С. 52.

⁹⁵ Хонин В. Н. Теория международных отношений: Часть общая. Київ: Академ-Пресс, 2005. С. 189-191.

⁹⁶ Семке Н. М. Політологія : модульний курс: навч. посібник. Харків: Торсінг плюс, 2009. С. 56-57.

⁹⁷ Цыганков П.А. Теория международных отношений. Москва: Гардарики, 2002. С. 125-127.

Індукція та дедукція – це два методи теоретичного пізнання. Індукція як метод заснований на формально-логічному умовиводі, який приводить до отримання загального висновку на базі часткового, одиничного. Зміст індукції полягає в тому що, за підставою кількох окремих випадків, де відоме явище спостерігається, роблять висновок, що це явище повинно відбуватися в усіх подібних випадках. Перераховування окремих фактів практично ніколи не може бути завершено і не можна бути впевненими, що будь-який виявлений новий факт не буде заперечувати усі попередні. Дедукція, в свою чергу, передбачає рух думки від загального до одиничного, тобто робляться окремі висновки на основі загальних положень. Висновок повинен базуватись винятково на основі попередньо наведених доказів та не повинен містити нової інформації про предмет, що досліджується. Індукція автором була використана при дослідженні факторів, які разом характеризують поняття «міграційна політика». Дедукція була використана при аналізі загальної міграційної діяльності країн ЄС задля конкретного визначення їх ролі на міжнародній арені.

Окрім загальнонаукових методів (аналіз, індукція, дедукція, узагальнення), які використовуються під час дослідження міграції важливими у межах політологічного підходу є системний, компаративний, емпіричні методи, а також метод екстраполяції та факторного аналізу⁹⁸.

Системний метод дає можливість досліджувати взаємодію політичної системи і міграційних процесів як елементів соціальної системи.

Компаративний метод і метод аналізу документів, що використовуються як основні інструменти для співставлення міжнародних та державних законодавчих актів та програм.

Компаративний (порівняльний) метод – це метод дослідження, що дозволяє шляхом порівняння виявляти загальне та особливе у розвитку країн

⁹⁸ Марцин В.С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Львів: Ромус-Поліграф, 2002. С. 76.

і народів світу та причини цих подібностей та відмінностей. Кінцевою метою компаративного методу є отримання уявлення про наявність (або відсутність) закономірностей у розвитку досліджуваних об'єктів в результаті спостереження та смислового узагальнення явищ, що повторюються. Компаративний аналіз часто застосовується при порівнянні складних об'єктів і явищ, які описуються набором ознак, що широко варіюються, в силу цього даний метод добре підходить для міграційних досліджень⁹⁹.

Метод екстраполяції, який досить часто використовується для гіпотетичного прогнозування можливих варіантів розвитку міграційних процесів¹⁰⁰.

Емпіричні методи як сукупність конкретно-соціологічних прийомів, за допомогою яких накопичується та систематизується емпіричний матеріал (дані конкретних економічних, демографічних, соціологічних, правових, історичних досліджень проблем міграції, аналіз документів ЄС) тощо.

За допомогою методу абстрагування автор зміг добитися відволікання від великої кількості властивостей об'єкта, які не цікавлять його (дослідника) на користь більш значущих у обраному науковому пошуці.

Використання описового методу виступає невід'ємним етапом цього наукового дослідження. Цей метод сам по собі є важливою складовою роботи, але у випадку використання лише цього метода без відповідної обробки отриманої інформації неможливо виявити нове знання про міграційну політику ЄС в контексті безпеки регіону. Тому описовий метод був використаний в якості допоміжного для групування, систематизації і класифікації інформації.

⁹⁹ Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие / под ред. Ж.Зайончковской, И.Молодиковой, В.Мукомеля. Москва: Центр миграционных исследований, 2007. С. 99.

¹⁰⁰ Кривенко Ю. І. Теоретико-методологічні основи аналізу міграційних процесів // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 94. С. 214-215.

Метод групування був використаний під час аналізу джерельної бази дослідження, зокрема під час виокремлення груп джерел¹⁰¹.

Під час аналізу різних аспектів міграційної політики ЄС використовувалися такі методи історичного дослідження: історико-генетичний, який надав змогу визначити основні етапи міграційної політики; історико-порівняльний, який дозволив порівняти законодавство в сфері міграційної політики і окремих західноєвропейських країнах; історико-системний, за допомогою якого автором було прослідковано вироблення механізму міграційної політики в рамках ЄС¹⁰².

Таким чином, міграційні процеси розглядалися в рамках різних теоретичних концепцій. Задля дослідження питання міграційної політики ЄС, автор використав як загальні, так і конкретно-наукові принципи та підходи. Дана робота виконана на основі хронологічного, інституційного та системного підходу з використанням принципів об'єктивності, історизму, термінологічного, системного принципу. Проблеми міграційних потоків почали вивчати з кінця XIX століття. Порівняння і узагальнення різних теоретико-методологічних підходів до дослідження міграції населення дозволяє зробити висновок про те, що в зарубіжній і вітчизняній науковій літературі розроблена понятійна база, визначено критерії класифікації міграцій. Для дослідження міграційної політики ЄС було використано як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи дослідження обраної теми. Зокрема автор звернувся до методів аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, тощо.

¹⁰¹ Ладан Е.А. Методология анализа миграционных процессов // Общество: политика, экономика, право. 2010. № 1. С. 47-48.

¹⁰² Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 186. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄС

2.1. Потоки внутрішньої міграції в ЄС протягом 1990-2004-х рр.

Якщо розглядати Європейську територію, як єдину глобальну міграційну систему, то в ній існують дві субрегіональні міграційні системи (одна – ЄС, з ядром в країнах старого ЄС і друга – Євразійська система, яка включає всі країни СНД і як центр тяжіння – Росію). Можна говорити про дві міграційні системи, оскільки обидві мають певну ступінь внутрішньої зв'язності (не менше 60-70% всіх пересувань відбувається в межах кожної системи)¹⁰³.

Західноєвропейська міграційна система трансформується постійно, але почала цілеспрямовано створюватися в останні 25 років. Для запобігання проникнення «небажаних» мігрантів «були створені» зони різних типів сусідства (“zones of different types of neighbourhood”) щодо ЄС.

Основою західноєвропейської міграційної системи є «приймаючі країни старого ядра» (Франція, Великобританія, Люксембург, Нідерланди, ФРН, Швейцарія, Бельгія та Скандинавські країни). Вони почали формування економічного і політичного єдиного просторів з вільним пересуванням, ринком праці та громадянством ЄС особливо після Маастрихтського договору¹⁰⁴.

Зона «периферії країн старого ядра» (південь Західної Європи – країни середземноморського узбережжя) приєдналася до ЄС пізніше і тривалий час

¹⁰³ Молодикова И. Иммиграция в страны Европейского Союза // ДЕМОСКОП Weekly. 2005. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2006/0243/tema04.php>

¹⁰⁴ Maastricht Treaty // EUR-Lex: official web-site. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>

була джерелом гастарбайтерів для країн «ядра»¹⁰⁵. Ця традиція зберігається до цих пір, хоча і в меншій мірі, оскільки з вирівнюванням економічного розвитку країн ЄС «периферійна зона» в даний час переживає міграційний бум. Протягом останніх років у них спостерігається найбільший міграційний приріст (до півмільйона людей на рік). Дані країни є також транзитними країнами для мігрантів, які бажають потрапити в країни «старого ядра ЄС»¹⁰⁶.

У 1990-ті рр. на рівень імміграції до ФРН впливали такі фактори, як падіння «залізної завіси»¹⁰⁷, завдяки чому людям зі Східної Європи стало простіше виїжджати зі своїх країн, і громадянська війна в Югославії. На початку ХХІ століття показник міграції впав і стабілізувався¹⁰⁸.

У 1990-х рр. у Греції, Італії, Португалії і Іспанії вступили в силу програми амністії, які дозволили більш ніж 1,2 млн. нелегальних мігрантів отримати статус постійних жителів. У 2000 р. чисельність тільки легальних мігрантів в країнах ЄС становила 18,2 млн. осіб. Це приблизно 5% населення ЄС, причому, за даними МОМ, 80% мігрантів осіло в країнах Західної Європи¹⁰⁹.

Найбільша західноєвропейська країна – ФРН, прийняла протягом 1990-2004-х рр. більше мігрантів, ніж вся інша Європа. У структурі населення цієї найбільшої країни ЄС, що досягла після об'єднання країни цифри в 82 млн. чол., майже кожен десятий – іноземець, який не має німецького громадянства. Йдеться про мігрантів, які легально проживають в країні, основна маса яких з'явилася протягом останніх 15 років¹¹⁰.

¹⁰⁵ Boswell Ch. Migration and Mobility in the European Union. P. 110-111.

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Walton-Roberts M. Territoriality and Migration in the E.U. Neighbourhood: Spilling over the Wall. P. 99-100.

¹⁰⁸ Германия. Базовый миграционный профиль // Interactive map on migration. 2013. URL: http://www.imarmigration.org/fileadmin/PPP/PPTI_Migration_Profile_Light_Germany_RU.pdf

¹⁰⁹ Миграционные проблемы Европы: тысячи погибших, новые границы и раскол ЕС // Информационное агентство России «ТАСС». 2015. 16 сентября. URL: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2259836>

¹¹⁰ Carerra S. Constitutionalising the External Dimensions of EU Migration Policies in Times of Crisis. P. 123-124.

У більшості випадків міграція з ЦСЄ відбувалася протягом 1989-1990 рр. – і нараховувала близько 519000 чоловік. Після 1993 р. еміграція майже зрівнялася з числом мігрантів. Зростаючі тенденції зворотної міграції показують, що значна частина міграції з країн ЦСЄ була тимчасовою. Розподіл за статтю серед емігрантів з країн ЦСЄ було рівним до 1988 р., а пізніше серед мігрантів переважали чоловіки, особливо в період 1991-1994 рр.. У 2002 р. частка жінок перевищила 50% серед поляків, громадян країн Балтії, чехів і словаків, які проживають в ФРН¹¹¹.

Протягом 1990-2004-х рр. Польща стала країною, що постачає найбільшу кількість мігрантів до ФРН; у 2003 р. було зареєстровано 104924 мігранта. Пік міграції припав на 1989 р. і був обумовлений міграцією етнічних німців. З 1991 р. чиста міграція майже дорівнювала нулю. ФРН є країною, куди прямує більшість польських емігрантів – 71% польських емігрантів в період з 1990 по 2001 р. виїхало до ФРН. Більшість польських емігрантів залишаються в ФРН тимчасово: згідно з аналізом офіційної статистики Польщі, більшість мігрантів, зареєстрованих як такі, що виїхали на нетривалий час, живуть в ФРН, і більшість потенційних мігрантів в 1990-х рр. мали намір виїжджати на короткий термін. Румунія і Угорщина, а також в меншій мірі Чехії, Словаччина і Болгарія також є відносно великими постачальниками мігрантів. У зв'язку з невеликою чисельністю населення країн Балтії абсолютне число мігрантів з них є незначним¹¹².

Крім імміграції етнічних німців і возз'єднання сімей, важливу роль в міграції з країн ЦСЄ відіграє ринок робочої сили. У ФРН, за даними Федерального агентства зайнятості, 87% від 373 800 виданих мігрантам дозволів на роботу в 2001 р. припало на громадян ЦСЄ. У 2002 р. частка громадян ЦСЄ зросла до 90,7% від 339247 дозволів на роботу. Це означає, що ринок тимчасово найманої робочої сили в основному зайнятий мігрантами з

¹¹¹ Immigration in Europe: trends, policies and empirical evidence / Sara de la Rica, Albrecht Glitz, Francesc Ortega. IZA, 2013. PP. 145-151.

¹¹² Gropas R. European Immigration: a sourcebook. Ashgate Publishing, 2014. PP. 202-235.

країн ЦСЄ. Більшість дозволів на роботу, виданих громадянам Чехії, були продовженням дозволу на роботу¹¹³.

Хоча абсолютна кількість видаваних дозволів на роботу в області інформаційних технологій (спеціальна програма міграції фахівців в області інформаційних технологій, відома як «Зелена карта») було відносно невелике (12130 в період з 2000 по 2004 р.), аналіз показує тенденцію до міграції з країн ЦСЄ на ринок праці висококваліфікованих фахівців. Понад чверть з них є громадянами ЦСЄ. Зокрема, в цій сфері багато мігрантів з Румунії та Польщі.

В цілому ФРН і Австрія є країнами, які приймають найбільше число емігрантів з країн ЦСЄ. При більш пильному аналізі з'ясовується, що існує кореляція між національністю мігрантів і країнами призначення. Наприклад, перепис населення, так само як і поточна офіційна статистика показують, що ФРН, США і Іспанія є найбільш привабливими країнами для потенційних емігрантів з Болгарії. В Італії протягом 1991-2000 рр. кількість трудових іммігрантів на ринку праці зросла на 565,4 тис. чол., у Великобританії – на 404 тис. чол., у Франції – на 71.6 тис. чол., а в Бельгії – на 83,2 тис. чол.¹¹⁴.

Найбільш помітним зростання частки робітників-іммігрантів у загальній кількості робочої сили є для економік Люксембургу (9,8 %), Італії (2,3 %) та Австрії (1,8 %). Стабільною залишається частка іноземної робочої сили у Франції, Нідерландах та Іспанії. Швеція протягом 1990-2004-х рр. залишалася єдиною країною ЄС, де відбувалося абсолютне та відносне скорочення присутності іноземних трудових мігрантів. Так, кількість іноземних робітників у Швеції скоротилася на 19 тис. чол. у 1991-2000 рр., а їх питома вага у робочій силі за цей період зменшилась на 0,3%. Найбільш

¹¹³ Overview of migration trends in Europe and central Asia, 1990-2004 // World Bank Group's Internet. PP. 1-37. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_Chapter1.pdf

¹¹⁴ Леонтій Н. Г. Тенденції міграції робочої сили у країнах Європейського Союзу // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»; голова редкол. С. Г. Рябов. Київ, 2004. Т. 30. С. 77-80.

помітну роль іноземна робоча сила відіграє в економіках Люксембургу, де близько 57,3 % трудових ресурсів – це мігранти; Австрії, де їх частка становить 10,5%; Бельгії – 8,9 % та РФН – 8,8%. До групи країн із низьким рівнем присутності трудових мігрантів належить Фінляндія (1,5% робочої сили – це іноземці), Іспанія (1,2%) та Португалія (2,0%)¹¹⁵.

У кожній країні ЄС серед іноземних робітників переважають представники певних національностей. У ФРН доля турецьких робітників у загальній кількості трудових мігрантів становить близько 36%, у Бельгії італійських – 26%, в Іспанії марокканських – 40%, а у Франції португальці становлять 23% іноземної робочої сили.

У 1999 р. приблизно 2,7 млн. громадян ЄС (1,8 % зайнятого населення) проживали та працювали в інших країнах-членах ЄС. Приблизно 13% ірландських робітників, 8% португальських, 7% люксембурзьких працювало за кордоном в інших країнах ЄС. До групи з найвищою питомою вагою трудових мігрантів за походженням з країн ЄС належать, окрім Люксембургу, Бельгія та Ірландія¹¹⁶.

Низька пропорція жінок у загальній кількості іноземних робітників є характерною для Італії (30%), Іспанії (31%) та Нідерландів (34%). Найбільше жінки представлені серед робітників-мігрантів у Данії (43%), Великобританії (44%) та Швеції (47%). Різні країни ЄС мають різну пропорцію робітників, що походять з країн із високим рівнем доходу. Частка таких робітників у Іспанії дорівнює лише 4,6 %, в той час як у Люксембурзі – 95,2%. За цим критерієм країни ЄС можна розділити на 3 категорії. У чотирьох країнах – Люксембурзі, Ірландії, Швеції та Великобританії – більше ніж 60 % робітників-мігрантів походять з країн із високим рівнем доходу. Португалія, Іспанія та Італія мають дуже низький % таких робітників. В інших країнах

¹¹⁵ Там само.

¹¹⁶ Immigration in the European Union: problem or solution? // OECD Observer. 2004. URL: http://oecdobserver.org/news/archivestory.php/aid/337/Immigration_in_the_European_Union:_p_robblem_or_solution_.html

ЄС частка робітників з країн із високим рівнем доходу варіюється від 30% до 50%¹¹⁷.

Ці відмінності визначаються, як правило, міграційною політикою країн-мігрантів, історичними факторами, географічним розташуванням та наявністю комунікаційних мереж. Як правило, робітники з багатих країн більш кваліфіковані, ніж їхні колеги з країн із низьким рівнем доходу. У більшості країн ЄС серед чоловіків-мігрантів показник питомої ваги їхньої робочої сили вищий, ніж для громадян відповідних країн. Це пов'язано з тим, що для цих країн характерною є саме трудова міграція¹¹⁸.

Спостерігається більш інтенсивна міграція в межах певних географічних регіонів ЄС. Громадяни Люксембургу, Бельгії та Нідерландів мігрують переважно в межах регіону Бенілюксу. Лише міграційні потоки з Нідерландів до ФРН є досить значними. Така закономірність обумовлюється тісними економічними зв'язками між цими трьома країнами, що у 1958 р. уклали Угоду про створення економічного союзу. Бенілюкс став одним із перших міжнародних ринків з повністю вільним рухом робочої сили. Подібна ситуація спостерігається і на прикладі північних країн ЄС (Швеції, Фінляндії та Данії), де міграція відбувається переважно в межах цих країн або до Норвегії. Причиною замкнутості міграційних процесів також є довготривалі економічні зв'язки між Скандинавськими країнами, а також культурні особливості країн цього регіону.

На прикладі Франції та Великобританії спостерігається закономірність значної присутності в країнах робітників з колишніх колоній. У Франції приблизно 31% іноземної робочої сили походить з країн Магрибу (Марокко, Тунісу та Алжиру), які до 1960-х рр. були її колоніями. У Великобританії приблизно 15% робочої сили – представники колишніх колоній або країн, що

¹¹⁷ Dustmann Ch. Immigration: the European Experience // Discussion Paper Series. Centre for Research and Analysis of Migration, 2011. № 22(11). PP. 1-16.

¹¹⁸ Research on Migration: facing realities and maximising opportunities. A policy review. URL: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/ki-04-15-841_en_n.pdf

входять до Британської Співдружності¹¹⁹.

Отже, міграція зіграла важливу роль в політичній трансформації європейських країн. Кінець розділу Європи привів до спрощення трудових зв'язків західноєвропейських і центральноєвропейських країн, збільшення потоку біженців та осіб, які шукають притулку, з зон конфліктів колишнього СРСР і колишньої Югославії. Наприкінці 1990-х рр. чисельність іноземців тільки в країнах ЄС досягла 20 млн. чол., а частка Європи в загальному обсязі світових міжнародних міграцій досягла 20%. Зрозуміло, в це число входять і мігранти з політичних і інших причин, але основну їх масу склали і складають саме трудові мігранти. Протягом 1990-2004-х рр. на міграцію з інших європейських країн і еміграцію в інші європейські країни припадає основна частка міграції в ФРН. Також необхідно зазначити, що з 1991 по 2000 р. спостерігалася тенденція зростання кількості іноземних робітників та їх частки у загальній кількості іноземних робітників та їх частки у загальній кількості трудових ресурсів країн ЄС.

2.2. Тенденції розвитку міграційних процесів після розширення ЄС (2004 р. і 2007 р.)

Повертаючись до теми міграційних зон ЄС, необхідно зазначити, що третьою зоною – є країни, які «приєдналися» до ЄС в 2004 р. (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Кіпр). У 1990-х рр. вони в основному втрачали населення, як за рахунок природного убутку, так і за рахунок міграційного відтоку. Починаючи з кінця 1990-х рр., половина з них характеризується невеликим позитивним міграційним сальдо (за винятком країн Балтії та Польщі). Ці країни є транзитними для мігрантів, і

¹¹⁹ The refugee crisis: What Europe can learn from the past // Stratfor. 2015. URL: <https://www.stratfor.com/analysis/refugee-crisis-what-europe-can-learn-past>

не випадково рівень нелегальної міграції в них за останні роки зріс в кілька разів і складає близько 80% від усіх перетинів їх кордонів¹²⁰.

У 2005 р. іммігранти склали 8,8% населення Європи¹²¹. Найбільше співвідношення іммігрантів до загального складу населення спостерігалось у Західній Європі (11,9%), Північній Європі (9,3%), Східній Європі (7,5%) і Південній Європі (7,2%).

Що стосується нелегальних мігрантів, то в 2007 р. МОМ оцінювала їх чисельність в Європі в 5-7 млн. чол. (з них 4,6 млн. – з Африки). Незалежні аналітичні служби вважають, що в 2000-2010 рр. через різні нелегальні канали в Європу приїжджало імовірно по 20-25 тис. осіб на рік¹²².

Замість збільшення транскордонного співробітництва розширення ЄС у 2004 р. призвело до відтоку людського капіталу зі східних держав на захід континенту. Невелике розширення в 2007 р., коли Болгарія і Румунія були прийняті до складу блоку, також не посилює транскордонне співробітництво¹²³.

Розширення ЄС і потоки мігрантів, які збільшилися не здійснили негативного впливу на рівень зарплат і безробіття в «старих» країнах ЄС. Безпрецедентне розширення ЄС: на 10 країн (EU 10) – у травні 2004 р., і ще на 2 країни (EU 2) – в січні 2007 р., – значно збільшило чисельність жителів єдиного європейського простору. Тим часом уже кілька десятиліть – після Другої світової війни і до падіння залізної завіси – масової міграції з країн Центральної Європи на Захід не було. Старі країни-члени побоювалися значних пертурбацій на ринку праці і масової міграції споживачів

¹²⁰ Молодикова И. Иммиграция в страны Европейского Союза // ДЕМОСКОП Weekly. 2005. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2006/0243/tema04.php>

¹²¹ The social situation in the European Union 2005-2006 // European Commission: official website. 2006. URL: https://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/ssr2005_2006_en.pdf

¹²² Миграционные проблемы Европы: тысячи погибших, новые границы и раскол ЕС. URL: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2259836>

¹²³ Расширения ЕС привело к «утечке мозгов» из Восточной Европы на запад – исследование // «Европейская правда». 2017. 14 апреля. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2017/04/14/7064552/>

(своєрідного споживчого туризму) найбільш забезпечених громадян (“welfare tourism”). Поглиблювалися ці страхи і тим, що нові країни ще проходили період соціально-економічної трансформації, тобто масштаби безробіття в цих країнах були, за європейськими мірками, великі, так само як і міждержавні розходження в рівні заробітних плат.

До моменту першої хвилі приєднання був встановлений перехідний період тривалістю в сім років. У 2004 р. свої ринки праці повністю відкрили тільки Ірландія, Швеція і Великобританія. Австрія і ФРН, наприклад, спростивши процедури, прийняли рішення зберегти заходи адаптаційного періоду до 2011 р.. У 2007 р. свої ринки для робітників з Болгарії та Румунії відкрили тільки Чехія, Польща, Словенія, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, Кіпр, Фінляндія і Швеція¹²⁴.

Дійсно, і після 2004 р., і після 2007 р. спостерігалось збільшення міграційних потоків – з країн, що приєдналися на Захід. Частка працівників з EU 10 помітно зросла в Ірландії, Великобританії та Люксембурзі - через політику вільного переміщення робочої сили. Мігранти з EU 2 продовжували здебільшого переміщатися в Італію та Іспанію.

Еміграція з усіх нових країн-членів ЄС (EU 10 і EU 2) – збільшилася. Найвищі рівні еміграції (в частках населення країни, з якої ідуть) були в Румунії, Болгарії, Литві, Естонії, Польщі, Словаччини; найнижчі – в Чехії та Угорщини; частка мігрантів з EU 2 становить близько 2,5% населення країн – старих членів ЄС, EU 8 (тільки східноєвропейські держави, які вступили в ЄС в 2004 р., без Кіпру та Мальти) – трохи менше 6,5%. З Польщі після вступу країни в ЄС стали менше виїжджати до ФРН і більше – до Великобританії. Кількість поляків, які перебували за кордоном більше 2-х місяців в році, в період з 2004 по 2007 р. потроїлася і склала 540 тис. чол.

¹²⁴ Литвинова Ю. Влияние миграции на европейский рынок труда // Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». 2010. 21 апреля. URL: <https://iq.hse.ru/news/177674203.html>

Доходи мігрантів склали істотну частку в ВВП Болгарії та Румунії, а також значну частку – в країнах Балтії. Еміграція має сезонний характер в Польщі та країнах Балтії. Серед самих мігрантів рівень зайнятості незмінно високий – як у порівнянні з рівнем в країнах виїзду, так і в країнах-реципієнтах. Виняток становлять мігранти, які приїхали в Німеччину. Показники самозайнятості різняться – від низького рівня для іммігрантів EU 8 в Великобританії до високого – для іммігрантів в цій же країні з EU 2. Висока самозайнятість і серед недавно іммігрували до Німеччини з EU 8. Останнє обумовлено заходами політики адаптаційного періоду: обмеження на в'їзд в разі відкриття власного бізнесу набагато м'якше. Іммігранти в основному представлені в секторах, де потрібно середньо- або низькокваліфікований персонал¹²⁵.

При цьому розширення на Схід не тільки загострило деякі соціальні проблеми (зокрема, циганське питання), але і дало Єдиній Європі нові можливості. Наприклад, порівняно дешева робоча сила країн-«новачків» дозволила перевести частину підприємств із Західної Європи в ЦСЄ – і заповнити центральноєвропейськими і східноєвропейськими мігрантами багато вакансії в західноєвропейських країнах.

З 1 травня 2011 р. ЄС зняв обмеження на трудову міграцію з восьми держав, що приєдналися до ЄС в 2004 р.. При входженні в ЄС цих держав 15 «старих» країн-членів ЄС передбачили можливість введення семирічного транзитного періоду, при цьому частина з них відразу ж відкрила свій ринок для трудящих з «країн-новачків». Певні складнощі відчували трудові мігранти з «Нової Європи» і в Великобританії. Основною причиною прийняття транзитного періоду послужило прагнення захистити національну робочу силу від додаткової конкуренції на ринку праці¹²⁶.

¹²⁵ Там само.

¹²⁶ Drew C. EU Enlargement in 2007: no war welcome for labor migrants // Migration Information Source. 2007. 1 of January. URL: <http://www.migrationpolicy.org/article/eu-enlargement-2007-no-warm-welcome-labor-migrants>

Ще в листопаді 2006 р. Великобританія і Ірландія ввели обмеження на право працювати в цих країнах для громадян Болгарії та Румунії. Справа в тому, що за два попередні роки в Британію та Ірландію в'їхали понад 600 тис. чол., в основному з Польщі (і це не рахуючи тих, хто працює не за наймом). Тільки Ірландія, все населення якої становить 4,2 млн, за ці два роки прийняла 200 тис. іммігрантів. Така ситуація викликала на Британських островах серйозну заклопотаність, оскільки даний приплив робочої сили серйозно перенаситив ринок праці і відняв ряд робочих місць у британців і ірландців. У 2007 р. Великобританія погодилася прийняти лише 19,75 тис. некваліфікованих робітників з Румунії і Болгарії – причому виключно для роботи в сільському господарстві і харчовій промисловості, без права отримання будь-яких посібників¹²⁷.

Вже сьогодні зрозуміло, що розширення ЄС на Схід не зможе до кінця вирішити проблему регулювання міграційних потоків. Зокрема, робітники з країн ЦСЄ не зможуть витіснити з ринків праці в західноєвропейських країнах трудових мігрантів з Північної Африки. А подальший наплив близькосхідних мігрантів загрожує не тільки нормальному функціонуванню Шенгенської зони, але і стабільності європейського соціального простору. В ЄС змушені зважати на те, що вступ Туреччини в ЄС відкрив би нові можливості для зростання турецької міграції – перш за все, в ФРН¹²⁸.

Таким чином, в ЄС в результаті міграції після розширень співтовариства у 2004 р. і 2007 р. відзначені позитивні зміни – виріс ВВП на душу населення, продуктивність праці та рівень зарплат. Головним завданням для ЄС залишилося створення системи, яка гарантує, що міграція в ЄС буде позитивно впливати на економічний добробут (як окремих людей,

¹²⁷ Kahanec M. Migration in an enlarged EU: a challenging solution? URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14287_en.pdf

¹²⁸ Бутченко В. Расширение ЕС и социально-экономические проблемы европейской интеграции в XXI в. // Журнальный клуб «Интеллектуальная Россия». 2012. № 7. URL: <http://www.intelros.ru/readroom/mir-i-politika/m7-2012/15543-rasshirenje-es-i-socialno-ekonomicheskie-problemy-evropeyskoy-integracii-v-xxi-v.html>

так і цілих держав і регіонів). В цілому, можна зробити висновок про зниження безробіття, підвищення кількості вільних робочих місць, зростання зайнятості та підвищення рівня зарплат в період після розширення в країнах, які приєдналися. Розширення сприяло вирішенню демографічних проблем Єдиної Європи, пов'язаних з низькою народжуваністю і старінням населення.

2.3. Міграційна карта ЄС протягом 2011-2022 рр.

Потік іммігрантів в країни ЄС сильно збільшився в 2011 р., але особливо різко в 2013-2014 рр.. У 2014 р. до ЄС прибуло 626 тис. трудових мігрантів (зростання на 20%) і 274 тис. нелегальних мігрантів.

У січні-вересні 2015 р. потік нелегалів до Європи оцінюється приблизно в 300-400 тис.. Цей наплив переселенців можна порівняти з міграційною кризою 1992 р.. Основними постачальниками іммігрантів (легальних і нелегальних) залишаються Сирія і Афганістан, значну частку складають вихідці з Лівії та Іраку, приблизно чверть – з африканських країн (Еритрея, Судан, Південний Судан, ДР Конго, Сомалі, Мавританія, Марокко, Туніс, Алжир, Малі, Нігерія, Камерун, Габон)¹²⁹.

Стрімке зростання і розширення географії нелегальної імміграції пояснюються різними факторами як економічного, так і політичного характеру. Збільшення міграційного потоку збіглося з подіями в арабському світі в 2010-2011 рр., що торкнулися низку країн Північної Африки, Аравійського півострова і БС. Потім до нього приєдналися біженці з територій Сирії та Іраку, контрольованих терористичним угрупованням «Ісламська держава»¹³⁰.

¹²⁹ Авдюшкіна І. Нелегальна міграція як дестабілізуючий фактор в ЄС. С. 138.

¹³⁰ Там само.

Інша причина збільшення масштабів незаконного переміщення людей криється в широкому використанні реклами працевлаштування на Заході і діяльності налагодженої мережі злочинних організацій, що займаються доставкою іммігрантів до Європи. Плата за нелегальне провезення становить від кількох сотень до десятків тисяч доларів в залежності від країни призначення, дальності маршруту і тривалості поїздки. Одним з плацдармів для діяльності організаторів переправлення нелегальних іммігрантів до Європи є Лівія, де, за оцінкою ООН, тільки в 2014 р. контрабандисти заробили 170 млн. дол.. На Балканах цей бізнес в значній мірі контролюється албанськими і циганськими угрупованнями. За оцінками МОМ, контрабанда мігрантів приносить такий же дохід, як торгівля наркотиками¹³¹.

Загальна чисельність громадян інших держав, які проживали в ЄС, в період 2011-2013 рр. змінювалася незначно (близько 20,4 млн. чол.) і становила всі ці роки приблизно 4% всього населення ЄС. Вид на проживання щорічно отримували більш 2 млн. іноземних громадян (майже третина через возз'єднання сім'ї, 22-23% – на підставі працевлаштування, здобуття освіти тощо). Протягом 2012 р. на територію ЄС прибув 1,7 млн. мігрантів з країн, що не входять в нього, головним чином в ФРН, Великобританію, Італію, Францію і Іспанію. У відсотковому відношенні до місцевого населення найбільше приїжджих припало на Люксембург, Кіпр, Мальту і Бельгію. У більшості країн ЄС чоловіки становлять основну частину мігрантів, особливо в Словаччині, Польщі, Латвії, ФРН, Болгарії та на Мальті; жінки переважають серед мігрантів на Кіпрі, у ФР, Італії, Іспанії та Ірландії; 85% мігрантів – особи працездатного віку (15-64 років). Середній вік мігрантів всюди в ЄС значно нижчий, ніж корінних жителів (42 роки)¹³².

¹³¹ Миграционные проблемы Европы: тысячи погибших, новые границы и раскол ЕС. URL: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2259836>

¹³² Говорова Н. В. Мигранты в Европейском Союзе: социальный профиль // Миграционные проблемы в европе и пути их решения. Москва: Ин-т Европы РАН, 2015. С. 27-37.

Безумовно 2015 р. увійде в історію як період безпрецедентної міграційної кризи на південних і південно-східних кордонах Європи. Ніколи ще потоки вимушених переселенців, які прагнуть за всяку ціну дістатися до європейських країн, не були настільки численні. Станом на вересень 2015 р. через Середземне море до Європи дісталось майже 350 тис. осіб, що в порівнянні з аналогічним періодом часу в 2014 р. склало приріст в 60%.

Зіткнувшись з цим міграційним хаосом, ЄС протягом 2010-2016 рр. активно шукає хоча б якесь рішення, які влаштувало б усіх членів ЄС, було б справедливим, адекватним і розрахованим як мінімум на середньострокову перспективу¹³³.

У 2015 р. в Європі склалася унікальна міграційна ситуація. Країни ЄС вперше в своїй історії були змушені об'єднати свої зусилля для пошуку виходу – настільки гострим і масштабним виявилася криза, що зачепила безліч країн, що опинилися на шляху у мігрантів. Згідно з моніторингом, який ведеться з 2011 р., внаслідок військових дій в Сирії біженцями і внутрішньо переміщеними особами до початку 2015 р. виявилась майже половина населення країни.

Потоки біженців, які йшли в основному з африканських країн – за своєю природою, якщо не за масштабами, – були цілком порівнянні з хвилями міграції із Західної Африки до Іспанії, які спостерігаються з 2000 р.; як і раніше, ця міграція була викликана переважно економічними причинами, а мігранти добиралися до Європи по Середземному морю – в основному через італійські острова Лампедуза і Сицилія до берегів материковій Італії. На той момент європейці були стурбовані не тільки кількістю мігрантів, скільки збільшенням випадків краху човнів і плотів, які супроводжувалися численними людськими жертвами і могли означати, що організатори незаконної міграції стають все менш розбірливими в засобах. Іншими

¹³³ Нгуєн Д.-К. Миграция и беженцы в Европе: цифры и факты // Swiss Broadcasting Corporation. 2015. 14 сентября. URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/politics/>

словами, Європа дивилася на південь, тоді як їй слід було дивитися на схід і готуватися до зовсім іншого потоку мігрантів з Сирії¹³⁴.

У лютому і березні 2016 р. Європейська рада, яка складається з глав держав і урядів країн-членів ЄС, на швидку руку прийняла цілий пакет заходів з подолання кризи. Європейські лідери домовилися перекрити балканський міграційний маршрут, посилити охорону зовнішніх кордонів ЄС і укласти угоду з Туреччиною, яка була і залишається транзитною країною для переважної більшості біженців з БС. Завдяки цим заходам європейці повернули собі контроль над ситуацією, потік мігрантів значно скоротився. Натхненна успіхом Європа вирішила, що, слідуючи знайденому рецептом, вона зможе впоратися з будь-яким міграційним кризою і надалі¹³⁵.

З початком кризи Брюссель не зміг запропонувати загальноєвропейську політику за її рішенням, і багато країн оголосили про відновлення прикордонного контролю на внутрішніх кордонах ЄС. Режим перевірок на кордонах був введений в ФРН, Данії, Швеції та ФР. У середині січня 2016 р. про припинення дії Шенгенської угоди на своїй території оголосила Австрія.

25 січня 2016 р. голови МВС і Мін'юсту країн ЄС зібралися на неформальну дводенну нараду в Амстердамі. За її підсумками вони закликали керівництво ЄС продовжити період перевірок на національних кордонах всередині ЄС¹³⁶. На міністерській зустрічі в Амстердамі і після неї європейські політики піддали жорсткій критиці Грецію за нездатність охороняти свої кордони, звинувачуючи в порушенні Шенгенських угод. На виправлення помилок Брюссель дав три місяці, погрожуючи в іншому випадку виключити країну з безвізової зони¹³⁷. Так, в 2015 р. нелегально

¹³⁴ Миграция в Европе: преодоление кризиса солидарности // Московский Центр Карнеги. 2017. 9 февраля. URL: <http://carnegie.ru/2017/02/09/ru-pub-67923>

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Макаренко Г. Континент беженцев: как ЕС работает на мигрантах 45 млрд. дол. // РБК. 2016. 2 февраля. URL: <http://www.rbc.ru/politics/02/02/2016/56b08c519a7947277a5ab1b8>

¹³⁷ Там само.

перетнули італійський кордон 157 тис. чол., але заявок на отримання статусу біженця за січень-листопад 2015 р. було подано всього 80 тис. По «східному» маршруту до Греції потрапили 881 тис. чол., з них менше 11 тис. подали звернення за місцем прибуття (дані за 10 місяців). В Угорщині з 764 тис. біженців, які перейшли в 2015 р. кордон затрималися лише 177 тис. чол.¹³⁸.

Найгірша ситуація з біженцями спостерігалася в країнах Південної Європи – Греції та Італії, звідки далі мігранти через Македонію, Сербію і Угорщину прагнуть потрапити в Австрію, ФРН або Швецію, де вищий рівень соціальної допомоги і існують великі мусульманські спільноти. У ФРН, за інформацією МВС країни, в 2015 р. в якості здобувача статусу біженця було зареєстровано близько 1,1 млн. чоловік. За даними МОМ, в 2015 р. в Середземному морі загинули майже 3000 мігрантів та біженців.

За даними МОМ, за перші місяці 2016 р. 173 761 осіб прибули морем до європейських берегів, при цьому 723 людини загинули або пропали без вісті, намагаючись дістатися до Європи. До 10 квітня 2016 р. в Грецію таким чином прибуло 153 156 осіб, в Італію – 19 930 осіб, в Іспанію – 648 осіб, на Кіпр – 27 осіб. 22 червня 2015 р. ЄС офіційно дав старт першому етапу операції по боротьбі з перевізниками мігрантів в Середземномор'ї EUNAVFOR Med. Перший етап передбачав дислокацію в міжнародних водах кораблів, повітряних суден і безпілотників, які займаються збором інформації про перевізників нелегальних мігрантів з Африки до берегів ЄС.

14 вересня 2015 р. Рада ЄС схвалила проведення другого етапу військово-морської операції ЄС в Середземномор'ї EUNAVFOR Med. Другий етап операції, крім затримання контрабандистів і арешту їх судів, націлений на огляд в міжнародних водах підозрілих суден, що прямують без прапора, і тих судів, на огляд яких дасть згоду держава, під прапором якого вони рухаються. Для третьої фази, в ході якої кораблі ЄС планують діяти в територіальних водах Лівії, потрібна згода лівійської влади і резолюція РБ

¹³⁸ Там само.

ООН. 9 жовтня 2015 р. РБ ООН прийняла резолюцію, яка схвалює дії держав і регіональних організацій по боротьбі з незаконними перевезеннями мігрантів по морю з Лівії¹³⁹.

Протягом 2015 р. боротьба з напливом мігрантів з країн Африки та БС стала основним питанням обговорення серед країн-членів ЄС. Навесні 2015 р. ЄК запропонувала за два роки перемістити в інші країни союзу 40 тис. біженців, які опинилися в Греції та Італії. 25 червня глави держав і урядів країн ЄС домовилися прийняти 40 тис. біженців, які вже прибули до Греції та Італії, а також 20 тисяч шукачів притулку з третіх країн. Причому, зробити це було вирішено не на обов'язковій основі, як пропонувала ЄК, а на добровільній. У середині вересня Рада ЄС схвалила механізм розподілу біженців, які перебувають в Італії і Греції, по інших країнах ЄС, згідно з яким «кожна з країн ЄС, яка бере участь в розподілі біженців, які перебувають в цих країнах, отримує одноразову виплату в сумі 6 тис. євро на кожну переселену особу». 22 вересня 2015 р. більшістю голосів на зустрічі глав МВС було прийнято рішення розселити по 23 країнам-членам ЄС додатково 120 тис. біженців, які вже прибули в ЄС¹⁴⁰.

Отже, на відміну від міграції, яка йшла в Європу по Середземному морю і була обумовлена міркуваннями економічного характеру, міграція з БС була за своєю природою політичною. Мігранти бігли від все наростаючого насильства, щоб врятувати своє життя. При цьому у них було законне право на міжнародний захист – згідно з Конвенцією ООН про статус біженців 1951 р.¹⁴¹.

З подібною ситуацією ЄС вже стикався раніше. У 1990-ті рр. Західна Європа прийняла значну кількість біженців з Боснії та Герцеговини і з

¹³⁹ Кризис с мигрантами в Европе в 2015-2016 годах. URL: <https://ria.ru/spravka/20160414/1410128475.html>

¹⁴⁰ Там само.

¹⁴¹ Конвенція ООН про статус біженців // Верховна Рада України [офіційний веб-сайт]. 2002. 10 січня. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011

Косова. Але, слід зробити висновок, що ситуацію 2015 р. відрізняють: надзвичайно потужний приплив біженців за дуже короткий відрізок часу, який похитнув внутрішньополітичну стабільність в більшості країн ЄС; залученість значного числа центрально- і східноєвропейських країн, яка зробила проблему загальною для всіх членів ЄС; географічний характер міграційних маршрутів, через який в процес прийняття колективних рішень були залучені кілька балканських країн, які не входять в ЄС; специфіка близькосхідного міграційного потоку, майже повністю складалася з мусульман¹⁴².

За даними ООН, країни, з яких походить більша частина шукачів притулку, не змінюються з 2014 р.: це Сирія, Афганістан, Сомалі, Південний Судан, Судан, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська Республіка, М'янма та Еритрея. Основним фактором, що впливає на зростання кількості шукачів притулку, є війна в Сирії. Якщо виключити цю країну з обрахунків, то з 2011 р. зростання відбулося лише на рівні 5% (+ 500 тис. осіб). З 2012 р. кількість сирійських біженців зросла більш ніж у 30 разів: 23,4 тис. на кінець 2012 р. та 799,9 тис. на кінець 2015 р.. За межами ЄС конфлікт в Сирії найбільше вплинув на Туреччину (1,8 млн зареєстрованих біженців), Ліван (1,2 млн), Йорданію (628 800), Ірак (251 300) та Єгипет (131 900) станом на середину 2015 р.¹⁴³.

У цілому в Європі ситуація з біженцями співвідноситься з загальносвітовими тенденціями. Кількість шукачів притулку починає зростати в 2010 р. (+ 600 тис. за п'ять останніх років) і максимально збільшується за останній рік (+ 300 тис.), за даними Євростату. Вже протягом 2016 р. до ЄС прибуло 132 791 осіб, 410 особи загинули чи пропали безвісти,

¹⁴² Вимон П. Миграция в Европе: преодоление кризиса солидарности // ИНОСМИ.РУ. 2017. 11 февраля. URL: <http://inosmi.ru/politic/20170211/238711277.html>

¹⁴³ Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015 // Pew Research Center. 2016. 2 of August. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>

станом на 1 березня. Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок¹⁴⁴.

Більшість прохачів притулку походять з Сирії, Афганістану, Косово та Еритреї. Значне зростання показали Ірак, Нігерія та Україна. Станом на липень 2015 р., 67% зареєстрованих протягом півроку заявок сирійців були подані в країнах ЄС: у ФРН (29%), Сербії та Косово (16%), Угорщині (9%), Австрії (7%) та Швеції (6%). Значно зросла частка прийнятих позитивних рішень щодо надання статусу біженця. За даними Євростату, лише протягом третього кварталу 2015 р. було схвалено 45 380 заявок. Для порівняння, за весь період 2014 р. таких рішень було прийнято в три рази менше – 13 940. Найбільше позитивних рішень приймають стосовно сирійців, еритрейців, осіб без громадянства, іракців, сомалійців та афганців.

Однак політика прийняття рішень не є однорідною. Як свідчать статистичні дані, країни ЄС приймають різні рішення щодо вихідців із тих самих країн. За часткою відносно отриманих і схвалених заявок лідирують Болгарія і Швеція, на останньому місці – Хорватія та Угорщина. А за абсолютною кількістю позитивних рішень серед перших Швеція і Німеччина¹⁴⁵.

Приплив біженців в ЄС після викликаного коронавірусом помітного зниження в квітні 2020 р., в травні знову різко посилювався. У травні 2020 р. Європейська прикордонна служба «Frontex» зафіксувала майже 4300 випадків несанкціонованого переходу кордонів ЄС на головних міграційних маршрутах – майже втричі більше, ніж в квітні 2020 р., повідомили видання групи «Funke» з посиланням на статистику прикордонної служби. В цілому, «Frontex» зареєстрував за період з січня по травень 2020 р. 31 600

¹⁴⁴ Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // Аналітичний центр «CEDOS». 2016. 4 березня. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>

¹⁴⁵ Там само.

нелегальних прикордонних переходів – на 6 % менше, ніж за аналогічний період 2019 р. Найпопулярнішим маршрутом для мігрантів залишався шлях через Туреччину і Грецію, тобто через східну частину Середземного моря. Тут «Frontex» зафіксувала в травні 2020 р. 1250 випадків незаконного перетину кордону ЄС – в 8 разів більше, ніж в квітні, а за період з січня по травень 2020 р. – 12 700 випадків – на 28 % менше в річному численні. Більшість біженців прибувало по цьому маршруту з Афганістану¹⁴⁶.

Число мігрантів, які намагаються без необхідних документів потрапити до країн ЄС, зросли за перші 10 місяців 2021 р. на 70% порівняно з минулим. Мігрантів стало на 45% більше порівняно з 2019 р. – періодом до пандемії та пов'язаних із нею обмежень на перетин кордону. За десять місяців 2021 року агентство Frontex зареєструвало 160 тисяч незаконних перетинів кордону.

Найбільше зростання спостерігається на східних кордонах ЄС, насамперед, на кордоні з Білоруссю. У 2021 р. через цей кордон намагалися пройти у 15 разів більше людей, ніж минулого – майже 8 тисяч людей. При цьому листопадові сутички на кордоні Польщі та Білорусі у статистиці ще не враховані.

Більшість біженців – іракці, лівійці, афганці та сирійці. Пік перетинів кордону ЄС із Білорусі за перші десять місяців року стався у липні, коли кордон намагалися перейти 3200 разів.

Майже 50 тисяч спроб перетнути кордон за рік зареєстрували за «західно-балканським маршрутом», через центральне Середземномор'я намагалися потрапити до ЄС понад 16 тисяч людей¹⁴⁷.

Отже, протягом останніх років всі західноєвропейські держави приймають більше мігрантів, ніж відправляють в інші країни. Найбільше їх

¹⁴⁶ Ромашенко С. Приток беженцев в Евросоюз вновь резко усилился // Deutsche Welle. 2020. URL: <https://www.dw.com/ru/>

¹⁴⁷ Миграция через восточную границу ЕС в 2021 году выросла в 15 раз // Радио Свобода. 2021. 23 ноября. URL: <https://www.svoboda.org/a/migratsiya-cherez-vostochnuyu-granitsu-es-v-2021-godu-vyros-la-v-15-raz/31575404.html>

число зосереджено у ФР, ФРН, Італії та Іспанії (в кожній з них по 1-1,5 млн). У 2015 р. за кількістю прийнятих мігрантів лідирували ФРН, Угорщина, Туреччина, Франція і Швеція. У ЄС побоюються повторення ситуації 2015 р., коли біженці із Сирії створили у регіоні міграційну кризу. Афганці ще до відходу армії США з країни вийшли на друге місце за кількістю прохань на притулок до ЄС.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИКА ЄС В ОБЛАСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

3.1. Міграційне законодавство ЄС

Європейські правові акти стосуються проблем незаконної міграції, оскільки ґрунтуються на врегулюванні процесів міграції. Але як правило, ці норми створюються для вдосконалення процесів законного в'їзду на територію країн ЄС. Цьому свідчить запровадження режиму безвізового переміщення для громадян кількох держав-учасниць ЄС, які проживають на території законно та довгостроково. Безвізовий режим супроводжує легальну міграцію з метою отримання роботи або можливості для навчання, а також введення умов для безперешкодного розвитку висококваліфікованих спеціалістів¹⁴⁸.

Для протидії нелегальній міграції ЄС було розроблено законодавчу базу, що складається з чотирьох документів:

- Директива ЄС № 90 від 28 листопада 2002 р. «Про визначення допомоги незаконному в'їзду, транзиту та перебування»¹⁴⁹;
- Рамкове рішення 2002 р. «Про посилення кримінально-правових стандартів з метою покарання допомоги незаконному в'їзду, транзиту та перебуванню»¹⁵⁰;

¹⁴⁸ Azoulaï L. Migration and EU Law and Policy. OUP Oxford, 2014. P. 77-78.

¹⁴⁹ Директива ЄС № 90 від 28 листопада 2002 р. «Про визначення допомоги незаконному в'їзду, транзиту та перебування» // Верховна Рада України: офіційна веб-сторінка. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_837#Text

¹⁵⁰ Рамочное решение 2002 г. «Об усилении уголовно-правовых стандартов в целях наказания помощи незаконному въезду, транзиту и пребыванию» // Кафедра интеграционного и европейского права МГЮА. URL: <https://eulaw.edu.ru/spisok->

- Директива ЄС № 115 від 16 грудня 2008 р. «Про загальні стандарти та процедури, що підлягають застосуванню в державах-членах до повернення громадян третіх країн, що незаконно перебувають»¹⁵¹;
- Директива ЄС № 52 від 18 червня 2009 р. «Про встановлення мінімальних стандартів щодо санкцій та заходів до роботодавців громадян третіх країн, які незаконно перебувають»¹⁵².

У 2008 р. ЄК проаналізувала міграційну ситуацію в Європі початку ХХІ століття та підбила підсумки першого етапу формування міграційної політики ЄС¹⁵³. Було сформульовано принципи міграційної політики ЄС, що водночас є й основними напрямками діяльності в міграційній сфері, накреслені необхідні заходи та засоби їх реалізації. Перший принцип – створення ясної та прозорої системи правил та процедур з метою забезпечення легальної міграції¹⁵⁴. Відповідно до другого принципу, економічна міграція має відповідати потребам ринку праці ЄС, причому не лише за кількістю, а й за якістю, тобто за професійно-кваліфікаційним складом, сприяти економічному зростанню¹⁵⁵.

dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/ramochnoe-reshenine-soveta-o-povyshenii-standartov-ugolovnoj-otvetstvennosti-v-tselyah-nakazaniya-za-pomoshh-nezakonnomu-vezdu-tranzitu-i-prebyvaniyu-perevod-chetverikova-a-o/

¹⁵¹ Директива ЕС № 115 от 16 декабря 2008 г. «Об общих стандартах и процедурах, подлежащих применению в государствах-членах к возврату незаконно пребывающих граждан третьих стран» // Верховна Рада України: офіційна веб-сторінка. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_944#Text

¹⁵² Директива ЕС № 52 от 18 июня 2009 г. «Об установлении минимальных стандартов в отношении санкций и мер к работодателям незаконно пребывающих граждан третьих стран» // Кафедра интеграционного и европейского права МГЮА. URL: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/dokumenty-o-pravah-cheloveka-i-grazhdanina/normativnye-akty-o-svobode-peredvizheniya-tovarov-lits-i-uslug/direktiva-2009-52-es-evropejskogo-parlamenta-i-soveta-ot-18-iyunya-2009-g-ob-ustanovlenii-minimalnyh-standartov-v-otnoshenii-sanktsij-i-mer-k-rabotodateliam-nezakonno-prebyvayushhih-grazhdan-tretih-s/>

¹⁵³ Policy plan on legal migration. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=uriserv:l14507>

¹⁵⁴ Толстов С. В. Динаміка та напрями інституціональних реформ у Європейському Союзі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 120, ч. 1. С. 27-36.

¹⁵⁵ Common principles for an EU immigration policy // Statewatch. 2016. URL: <http://www.statewatch.org/news/2008/jun/eu-com-immigration-citizen-note.pdf>

Не менш важливим принциповим напрямом міграційної політики ЄС є інтеграція мігрантів у країнах перебування, двосторонній процес, в якому беруть участь і мігранти, і суспільство прийому. Наступний принцип спільної міграційної політики ЄС – солідарність, що передбачає взаємну довіру та справедливий розподіл відповідальності між країнами-членами¹⁵⁶.

Складовою солідарної діяльності є також співпраця з третіми країнами. Вона передбачає надання допомоги у розбудові систем міграційного менеджменту та законодавства в країнах походження та транзиту мігрантів. Особлива увага приділяється країнам, які належать до числа потенційних членів ЄС. Зокрема, в угоди про асоціацію інкорпоровано питання щодо соціального захисту мігрантів. Розвивається співпраця з країнами-сусідами, а також країнами, які є найбільшими постачальниками мігрантів, передовсім африканськими, латиноамериканськими тощо. Серед принципових напрямів, спрямованих на забезпечення внутрішньої безпеки ЄС в контексті міграції, – інтегрована охорона кордону та адекватна візова політика, зокрема, запровадження єдиної візової етикетки, створення візових центрів, які б видавали візи для подорожуючих до групи, або й усіх країн ЄС¹⁵⁷.

Для подальших дій у сфері міграції було визначено п'ять основних напрямів: 1) організація легальної міграції відповідно до пріоритетів, потреб та можливостей окремих країн, забезпечення інтеграції мігрантів; 2) запобігання нелегальній міграції, забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країни походження чи транзиту; 3) підвищення ефективності прикордонного контролю; 4) розбудова європейської системи притулку; 5) поглиблення співробітництва з країнами походження мігрантів з метою забезпечення синергетичної взаємодії між міграцією та розвитком.

¹⁵⁶ Там само.

¹⁵⁷ Абзалова Л. Ф. Правовые аспекты иммиграционной политики в странах Европейского Союза // Четвертые Валентеевские чтения: Сборник докладов (Книга 2). Москва: МАКС-Пресс, 2005. С. 121-123.

У 2021 р. Брюссель підготував найбільші за останні роки зміни у міграційному законодавстві. Їх затвердив Європарламент, який проголосував за Європейську блакитну карту. Це аналог американської Green Card. Тим самим ЄС хоче спростити залучення через свої межі робочих рук, особливо у сектори економіки, де відчувається дефіцит трудових ресурсів.

Блакитна карта¹⁵⁸, запроваджена спочатку у 2009 р., – це дозвіл на роботу та проживання в ЄС. Вона дозволяє громадянам країн інших регіонів приймати пропозиції про роботу від європейських наймачів. Однією з основних причин відновлення цієї схеми є скорочення в старіючому ЄС чисельності населення працездатного віку¹⁵⁹.

За прогнозами, вона впаде з 333 млн. у 2016 р. до 292 млн. до 2070 р..

Європейські політики сподіваються вирішити цю проблему нестачі робочої сили за рахунок полегшення міграційних правил.

Схвалені зміни, зокрема, включають:

- зниження порога мінімальної заробітної плати для кандидатів заповнення вакансій;
- надання трудового договору щонайменше на 6 місяців, а не на 12, як раніше;
- дозвіл біженцям, які мешкають в даний час ЄС, подати заявку на участь у цій схемі;
- надання близьким родичам власників Блакитної картки можливості самим шукати роботу;
- дозвіл змінити місце зайнятості всередині ЄС після 12 місяців роботи.

Пом'якшуючи критерії для працевлаштування та зміцнюючи права власників блакитної карти та членів їхніх сімей, євродепутати сподіваються

¹⁵⁸ The EU Blue Card Directive // European Parliament: official web-site. 2009. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/558766/EPRS_BRI%282015%29558766_EN.pdf

¹⁵⁹ Готовится новый вариант Европейской голубой карты // Euronews. 2021. 16 сентября. URL: <https://ru.euronews.com/2021/09/15/eu-blue-card-migrants>

підвищити привабливість схеми. Франція, Італія, Німеччина, Іспанія та Польща разом видали 75% усіх дозволів на роботу кандидатам, які зареєструвалися у 2019 р.. Але Данія та Ірландія поки що не беруть участь у цьому процесі. Євродепутати сподіваються, що нові правила переконують усі країни-члени на перевагу Блакитних карт.

Отже, ЄС, будучи особливою формою співдружності різних держав, розробив власну систему з нормативно-правового регулювання міграційних потоків, яка підкріплена різними міжнародними документами, нормативно-правовими актами інститутів та організацій, установчими договорами, актами, що діють безпосередньо до країн-учасниць і не потребують фактичної реалізації зобов'язань на міжнародному рівні, що переходить у національне законодавство. Для опору та перешкоди нелегальній міграції система нормативно-правових актів надає досить великі аспекти, що відображають міграційні проблеми в цілому. У 2021 р. стало зрозумілим, що міграційну політику ЄС згідно з оприлюдненими пропозиціями ЄК буде серйозно переглянуто. Відповідальність за мігрантів більше не лежатиме на країні, на територію якої вони спочатку потрапили. Нові заходи, про які оголошено поки що загалом, також прискорять процедуру депортації.

3.2. Основні напрямки сучасної міграційної політики Франції

Географічне розташування французьких колоній багате різноманітністю. Так, Франція мала колонії в Африці (Алжир, Марокко, Туніс, Камерун та багато інших), Азії (Сирія, Індокитай, Ліван та інші), Північній та Південній Америках (Канада, Гваделупа, Мартініка, Гвіана та ін.)¹⁶⁰.

¹⁶⁰ Шамраєва В.М. Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлінь України // Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2 (36). С. 305-312. URL: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/apdu/2009_2/doc/4/05.pdf

Попри проголошення незалежності з боку колоній та офіційне визнання їх нового статусу метрополіями, зв'язок між першими та другими і у наш час залишається потужним. Протягом тривалого часу метрополії заохочували мігрантів, однак економічна криза змусила дещо змінити ставлення до іноземців і, у першу чергу, до дешевої низько кваліфікованої робочої сили. Маючи лише поверхове уявлення щодо міграційної політики цих двох країн, важко сказати, чий досвід є більш вдалим, а політика у сфері інтеграції мігрантів більш успішною¹⁶¹.

У кінці 1990-х рр. у Франції змінився політичний курс, і обмежувальна міграційна політика дещо послабилася. Так, першим заходом стало допущення в'їзду до Франції висококваліфікованих фахівців і студентів.

На початку XXI ст., як і протягом усього XX ст., Франція розглядалась мігрантами як одна з найбажаніших країн. Розквіт промисловості, успіхи у фінансовому секторі, високий статус на міжнародній політичній арені, широкий спектр можливостей і райдужні перспективи для різних сфер суспільного життя (у т.ч. культури та мистецтв), а головне – реальна можливість вільно, без обмежень і прив'язок до усталених норм проявляти сутність та нове бачення стали одним із визначальних факторів для розвитку французького суспільства в цілому¹⁶².

Аналіз французької міграційної політики періоду 2010-2022 рр. показав, що уряд неодноразово намагався вирішити проблему мігрантів, у тому числі через зміни законодавства та шляхом інтеграції останніх до суспільства. Одним із найголовніших лобістів упровадження оновленого пакету міграційної політики по праву вважається Ніколя Саркозі. За час його політичної кар'єри було прийнято низку досить жорстких та обмежуючих

¹⁶¹ Сльота І. Сучасна міграційна політика Франції та Великої Британії. // UA Foreign Affairs. 2014. 12 листопада. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/suchasna-migraciina-politika-franciji-ta-velikoji-britan/>

¹⁶² Оврамець М. А. Європейський мультикультуралізм у дискурсі політології міжнародних відносин // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. Історія. Зб. наук. праць. Маріуполь, 2013. Вип. 7-8. С. 111-113.

законів і поправок до нормативних актів, головною метою яких стало покращення загального суспільного клімату. Н. Саркозі було притаманне бажання вирішити проблему міграції швидко та максимально безболісно для французького суспільства (висилка ромської громади у 2010 р.). На відміну від свого попередника Ж. Ширака, Н. Саркозі неодноразово робив спробу вирішити питання з нелегальною міграцією та розробляв усе нові й нові норми. Як наслідок, відсоток іноземців, які змушені були повернутися на батьківщину, зріс у рази¹⁶³.

Найбільш популярним у ХХІ ст. до 2010 р. залишався мультикультуралізм, який практикувався у Великій Британії, Франції, Німеччині та низці інших демократичних країн. Високий рівень життя, соціальна захищеність і доволі ліберальна політика стосовно певних категорій мігрантів – ось лише деякі критерії популярності цієї політики серед прихильників, переважно мігрантів. Однак, погіршення фінансової ситуації внаслідок економічної кризи 2000-х рр. загострило відносини між корінним населенням та мігрантами. Як показують опитування, британці доволі вороже ставляться до вихідців з інших країн, звинувачуючи їх у зростанні безробіття, погіршенні криміногенної обстановки та соціальному напруженні¹⁶⁴.

Політика мультикультуралізму неодноразово піддавалася критиці. Так, у жовтні 2010 р. А. Меркель визнала недолугість запровадженої ФРН міграційної політики, зазначивши, що ті, хто бажає стати частиною німецького суспільства, зобов'язані дотримуватися законів приймаючої країни, поважати усталені традиції та розмовляти державною мовою¹⁶⁵.

¹⁶³ Меркель заявила о провале мультикультурализма // ВВС Русская служба. 2010. 17 октября. URL:

http://www.bbc.com/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml

¹⁶⁴ Там само.

¹⁶⁵ Європейський Союз: політика, економіка, право. Навч. посібник / За ред. Н.В. Антонюк, М. М. Микієвича. Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2005. С. 200-202.

Зважаючи на різноманітні проблеми, спровоковані поведінкою мігрантів, цілком логічно постає питання доцільності залучення іноземців до вирішення внутрішніх проблем, пов'язаних із відсутністю робочої сили у зв'язку зі старінням нації¹⁶⁶. У свою чергу, Велика Британія визнала поразку політики мультикультуралізму в лютому 2011 р.. Вустами Д. Кемерона було покладено початок критичним зауваженням з боку британського уряду щодо безуспішної інтеграції представників ісламської культури. Так, у своєму виступі на міжнародній конференції з питань проблем безпеки Д. Кемерон наголосив на необхідності дати можливість мігрантам інтегруватися в приймаюче суспільство більш глибоко, переважно в культурному аспекті¹⁶⁷.

Останнім, хто наважився визнати крах застосування «політики вінегрету» серед європейських урядовців, був Президент Франції Н. Саркозі. У своєму інтерв'ю від 11 лютого 2011 р. він зазначив: «Ми дуже переймалися ідентичністю особи, яку приймали, та недостатньою мірою цікавилися країною її походження»¹⁶⁸.

Якщо порівнювати міграційну політику Франції та Великої Британії в контексті внутрішніх подій цих країн, то дещо дивним є те, що лише у 2011 р. було озвучено певні проблеми в цій сфері, адже ще з 2005 р. мігранти та нащадки мігрантів, які так і не спромоглися інтегруватися до норм суспільства, становили загрозу національній безпеці, створюючи проблемні квартали¹⁶⁹.

Велика Британія зіштовхнулася зі схожими проблемами в серпні 2011 р.. Сценарій соціальних вибухів майже повністю був ідентичний французькому. Ті ж великі погроми, маніфестації, розбурхані корінні жителі,

¹⁶⁶ Oğuz C. Labour Migration in the European Union: The Policy-Making Process. Springer Nature, 2020. P. 114.

¹⁶⁷ Драч Ю.С. Зовнішньополітичні аспекти імміграційної політики Франції // Гілея. 2011. Вип. 48. № 6. С. 876-881.

¹⁶⁸ Sarkozy joins allies burying multiculturalism // REUTERS. 2011. 11 of February. URL: <https://www.reuters.com/article/us-france-sarkozy-multiculturalism-idUSTRE71A4UP20110211>

¹⁶⁹ Bade K. Migration in European History. P. 25-26.

незадоволені мігранти. Численні маніфестації та погроми було зафіксовано переважно у великих містах – Лондоні, Манчестері, Бірмінгемі, Ліверпулі, Брістолі, особливо в тих районах, де проживають переважно представники національних меншин, мігранти з країн Азії та Африки. Серед основних причин – високий показник безробіття, жорсткий контроль з боку правоохоронних органів і спеціальних організацій (з метою дотримання законів і нормативних актів), зростаюча дискримінація та завуальоване зверхнє ставлення до вихідців з мігрантського середовища майже в усіх сферах¹⁷⁰.

У даний час у Франції переважають чотири точки зору на міграцію: дві крайні і дві помірні. Крайня права точка зору зводиться до того, що міграція представляє небезпеку для нації. На думку її прихильників, необхідно організувати масове повернення осіб, що не мають французького громадянства, в країну походження. Точка зору крайніх лівих полягає в тому, що не повинно існувати ніяких меж і всякому, хто прибуває з будь-якої країни, слід дозволити в'їжджати до Франції і поселитися в ній.

Помірно праві дотримуються думки, що пріоритет слід віддавати вдосконаленню прикордонного контролю і боротьбі з нелегальними потоками людей. Помірно ліві, вважають, що в першу чергу потрібно сприяти поліпшенню інтеграції іноземних громадян, що легально проживають у Франції, з місцевим населенням¹⁷¹.

У наш час населення Франції складає 65,4 млн. жителів, включаючи 3,6 млн легально проживаючих іноземців. На 2006 р. 10,1 % населення мали іноземне походження (не є французами за народженням), з них 4,3 % отримали французьке громадянство. Міграційна політика французького уряду здійснюється за трьома напрямками: а) управління міграційними

¹⁷⁰ Оврамець М. А. Європейський мультикультуралізм у дискурсі політології міжнародних відносин. С. 111-118.

¹⁷¹ Brettell C. Migration Theory: Talking Across Disciplines. New York: Routledge, 2007. P. 251.

потоками; б) боротьба проти нелегальної імміграції; в) інтеграція мігрантів, що живуть у Франції¹⁷².

Загальна практика міграційної політики Франції передбачає висилку будь-якого іноземця, що нелегально знаходиться на її території. Але французька влада завжди має право надати посвідку на проживання будь-якому нелегальному мігрантові з причин гуманітарного характеру, навіть якщо це рішення не знаходиться в строгій відповідності із законом. Цей принцип був підтверджений Державною радою, яка є вищою судовою інстанцією з питань імміграції.

На початку ХХІ ст. уряд Франції, знаходячись під тиском мусульман і корінного населення, у результаті обрав шлях «жорсткої інтеграції».

Підтвердженням є президентські вибори 2007 р., на яких перемогу отримав колишній міністр внутрішніх справ Франції Н. Саркозі, відомий своїм жорстким ставленням до міграційної політики. Закон про «жорстку інтеграцію» викликав бурхливі протести у одних, захоплення – у інших. Багато дослідників називають його революційним. Уряд Франції проводить політику селективної міграції, коли пріоритет отримують високоосвічені фахівці, учені і студенти.

З приходом Н. Саркозі на посаду президента, була введена система квот: щорічно уряд представлятиме парламенту документ, в якому встановлена кількість мігрантів, яким дозволяється в'їхати до Франції. У законі передбачене також пільгове посвідчення на проживання, що отримало назву «Компетентність і таланти». Його отримують учені, художники, артисти і спортсмени. Для всіх останніх, охочих приїхати до Франції на постійне місце проживання, все буде набагато складніше¹⁷³.

¹⁷² Павлова Е. Б. Понятие мультикультурализма в современном политическом дискурсе // Политическая наука и политические процессы в Российской Федерации и в новых независимых государствах. Екатеринбург: Изд-во УрОРАН, 2005. С. 24-25.

¹⁷³ Там само.

Протягом останніх років Франція як середземноморська країна більш за інші країни відчуває на собі загострення міграційної кризи, що позначається на її внутрішньополітичному та внутрішньо-економічному розвитку. У свою чергу збільшення міграційних потоків призводить до активізації тероризму, збільшення рівня злочинності, зіткнення на релігійній основі, росту безробіття та величезних державних витрат на допомогу мігрантам. Усі ці причини змушують уряд Франції шукати у короткостроковий період радикальні заходи для взяття міграційних потоків під контроль та адаптовувати національне та європейське законодавство для проведення більш ефективної міграційної політики¹⁷⁴.

Франція є однією з найстаріших міграційних країн в Європі та світі. У свій час, уряд Франсуа Олланда зіткнувся з проблемою вирішення міграційної кризи у період її апогею. Французька ініціатива охопила як внутрішні реформи процесу надання притулку, адаптації мігрантів, так і інтеграцію Франції у загальноєвропейську міграційну політику. За даними УВКБ ООН за 2015 р. офіційних шукачів притулку до Франції прибуло 337 509 осіб, всього в країні мешкає більш ніж 7 млн. мігрантів, що становить близько 12% населення країни. Основним напрямками міграції до Франції є Азія та Балкани¹⁷⁵.

Проте, критична ситуація з мігрантами у Франції є наслідком не тільки сил зовнішніх, але й не завжди добре продуманих дій попередників нинішнього президента: невибагливість щодо «якості» мігрантів за правління Ж. Ширака призвела до збільшення у Франції частки мусульманського населення з малорозвинених країн; різкі висловлювання на адресу мігрантів та незавершеність реформ Н. Саркозі знову відсунули у часі формування нової міграційної політики країни.

¹⁷⁴ Там само.

¹⁷⁵ Гільченко О. Л. Сучасна міграційна політика Франції. С. 191-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2016_16_26.

Слід зауважити, що саме з ініціативи Н. Саркозі, за часів головування Франції в ЄС, був прийнятий базовий документ в області узгодження міграційної політики країн ЄС – Європейський пакт про міграцію і надання притулку¹⁷⁶, який покликаний стати основою політики ЄС з питань міграції та надання притулку, в дусі взаємної відповідальності і солідарності між державами-членами.

Для регулювання міграційних процесів у Франції була створена багатоступенева система державних установ та органів. Сьогодні основними урядовими органами, які займаються питаннями міжнародної міграції, є:

- Міністерство з соціальних справ, праці і солідарності включає в себе наступні організації та служби, що займаються проблемами мігрантів: ADRI, FASILD, OFPRA, SSAE, ASSFAM, DPM;
- Міністерство внутрішніх справ, яке складається з Управління у сфері громадянських свобод і Центрального управління прикордонної поліції, яке входить в структуру Генерального управління Національної поліції. Управління прикордонної поліції контролює міграційні потоки і бореться з нелегальною міграцією;
- Міністерство закордонних справ, що відстоює інтереси французьких громадян за кордоном та іноземних громадян у Франції, займається розробкою державної політики у сфері візового режиму і пересування іноземних громадян на території Франції;
- Міністерство юстиції включає в себе Управління з цивільних справ, яке поряд з іншими Міністерствами поділяє відповідальність з питань надання громадянства¹⁷⁷.

Обійнявши посаду президента, Ф. Олланд в основному приділяв увагу забезпеченню нагальних державних потреб: стабілізація державної

¹⁷⁶ UNHCR – France // The UN Refugee Agency [official web-site]. 2017. URL: <http://www.unhcr.org/france.html>

¹⁷⁷ European Pact on Immigration and Asylum. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ajl0038>

економіки, вирішення загостреного воєнного конфлікту в Малі за участю французьких збройних сил, відведення військ з Афганістану, – тимчасово абстрагуючись від вирішення проблеми міграції. У своїй першій програмній промові 15 грудня 2014 р. Ф. Олланд торкнувся болісної теми міграції на фоні зростання антимігрантських настроїв та правих сил, відстоюючи відкритість Франції для мігрантів, які зробили вагомий внесок у процес формування сучасної Франції. Президент Ф. Олланд також висловив прихильність збереженню Шенгенських домовленостей в протигагу намірам Н. Саркозі переглянути їх із можливістю повернути контроль за міждержавними кордонами¹⁷⁸.

Наступним кроком та першим в області міграції для соціалістичного уряду Ф. Олланда, стало прийняття 23 липня 2014 р. Радою Міністрів відразу двох законопроектів, що дозволяли регулювати міграцію. Їх створення було обумовлено об'єктивними причинами: станом на 2013 р. у префектурах поліції Франції накопичилося 66000 досьє шукачів притулку, на розгляд кожного йшло в середньому 2 роки, що призводило до виникнення стихійних наметових містечок та захопленню нежитлових приміщень, загостренню антимігрантських настроїв у суспільстві. Процедура розглядання кожного запиту на притулок за новим законом не повинна була перевищувати 9 місяців, що значно спрощувало роботу організацій з питань біженців та заощаджувало бюджетні кошти¹⁷⁹.

Другий законопроект був покликаний створити більш сприятливі умови для висококваліфікованих іноземців, у цьому знайшли свій відгук наміри колишнього президента Н. Саркозі щодо впровадження «вибіркової» замість «вимушеної» міграції, які досі не були втілені. Нова реформа

¹⁷⁸ Ромашова А. Г. Миграционная политика Франции как следствие социальных противоречий // Алтайская школа политических исследований. URL: <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=2292>

¹⁷⁹ Телкова Т.О. Нелегальная миграция во Франции и методы борьбы с ней // Журнал «Панорама». Воронеж, 2020. С. 52-57.

передбачала видачу так званого «паспорту таланту», тривалістю 4 роки, висококваліфікованим спеціалістам, вченим та працівникам мистецтва, що прибули на роботу з країн, що не входять в ЄС¹⁸⁰. Законопроекти були прийняті урядом 23 липня 2015 р., що супроводжувалося гострою критикою серед опозиційних правих сил та правозахисників¹⁸¹.

Депутати правої коаліції «Республіканців» засудили нові закони за надмірне пом'якшення умов життя для нелегалів та сприяння, таким чином, нелегальній міграції. Правозахисники, у свою чергу, назвали закони напівзаходами, які не призведуть до реального поліпшення життя мігрантів¹⁸².

Заключним етапом реформування міграційної політики в країні стало прийняття 8 березня 2016 р. «Закону про права іноземців»¹⁸³, який включає положення стосовно прийому та інтеграції мігрантів, нового порядку надання посвідки на проживання, а також положення нелегальних мігрантів у Франції. Проект закону запропонували прем'єр-міністр Франції М. Вальс та міністр закордонних справ Б. Казньов¹⁸⁴. Головним завданням нового закону було створення надійного механізму інтеграції, що зменшило б градус

¹⁸⁰ МВД Франции представил новые правила для нелегалов // «Голос со всего мира». 2012. 28 ноября. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20121128-mvd-frantsii-predstavil-novye-pravila-dlya-nelegalov>

¹⁸¹ Правительство Франции одобрило проект новой иммиграционной реформы. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20140723-pravitelstvo-frantsii-odobrilo-proekt-novoi-immigratsionnoi-reformy>

¹⁸² Samuel H. Nicolas Sarkozy says immigrants must accept «your ancestors are the Gauls» // The Telegraph News. 2016. 20 of September. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/20/nicolas-sarkozy-says-immigrants-should-live-like-the-french/>

¹⁸³ The implementation of the law of 7 March 2016 on the rights of foreigners in France. Circulars of 2 November 2016 – Provisions applicable as of 1 November 2016 and 1 January 2017 // Karl Waheed by Ascendo. 2016. 5 of December. URL: <https://www.karlwaheed.fr/en/the-implementation-of-the-law-of-7-march-2016-on-the-rights-of-foreigners-in-france-circulars-of-2-november-2016-provisions-applicable-as-of-1-november-2016-and-1-january-2017/>

¹⁸⁴ Франция примет новый закон о статусе иностранцев // «Голос со всего мира». 2015. 20 июля. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20150720-frantsiya-primet-novyi-zakon-dlya-inostrantsev>

напруженості й ненависті до біженців та вимушених переселенців у суспільстві, який різко підскочив після терактів у листопаді 2015 р.¹⁸⁵.

Для розуміння основних напрямів міграційної політики Франції протягом 2010-2016 рр., необхідно враховувати такі фактори як: внутрішньополітичну боротьбу в країні (до президентських виборів 2017 р.); настрої громадськості, розвиток міграційної політики в рамках ЄС, беручи до уваги положення Лісабонського договору, щодо спільних умов координування зовнішньої політики, політики безпеки та оборони країнами ЄС¹⁸⁶.

Однак загострення міграційної кризи в Європі та збільшення неконтрольованих потоків біженців виявили неспроможність як існуючих інститутів ЄС, так і національних урядів вчасно та компетентно вирішувати ці питання. Щорічні спроби перетнути Середземне море на човнах поновилися з початком теплого сезону 2015 р., принісши 19 квітня кілька сотень нових жертв, що потонули біля острова Лампедуза. 23 квітня було скликане позачергове засідання Європейської Ради для узгодження сумісних дій країн ЄС з урегулювання кризової ситуації у Середземному морі, адже міграційні шляхи саме через нього є найнебезпечнішими в Європі (за підрахунками ООН з 2014 по 2016 р. у Середземному морі потонуло 10085 мігрантів)¹⁸⁷.

Радою було визначено чотири пріоритетні напрями дій: посилити операції на морі, вести боротьбу проти мереж перевізників людей відповідно до міжнародного права, протидіяти нелегальним міграційним потокам,

¹⁸⁵ France – New Law on the Rights of Foreigners // Visalaw International. 2016. 21 of March. URL: <http://www.visalawint.com/latest-news/france-new-law-on-the-rights-of-foreigners-8-march-2016>

¹⁸⁶ Там само.

¹⁸⁷ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>

зміцнювати солідарність і відповідальність країн ЄС¹⁸⁸. Керуючись висновками Ради, 13 травня 2015 р. ЄК запустила новий «Європейський порядок денний по міграції»¹⁸⁹, який передбачав виконання до 2020 р. чотирьох короткострокових заходів:

- Розгляд у контексті Спільної політики безпеки та оборони, спільно з Європолем, можливої операції у Середземному морі зі знищення мереж контрабандистів і боротьби з незаконним ввезенням мігрантів відповідно до міжнародного права.
- Потроєння потенціалу та ресурсів, наявних у 2015 р., для проведення спільних операцій «Тритон» і «Посейдон» агентства «Frontex» у Середземному морі.
- Надання екстреної допомоги та впровадження програм розвитку у державах-членах, які зіткнулися з раптовим припливом мігрантів.
- Введення до дії тимчасового механізму для розподілу серед країн-членів ЄС осіб, які дійсно потребують міжнародного захисту¹⁹⁰.

У середньо- та довгостроковій перспективі основні напрямки міграційної політики визначалися Президентом ЄК – Ж. Клодом Юнкером, серед них:

- зниження стимулів до нелегальної міграції: акцент робиться на усунення корінних причин, що сприяють нелегальній міграції в країнах, що не входять в ЄС;
- збереження життя і забезпечення контролю кордонів, зокрема приділяється увага країнам, розташованим на зовнішніх кордонах ЄС;
- реалізація Спільної європейської системи надання притулку;

¹⁸⁸ UNHCR: More Than 10,000 Died Trying To Cross Mediterranean Since 2014. URL: <https://www.rferl.org/a/unhcr-eu-10000-deaths-mediterranean/27784776.html>

¹⁸⁹ Потемкина О. Европейская повестка дня по миграции – новый поворот в иммиграционной политике ЕС // Современная Европа. 2015. № 4. С. 28-30.

¹⁹⁰ European Agenda on Migration. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration_en

- розробка нової політики щодо легальної міграції: нова політика повинна була зосередитися на залученні працівників, яких потребує економіка країн ЄС, а саме – шляхом полегшення в'їзду та визнання кваліфікацій¹⁹¹.

Головний акцент, відразу після підписання країнами ЄС Європейського порядку денного, було зроблено на порятунок людей у Середземному морі, завдяки збільшенню фінансування операцій Frontex – «Triton» і залучення до них морських судів держав-членів. Французькі містралі також розглядалися як потенційні рятувальні судна. Але країнам дуже важко дійти згоди у не менш важливих питаннях «порядку денного»¹⁹², які нерідко потребують реформування національних законодавств, серед них:

- розподіл шукачів притулку та біженців по країнах ЄС;
- реформа системи надання притулку;
- боротьба з контрабандою людей в Середземному морі в рамках загальної політики безпеки і оборони.

У справі вирішення проблеми міграції Франція багато уваги приділяє інтеграції мігрантів. Таку політику використовують в багатьох демократичних країнах Європи, проте у Франції вона є найбільш поширеною та ефективною моделлю суспільної асиміляції. Це пов'язано з тим, що на відміну від інших європейських країн Франція, в силу свого географічного розташування, є найстарішою країною міграції, та приймає їх безперервно починаючи з середини XIX ст. Відчуваючи певну провину за своє колоніальне минуле останні десятиріччя, Франція, охоче надавала притулок вихідцям з її колишніх колоній, намагаючись створити усі умови для їхньої адаптації та інтеграції у контексті політики мультикультуралізму. Цей

¹⁹¹ Там само.

¹⁹² Southern Neighbourhood: EU proposes new Agenda for the Mediterranean // European Commission: official web-site. 2021. 9 of February. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_426

фактор помітно вплинув на характер та склад міграційного процесу у Франції, разом з тим вона зберегла значний культурний вплив у країнах Магрибу та північно-західної Африки¹⁹³.

Президентські вибори у Франції в 2017 р. і перемога на них Е. Макрона проходили на тлі міграційної кризи 2015 р. в Європі. Однак, незважаючи на очевидну актуальність теми, спочатку міграційні аспекти не були сильною стороною його програми. Лише напередодні другого туру президентських виборів, як відповідь на добре розроблену по цій проблемі стратегію крайніх правих, заяви Е. Макрона щодо прийому та інтеграції мігрантів, надання їм притулку стали більш визначеними і конкретними. Надалі вони лягли в основу його міграційної політики¹⁹⁴. Міграційна політика Е. Макрона стосується підтримки дій держав ЄС з охорони зовнішніх кордонів. Цей напрямок передбачає:

- зміцнення поліцейського корпусу в рамках побудови єдиної загальноєвропейської системи прикордонного контролю, передачу йому повноважень з нагляду і захисту зовнішніх європейських кордонів. Йдеться про довготривале збільшення чисельності прикордонної поліції до 5 тис. чоловік під егідою нового Європейського агентства прикордонної і берегової охорони;
- створення контрольних-пропускних пунктів у державах витоку мігрантів з метою обмеження числа біженців до прибуття в країни ЄС;
- посилення боротьби з нелегальною міграцією в ЄС і її організаторами¹⁹⁵.

На початку березня 2020 р. Франція долучилася до стримування потоків біженців з Туреччини до Греції та Болгарії, кількість яких досягла

¹⁹³ European Union approves 2,4 billion euros funding for migration crisis // Reuters. 2015. 10 of August. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-funding-idUSKCN0QF15Z20150810>

¹⁹⁴ Стрельцова Я. Современная миграционная политика Франции // Мировая экономика и международные отношения. 2020. Т. 64. № 8. С. 120-127.

¹⁹⁵ Там само. С. 122.

майже 11 тис. Після загострення ситуації в Сирії, 28 лютого 2020 р. президент Туреччина Ердоган заявив, що не може впоратися з кількістю людей (17 тис.), які рятуючись від війни, хочуть потрапити у сусідні держави-члени ЄС.

А в липні 2021 р. Франція та Англія підписали угоду щодо посилення контролю на кордонах, а саме патрулів на узбережжі Ла-Маншу, а також про значне інвестування у технології, які допоможуть більш ефективніше здійснювати контроль. Франція збирається подвоїти чисельність поліції на північному узбережжі, між містами Булонь і Дюнкерк і навколо порту Дьєпп, а також посилити повітряні патрулі. Лондон зі свого боку допоможе з фінансуванням притулків для мігрантів у Франції, зокрема інвестує протягом року 62,7 млн. євро. Окрім того, Франція планує збільшити кількість патрулів на кордонах з Італією та Іспанією, а Лондон, у свою чергу, зробити острів менш привабливим для шукачів притулку, а також застосовувати санкції щодо нелегальної міграції та тих, хто робить її можливою¹⁹⁶.

Проте, вже наприкінці серпня 2021 р. за повідомленнями ЗМІ, міністр внутрішніх справ Британії Пріті Пател заявила, що обіцяні кошти Франції, будуть витрачені на вирішення проблеми великої кількості мігрантів (лише 21 серпня 2021 р. затримали 828 нелегалів), котрі потрапили до Сполученого Королівства з Франції через Ла-Манш.

10 жовтня 2021 р. Е. Макрон закликав Велику Британію та ЄС до якнайшвидшого початку переговорів¹⁹⁷. Глава МЗС Франції Жеральд Дерманен заявив, що розробка міграційної угоди між Великою Британією та ЄС є надзвичайно важливим моментом. Оскільки наявність цієї угоди дасть можливість, об'єднавши зусилля, продуктивніше протистояти нелегальним

¹⁹⁶ Вовчук, Л., Авдюшкіна, І. (2021). Політика Франції у сфері врегулювання проблеми нелегальної міграції. С. 170.

¹⁹⁷ PM meeting with French President Emmanuel Macron: 31 October 2021 // GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-meeting-with-french-president-emmanuel-macron-31-october-2021>

міграційним потокам, які на 50% зросли порівняно з 2020 р. (15,4 тис. осіб перетнули Ла-Манш упродовж січня-серпня 2021 р.).

Серйозність даного питання полягає й у тому, що докладаючи максимальних зусиль у контролі традиційних шляхів потрапляння нелегальних мігрантів з країн Близького Сходу, Африки та Азії, Франція, як і більшість європейських держав, на початку 2021 р. зіштовхується з потоками мігрантів через Білорусію, велика кількість яких наразі зосередилася біля кордонів Польщі, Литви та Латвії. Ще наприкінці травня 2021 р. О. Лукашенко у відповідь на санкції ЄС заявив, що перестане стримувати рух мігрантів через свою країну до Литви. У результаті, упродовж липня-жовтня 2021 р. ситуація досягла свого апогею¹⁹⁸.

Отже, проблема вирішення міграційної кризи у наш час є однією з основних загроз для ЄС та основною загрозою національної безпеки Франції. Враховуючи особливості географічного та історичного факторів, Франція є традиційним центром напливу мігрантів із Близького Сходу, Північної Африки та Балкан. Кожна країна ЄС має свій підхід до вирішення проблеми міграційної кризи. Франція за Ф. Олланда вбачає основними шляхами подолання негативних наслідків від цього процесу для внутрішньополітичного та внутрішньоекономічного розвитку країни в трансформації внутрішнього міграційного законодавства. Зміни перш за все стосуються спрощення процесу легалізації мігрантів та активації заходів щодо їх асиміляції, як найвищого рівня інтеграції мігрантів у французьке суспільство. Проте, проблема загострення міграційної кризи залишається відкритою та її вирішення потребує консолідації не тільки національних та європейських зусиль, а й конструктивних дій всієї світової спільноти, направлених перш за все не на подолання, а на попередження міграційних потоків.

¹⁹⁸ Там само. С. 171.

3.3. Динаміка та структура міграційної політики ФРН

Ще з 1950-х рр. ХХ ст. ФРН стала одним з основних центрів тяжіння мігрантів у Європі. Досвід ФРН з її розвиненою системою управління у сфері зовнішніх міграцій може слугувати прикладом еволюції міграційної політики в добу глобалізації та світових процесів інтеграції¹⁹⁹. Вона є однією із найпопулярніших країн у світі, де широко поширені усі види міграції.

Обмежувальна міграційна політика мала наслідком той факт, що возз'єднання сімей і приплив біженців стали ключовими каналами міграції до ФРН. Саме тому в середньому кваліфікація осіб з міграційним фоном і іноземців все ще більш низька, ніж у німців. Згодом міграцію стали розглядати не як загрозу, а як шанс для залучення на ринок праці фахівців, які допоможуть розвантажити соціальну систему страхування²⁰⁰.

Для вирішення цього питання було здійснено низку законодавчих ініціатив. Особливо дієвими стали «Green Card» (введена червоно-зеленою коаліцією)²⁰¹, Закон про мігрантів (2005 р.), а також заходи 2009 і 2012 рр., що включають нормативи ЄС щодо висококваліфікованих фахівців (введення європейської «Blue Card»). У грудні 2011 р. уряд узгодив проект закону, що вносить зміни в дію т. з. «блакитної карти». Запущена з травня 2009 р. відповідна програма полегшує працевлаштування висококваліфікованих фахівців не з країн ЄС. Тепер дія карти поширюється на будь-яку висококваліфіковану діяльність²⁰².

¹⁹⁹ Marine Le Pen has accused the EU of irresponsible immigration policy. URL: <http://en.cyplive.com/ru/news/marin-le-pen-obvinila-es-v-bezotvetstvennoy-migracionnoy-politike.html>

²⁰⁰ Migration Policies in Germany // European Website on Integration. 2013. 28 of February. URL: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/migration-policies-germany_en

²⁰¹ How to Get a German Residence Permit? // Germany Visa. URL: <https://www.germany-visa.org/immigration-residence-permit/german-residence-permit/>

²⁰² Меркель заявила о провале мультикультурализма. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtm

На початку ХХІ ст. влада ФРН здійснили повну ревізію своєї міграційної політики. У 2005 р. був прийнятий Закон про міграцію²⁰³, в якому були сформульовані два основних принципи міграційної політики ФРН. По-перше, мігранти, які живуть у Німеччині на законній підставі та на постійній основі, повинні бути успішно інтегровані. По-друге, в інтересах економічної й інтеграційної політики Німеччини необхідно застосовувати прозорий і активний підхід до управління міграцією. Закон регулює міграційні процеси на ринку праці, інтеграцію іноземців та право на надання притулку²⁰⁴.

Слід зазначити, що основні документи і законодавчі акти, прийняті в рамках міграційної політики, обговорюються і затверджуються в обох палатах Парламенту ФРН. За реалізацію міграційної політики відповідають наступні органи виконавчої влади:

- Федеральне міністерство внутрішніх справ, яке займається розробкою стратегії міграційної політики і координацією виконання міграційного законодавства. У його функції також входить видача дозволів на перебування, розгляд заяв на надання громадянства, прийняття рішень про депортацію²⁰⁵.
- Федеральна служба зайнятості займається питаннями допуску іноземної робочої сили на внутрішній ринок праці і видачі дозволів на працевлаштування. Федеральне міністерство закордонних справ через посольства і консульства ФРН за кордоном займається розглядом заяв на видачу в'їзних віз.
- Уповноважений уряду у справах міграції. Він є посередником між іноземцями і урядовими та неурядовими організаціями, виступає в

²⁰³ First German Immigration Law Takes Effect // Deutsche Welle. 2006. URL: <https://www.dw.com/en/first-german-immigration-law-takes-effect/a-1442681>

²⁰⁴ Recognition of foreign professional qualifications – the Federal Government's new Recognition Act // Federal Ministry of education and research. 2011. URL: <https://www.bmbf.de/en/recognition-of-foreign-professional-qualifications-1413.html>

²⁰⁵ The Joint Centre for Illegal Migration Analysis and Policy // Federal Ministry of the Interior and Community: official web-site. 2022. URL: <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/migration/illegal-migration/illegal-migration-node.html>

переговорах між суспільними групами та органами, які займаються питаннями новоприбулих іноземців.

- Федеральне міністерство праці та соціальних справ відповідає за програму адаптації та проблеми інтеграції іноземців, у тому числі займається проблемами реінтеграції тимчасових іноземних працівників у Німеччині²⁰⁶.

Законом «Про міграцію» було вперше чітко врегульовано питання міграції іноземців, які займаються самостійною трудовою діяльністю. Іноземець може отримати дозвіл на продовження самостійної трудової діяльності на території ФРН за таких умов:

- забезпечення вищих економічних інтересів Німеччини або особливої регіональної потреби;
- очікування від діяльності позитивного впливу на економіку;
- фінансування для реалізації цієї діяльності повинно забезпечуватися за власний рахунок або за згодою на надання кредиту²⁰⁷.
- Найважливішими легальними можливостями для тимчасової або постійної міграції до ФРН є такі:
 - право на притулок для тих, хто піддається політичним переслідуванням, та їх найближчим родичам, а також існуючі правила щодо прийому контингенту біженців і тимчасовий допуск жертв із районів ведення військових дій і вимушених переселенців;
 - право на в'їзд для подружжя-громадян іншої держави та неповнолітніх дітей (до 16 років);
 - право на в'їзд (відповідно на повернення в будь-який час) для громадян , які проживають в інших країнах;

²⁰⁶ Корьякина Е. Ю. Особенности миграционной политики Германии на рубеже XX – XXI вв.. С. 124-126.

²⁰⁷ Абзалова Л. Ф. Правовые аспекты иммиграционной политики в странах Европейского Союза. С. 121-123.

- право вільного пересування та повсюдного проживання для громадян інших держав-членів ЄС та ЄЕП тощо²⁰⁸.

Особливістю міграційної політики ФРН є те, що новий закон про міграцію не перешкоджає вільному в'їзду мігрантів, проте передбачає перевірку особи щодо загрози національній безпеці країни перебування.

У 2016 р. до ФРН прибуло 280 тисяч біженців. Це істотно менше, ніж роком раніше, коли число мігрантів склало 890 тисяч²⁰⁹. У цьому ж році А. Меркель у відповідь на критику європейської міграційної політики з боку нообраного президента США Дональда Трампа закликала не пов'язувати боротьбу з тероризмом і питання про прийом біженців. Глава німецького уряду наголосила, що європейці самі визначають свою долю, і закликала країни ЄС до зміцнення співробітництва. За словами А. Меркель, в боротьбі з тероризмом Європі допоможуть економічна міць і ефективна система прийняття рішень. Д. Трамп в інтерв'ю виданням «Bild» і «The Times» назвав проведену канцлером А. Меркель політику з прийому біженців «катастрофічною помилкою», пов'язавши теракт на різдвяному ярмарку в Берліні з міграційним кризою. За його словами, наплив біженців також призвів до виходу Великобританії з ЄС²¹⁰.

У політичному і демографічному плані ФРН стоїть на порозі важливого рішення. Населення країни старіє і скорочується, а потоки мігрантів збільшуються. Виникає необхідність у пристосуванні до нових реалій, економіки, інфраструктури, соціального забезпечення. Створюються і оновлюються законодавчі акти, що регулюють потоки міграції, правила в'їзду в країну і отримання громадянства. У міграційному законодавстві

²⁰⁸ The right to free movement // European Commission: official: web-site. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship/movement-and-residence_en

²⁰⁹ German interior minister revises 2015 refugee influx from 1.1 million to 890,000 // Deutsche Welle. 2016. URL: <https://www.dw.com/en/german-interior-minister-revises-2015-refugee-influx-from-11-million-to-890000/a-35932746>

²¹⁰ Глава Минфина ФРГ признал ошибки в миграционной политике Берлина // Deutsche Welle. 2017. 29 січня. URL: <http://www.dw.com/ru/>

відзначена тенденція до перенесення акцентів з «гастарбайтерів» на «нових громадян», які залишаються в країні надовго, добре освічених, молодих, активних. Для вирішення цього завдання ФРН доведеться залучати мігрантів в конкурентній боротьбі з іншими індустріально розвиненими країнами²¹¹. У 2020 р. стало очевидно, що значна частина людей, які приїхали в Німеччину в якості прохачів притулку, в першу чергу, має потребу в навчанні, щоб знайти тут роботу. Рівень освіти мігрантів істотно відрізняється в залежності від країни походження.

Німецька поліція зафіксувала з початку 2020 р. понад 1500 нелегальних переміщень біженців зі скандинавських країн. Більшу частину біженців складають вихідці з Іраку і Афганістану, вони проникають в Німеччину через сухопутний кордон з Данією або через морський з Швецією. За даними міністерства внутрішніх справ Німеччини, до 30 червня 2020 р. на території ФРН знаходилося майже 30 тисяч біженців, про яких було достеменно відомо, що вони подавали заяву на отримання статусу біженців в іншій країні²¹².

Отже, міграція в Німеччину привертає людей з багатьох причин: 1) ФРН є економічно розвиненою державою; 2) у країні порівняно гнучка система оподаткування, досить проста процедура реєстрації підприємств і не суворі вимоги до їх діяльності; 3) ФРН надає можливість отримати безкоштовну вищу освіту. Таким чином, такі аспекти міграційної політики як створення і поліпшення програм адаптації, збільшення норм фінансування таких програм і прискорення впровадження їх у соціальне життя громадян є найважливішими для німецького уряду, яке розуміє, що лише

²¹¹ Меркель ответила на критику Трампа в адрес миграционной политики ФРГ. URL: <https://www.svoboda.org/a/28237403.html>

²¹² Полиция Германии выявила поток беженцев через Скандинавию // Deutsche Welle. 2020. URL: <https://www.dw.com/ru/v-germaniju-usililsja-potok-bezhencev-cherez-skandinaviju/a-55731024>

багатосторонній і всеосяжний підхід здатний вирішити одну з найскладніших проблем глобалізованого світу – проблему нелегальної міграції.

РОЗДІЛ 4

МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ДО КРАЇН ЄС В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

На думку багатьох експертів, після набуття чинності Амстердамської угоди міграційна політика євроспільноти стала одним з найбільш очевидних здобутків її інтеграції. Після 1999 р. було реалізовано три п'ятирічні програми, виконання яких дало змогу значно просунутися до забезпечення більшої відкритості та безпеки Європи, інтенсифікувати внутрішньо європейську мобільність, посилити охорону зовнішнього кордону, виробити стандарти прийому іммігрантів та біженців з третіх країн, поглибити солідарність держав-членів та розвинути співпрацю ЄС з країнами походження мігрантів.

Разом з тим, процес формування міграційної політики ЄС не був ні простим, ні однозначно поступальним. Рішення у сфері міграції завжди були у центрі суспільних дебатів і на національному, і на загальноєвропейському рівнях, оскільки належали до політично чутливих, повинні були враховувати широкий спектр питань безпеки, захисту прав людини та внутрішньої європейської солідарності і взаємодопомоги²¹³. Труднощі виникали і щодо імплементації цих рішень, їхньої інтерпретації в різних державах та можливостей фактичного виконання. Попри посилення значення загальноєвропейських інституцій у формуванні міграційної політики, особливо після набуття чинності Лісабонської угоди, важливі питання у сфері міграції залишалися у компетенції національних урядів. Попри це, єдність політичних підходів до регулювання міграційних процесів

²¹³ Sirkeci I. Migration Policy in Crisis. Transnational Press London, 2018. P. 89-90.

забезпечується спільними для всіх країн-членів базовими принципами ЄС, спрямованим на забезпечення прав людини, демократії, верховенства права²¹⁴.

Безумовно, є помилковим твердження про те, що міграційна політика повинна бути жорсткішою та забороняти в'їзд будь-кого. Як і в повоєнний період, європейські країни мають потребу в робочій силі. Демографічна криза спровокувала високу залежність внутрішнього ринку від зовнішніх чинників. У свою чергу, розширення ЄС вивело проблему міграції на новий рівень²¹⁵.

Агентство ЄС з безпеки зовнішніх кордонів «Frontex» виділяє кілька основних маршрутів нелегальної міграції до країн ЄС:

- Західноафриканський маршрут: з країн Західної Африки (Сенегал, Мавританія) на Канарські острови. Основні національності: марокканці, сенегальці, а також громадяни Нігера, Нігерії та Малі. У 2015 р. за цим маршрутом до Європи прибули 874 чол..
- Західно-Середземноморський маршрут: з Північної Африки на Піренейський півострів, через іспанські анклави Сеута і Мелілья. Найчастіше він використовується алжирськими і марокканськими громадянами, які намагаються дістатися до Іспанії, Франції та Італії. У 2015 р. цим маршрутом скористалися 7 164 особи.
- Центрально-Середземноморський маршрут: з Лівії до Італії і на Мальту. Цим маршрутом користуються мігранти з країн Африканського Рогу і Західної Африки. У 2015 р. за цим маршрутом до Європи прибули 153 946 чоловік.

²¹⁴ European Migrations Dynamics, drivers, and the role of policies // European Commission [official web-site]. 2018. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC109783/kjna29060enn.pdf>

²¹⁵ Апак Н. How the EU's Migration Policies Transformed into a Security Subject. GRIN Verlag, 2019. P. 6-7.

- Апулія і Калабрія: цей маршрут належить до нелегальної міграції з Туреччини і Єгипту, а також включає в себе міграційні потоки між Грецією і Італією. Більшість мігрантів, що використовують цей маршрут, спочатку входять в Шенгенську зону, перетинаючи сухопутний кордон між Туреччиною і Грецією. Дані по міграційному потоку на цьому напрямку включені в статистику Центрально-Середземноморського маршруту²¹⁶.
- Круговий маршрут з Албанії до Греції: міграція через сухопутний кордон між Грецією і Албанією була протягом багатьох років одним з найзначніших нерегулярних міграційних потоків через зовнішні кордони ЄС. У 2015 р. за цим маршрутом до Європи прибули 8932 чол.
- Західно-Балканський маршрут: включає два основних міграційних потоки: первинний – з країн Західних Балкан (Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія та колишня Югославська Республіка Македонія); вторинний – мігранти, які перетнули кордони ЄС через наземний або морський болгаро-турецький або греко-турецький кордон, через Західні Балкани добираються до Угорщини. Цим маршрутом користуються громадяни Пакистану, Афганістану, Алжиру, країн на південь від Сахари. У 2015 р. цим маршрутом на шляху до Європи скористалися 764 038 осіб.
- Східно-Середземноморський маршрут: через Туреччину до Греції, Болгарії, Кіпр. Найбільш численну групу мігрантів, що використовують цей маршрут, складають біженці з Сирії, Афганістану і Сомалі. У 2015 р. цим маршрутом в Європу прибули 885 386 мігрантів.
- Східні кордони ЄС: через сухопутний кордон між Білоруссю, Молдовою, Україною, РФ і східних держав-членів ЄС (Естонія,

²¹⁶ Кризис с мигрантами в Европе в 2015-2016 годах // РИА Новости. 2016. 14 апреля. URL: <https://ria.ru/spravka/20160414/1410128475.html>

Фінляндія, Угорщина, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Румунія і Словаччина). В цілому масштаби нелегальної міграції на всіх східних кордонах набагато менші, ніж на будь-якому іншому шляху міграції в ЄС, вона становить 0,1% від загальної кількості. У 2015 р. цим маршрутом скористалися 1 920 осіб²¹⁷.

У 2015 р. з'явився так званий арктичний маршрут через територію РФ до сухопутних кордонів з Норвегією і Фінляндією. З жовтня по грудень 2015 р. цим маршрутом скористалися близько 6 000 осіб, більшість з них були родом з Афганістану і Сирії. За даними агентства Frontex, в 2016 р. в Європу прибуло 1,82 млн мігрантів²¹⁸.

Можливі наслідки нелегальної міграції для ЄС в цілому на найближчу перспективу можуть бути такими:

- поширення практики створення мігрантами зон, «вільних від влади закону» в Європі;
- утворення численних «сплячих осередків», що складаються з прихильників різних терористичних угруповань, таких як «Аль-Каїда» і «Ісламська держава», значну частину яких складають нелегальні мігранти – вихідці з країн Північної Африки і Близького Сходу;
- активне залучення мігрантів до незаконної діяльності різних транснаціональних організованих злочинних угруповань (контрабандистських, терористичних і піратських) і використання їх для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів з релігійним підтекстом: посилення процесів турбулентності в міжнародних відносинах при збільшенні зон нестабільності в ЄС.

Наслідки нелегальної міграції для ЄС на середньо і довгострокову перспективу можуть бути такими:

²¹⁷ Там само.

²¹⁸ Frontex publishes Risk Analysis for 2016 // FRONTEX: official web-site. 2016. 5 of April. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-publishes-risk-analysis-for-2016-NQuBFv>

- утворення на територіях Греції, Албанії, Італії та інших прибережних країн Середземноморського басейну закритих мусульманських анклавів, залучених в нелегальний обіг наркотиків, зброї, боєприпасів, вчинення терактів, торгівля людьми, річкове або морське піратство на Дунаї і в Середземноморському басейні, створення стійких альянсів з мафіозними кланами Албанії та інших нестабільних країн регіону;
- порушення свободи судноплавства і можливе повторення сценарію, за яким діють пірати в цілій низці піратонебезпечних районів земної кулі, а також низка інших важких наслідків²¹⁹.

Головною причиною їх тяжіння є прагнення до більш високого заробітку і до більш комфортних умов праці та життя, які у найбільш високорозвинених країнах Західної Європи. Що ж стосується самих приймаючих країн ЄС, то їх зацікавленість в трудовій міграції пояснюється в першу чергу демографічною обстановкою (депопуляція, збільшення частки пенсіонерів і зменшення частки працездатних).

На думку автора дипломної роботи пріоритетною метою державної влади європейських країн має стати підвищення керованості різних міграційних потоків. Завдання міграційного управління кожної європейської країни повинні включати в себе:

- посилення боротьби з будь-якими видами порушення міграційного законодавства (незаконний перетин кордонів, працевлаштування без дозволу уряду або укладання фіктивних шлюбів);
- зниження витрат від міграції шляхом підвищення вимог до кваліфікації та матеріальної забезпеченості мігрантів, а також скорочення соціальних виплат мігрантам, щоб знизити привабливість в'їзду та перебування для потенційних мігрантів;

²¹⁹ Brochmann G. Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies. Routledge, 2020. P. 189-191.

- запобігання соціальної дезінтеграції і зміцнення громадянської складової ідентичності в середовищі мігрантів та осіб іноземного походження за рахунок підвищення вимог до знання мови, історії та політичного устрою певної європейської країни.

Головна проблема міграційного питання, з якою зіштовхуються всі європейські країни, полягає в тому, як знайти відповідну систему організації. Не вводити ніяких правил – означає приректи країни на те, щоб терпіти наслідки міграції. Якщо ж ставиться мета приймати економічних мігрантів усвідомлено і продумано, то тоді не обійтися без аналізу потреб ринку – іншими словами, без кількісної оцінки. Розумно і грамотно організована економічна міграція допоможе серед іншого вирішити проблему нестачі робочої сили, яка буде лише посилюватися. У довгостроковій перспективі демографічні зміни в Європі тільки підвищать потребу в наймі робочих рук з-за кордону.

Створення ефективної системи міжнародної безпеки, яка відповідає стандартам, заснованим на повазі прав людини, верховенстві закону, суворому дотриманні норм міжнародного права, закріплених в Статуті ООН, Загальній декларації прав людини (1948 р.), низці інших основоположних міжнародних документів, дозволило б виробити узгоджену позицію країн ЄС, зокрема ФРН, з питань протидії новим викликам і загрозам сучасності, здійснювати більш тісну і плідну взаємодію європейських країн у вищевказаній сфері.

Міграційний пакт ООН, підписаний у грудні 2018 р., (Марракеш), зможе лише частково вирішити проблему нелегальної міграції морським шляхом. Якщо необхідно скоротити число нелегальних мігрантів, то необхідно посилити співпрацю з Марокко і країнами походження мігрантів.

Країнам ЄС доведеться обговорити теми, які вони досі намагалися уникати: обов'язковий або рекомендаційний характер повинна носити схема розподілу мігрантів по країнах? Чи приймати мігрантів на постійній або

тимчасовій основі? Чи вводити принцип фінансової солідарності? Чи обмежувати свободу переміщення робочої сили? ЄС необхідно по-новому будувати діалог з третіми країнами. Підхід, при якому занадто багато уваги буде приділено поверненню і реадмісії мігрантів, може викликати недовіру країн-партнерів і перешкодити повноцінній співпраці²²⁰.

Таким чином, єдиного шляху вирішення проблеми нелегальної міграції як дестабілізуючого фактора в ЄС на сьогодні немає. Звісно, це має бути колективний механізм. Уся політика ЄС в цьому питанні зводиться лише до одного заходу – захисту. Посилення заходів захисту і довгострокове рішення проблеми в тих країнах, звідки приїжджають мігранти, звичайно, благородна мета. Але це не знімає з Європи відповідальності. Цей континент для багатьох став притулком і повинен залишатися ним і надалі.

²²⁰ Ibid. P. 129-130.

ВИСНОВКИ

Під час написання магістерської роботи автор дійшов до таких висновків:

1. Визначити вплив міграції на сучасний політичний процес неможливо в рамках традиційних підходів. Вивчення міграції у відриві від політичних процесів не дозволяє спрогнозувати міграційну ситуацію в ЄС в цілому, її негативні наслідки. Актуальність дослідження підтверджується і тим фактом, що системне вивчення теоретико-концептуальних засад міграційної політики ЄС у вітчизняній історіографії майже відсутнє, тому рівень дослідження цієї проблеми нині залишається недостатнім. Питання міграційної політики ЄС активно вивчається як вітчизняними, так і закордонними фахівцями, результати досліджень яких можна знайти в їх працях. Серед вітчизняних науковців слід згадати напрацювання А.О. Хмель, О.А. Малиновської, О.Л. Гільченка, Ю.С. Драча, І. Сльоти, В.О. Костенко, О.А. Краєвської, Н.Г. Леонтія, М.А. Оврамця, А. Солодько, М.О. Саракуци, Б. Юськіва. Слід зазначити, що міграційна політика ЄС в контексті безпеки регіону на сучасному етапі досить активно досліджується російськими та західними вченими. На сьогодні існує значний теоретичний та емпіричний матеріал щодо цього питання, який можна віднайти у роботах таких дослідників як: Н.В. Говорова, Ф. Абазалова, Ю. Литвинова, О. Потьомкіна, А.Г. Ромашова, Я.Р. Стрельцова, Є.Ю. Корьякіна, Б.В. Петелін, С. Хамзіна, М. Лисборг, М. Окольські, Н.М. Жукова. Слід згадати праці Д. Массея, С. Кастельза Р. Гропас, М. Каханека, Дж. Холліфілда, К. Дустмана, Дж. Салта, Т. Сobotки.

На основі критичного осмислення теоретичних підходів до міграційної політики вище вказаних науковців можуть бути сформульовані основи єдиної політики в галузі міграції в країнах ЄС.

Джерельна база дослідження охоплює коло джерел, частина яких вводиться до наукового обігу вперше. Матеріали, використані при написанні роботи, умовно можуть бути поділені на чотири групи: 1) офіційні документи урядів європейських країн та міжнародні угоди; 2) промови керівників держав та політичних лідерів; 3) статистична інформація; 4) матеріали зі ЗМІ.

Незважаючи на те, що не всі документи є рівнозначними за змістом, їх сукупності, інформаційності та насиченості виявилось достатньо для розкриття теми та досягнення зазначеної перед автором мети. Використання вищевказаних джерел дало змогу авторові зробити висновок, що впродовж останніх п'ятнадцяти років міграційна політика ЄС суттєво змінилася і набула нового змісту. Колишні неформалізовані міждержавні контакти еволюціонували у повноцінний законодавчий блок співтовариства, вагому частину "acquis communautaire". Це відбулося внаслідок об'єктивної потреби у виробленні спільних підходів до регулювання міграційними процесами, як внаслідок їх інтенсифікації і всередині, і з-поза меж співтовариства, так і в контексті поглиблення європейської інтеграції як такої.

2. Головною категорією дипломної роботи виступає поняття «міграційна політика». Але оскільки воно має комплексний характер, розкриття його значення здійснювалося шляхом використання методології системного підходу, а також висвітлення таких понять як «міграціологія», «міграція», «міграційний потік» тощо. Проаналізувавши наведений понятійно-категоріальний апарат автор дипломної роботи прийшов до висновку, що міграційна політика ЄС – це система принципів, норм і методів, які активно використовуються державами-учасницями ЄС з метою врегулювання міграційних процесів в євроні.

Для дослідження міграційної політики ЄС було використано такі наукові принципи: об'єктивності, історизму, системності, системності, принцип сходження від абстрактного до конкретного, термінологічний принцип. Комплексне дослідження було б неможливим без використання

міждисциплінарного, системного, політологічного, компаративного, інституційного підходів. Методологічну основу дослідження було обрано відповідно до визначеної мети та поставлених завдань. Для дослідження міграційної політики ЄС було використано як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи дослідження обраної теми. Зокрема автор звернувся до методів аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, історичного методу, тощо. У даній роботі використовувалися методи аналізу, узагальнення, історико-системний і проблемно-хронологічний методи. За допомогою історико-системного методу була розглянута динаміка розвитку міграційної політики ЄС. Дані методи допомагають виділити основні напрямки, механізми і фактори міграційної політики. Проблемно-хронологічний метод допоміг охарактеризувати причини і фактори, які впливають на зростаючі невдоволення серед населення країн ЄС. Слід звернути особливу увагу на те, що під час написання дипломної роботи був використаний метод теоретичного аналізу літератури з виявлення теоретико-ідеологічних основ міграційної політики ЄС в контексті безпеки регіону.

3. У 1990-ті рр. на рівень міграції до ФРН впливали такі фактори, як падіння «залізної завіси», завдяки чому людям зі Східної Європи стало простіше виїжджати зі своїх країн, і громадянська війна в Югославії. У 1990-х рр. у Греції, Італії, Португалії і Іспанії вступили в силу програми амністії, які дозволили більш ніж 1,2 млн. нелегальних мігрантів отримати статус постійних жителів. У 2000 р. чисельність тільки легальних іммігрантів в країнах ЄС становила 18,2 млн. осіб. Це приблизно 5% населення ЄС, причому, за даними МОМ, 80% мігрантів осіло в країнах Західної Європи. Найбільша західноєвропейська країна – ФРН, прийняла протягом 1990-2004-х рр. більше мігрантів, ніж вся інша Європа. Повертаючись до теми міграційних зон ЄС, необхідно зазначити, що третьою зоною – є країни, які «приєдналися» до ЄС в 2004 р. (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Кіпр). Замість збільшення

транскордонного співробітництва розширення ЄС у 2004 р. призвело до відтоку людського капіталу зі східних держав на захід континенту. Невелике розширення в 2007 р., коли Болгарія і Румунія були прийняті до складу блоку, також не посилювало транскордонне співробітництво. Розширення ЄС і потоки мігрантів, які збільшилися не здійснили негативного впливу на рівень зарплат і безробіття в «старих» країнах ЄС. При цьому розширення на Схід не тільки загострило деякі соціальні проблеми (зокрема, циганське питання), але і дало Єдиній Європі нові можливості. Безумовно 2015 р. увійде в історію як період безпрецедентної міграційної кризи на південних і південно-східних кордонах Європи. Ніколи ще потоки вимушених переселенців, які прагнуть за всяку ціну дістатися до європейських країн, не були настільки численні. Європейці не розпізнали ознак міграційної катастрофи 2015 р. і не зуміли вжити адекватних заходів, оскільки до цього моменту уникали пошуку спільної відповіді на міграційний виклик. Вжиті ж врешті-решт дії були продиктовані прагненням якомога швидше повернути собі контроль над тим, що відбувається, і в першу чергу над ситуацією на Західних Балканах, через які потрапляла до Європи основна маса біженців і мігрантів з Близького Сходу. Найгірша ситуація з біженцями спостерігалася в країнах Південної Європи – Греції та Італії, звідки далі мігранти через Македонію, Сербію і Угорщину прагнуть потрапити в Австрію, ФРН або Швецію, де вищий рівень соціальної допомоги і існують великі мусульманські спільноти. У квітні 2020 р. приплив біженців в ЄС рекордно знизився через пандемію коронавірусу.

4. Переломним моментом на шляху гармонізації політики європейських держав у сфері міграції було підписання 1997 р. Амстердамської угоди (набула чинності 1999 р.), де окрему частину присвячено свободі пересування, притулку та імміграції. Спеціальним протоколом до Угоди, до права ЄС інтегровано Шенгенські домовленості. У жовтні 1999 р. на саміті у Тампере (Фінляндія) голови держав ЄС домовилися про реалізацію Амстердамської угоди, зокрема, у сфері імміграції та притулку. Після

виконання програми, прийнятої у Тампере, 2004 р., уже після розширення ЄС, у Гаазі було затверджено наступну програму дій до 2010 р. Стокгольмська програма 2009 р., прийнята у розпал фінансово-економічної кризи, продемонструвала небажання країн ЄС форсувати міграційні питання і містила лише кілька нових ідей. У грудні 2005 р. після тривалих багатосторонніх консультацій ЄК було затверджено Політичний план щодо легальної імміграції.

5. Аналіз французької міграційної політики періоду 2010-2022 рр. показав, що уряд неодноразово намагався вирішити проблему нелегальних мігрантів, у тому числі через зміни законодавства та шляхом інтеграції останніх до суспільства. На даний момент кількість нелегальних мігрантів в країні налічує близько 300 тисяч чоловік, більшість яких є вихідцями з країн-колишніх французьких колоній, а також Китаю. Більшість з нелегальних мігрантів прибувають в країну і проживають в ній за допомогою родичів. Між тим, всі мігранти, що знаходяться на території Франції незаконно, підлягають депортації. Щодо біженців, в умовах європейської міграційної кризи, французький президент Е. Макрон прагне, з одного боку, налагодити ефективну та гуманну систему прийому легальних законослужняних мігрантів та їх подальшу інтеграцію, насамперед у рамках мовної політики. З іншого боку – запроваджувати жорсткі обмеження та депортувати «економічних» мігрантів та нелегалів, у тому числі з метою демотивувати на майбутнє подібні категорії мігрантів.

Неефективність сучасної міграційної політики ФРН певною мірою зумовлена тим, що основою її функціонування здебільшого є закони, прийняті після Другої світової війни. Спираючись на попередній досвід країни, чинне керівництво вважало, що приплив мігрантів надалі сприятиме економічному розвитку держави. Однак ці очікування уряду не виправдалися, що породило внутрішньополітичний дисбаланс. У політичному і демографічному плані ФРН стоїть на порозі важливого

рішення. Населення країни старіє і скорочується, а потоки мігрантів збільшуються. Виникає необхідність у пристосуванні до нових реалій, економіки, інфраструктури, соціального забезпечення. Створюються і оновлюються законодавчі акти, що регулюють потоки міграції, правила в'їзду в країну і отримання громадянства. У міграційному законодавстві відзначена тенденція до перенесення акцентів з «гастарбайтерів» на «нових громадян», які залишаються в країні надовго, добре освічених, молодих, активних.

6. Отже, на думку автора, цілісна і реалістична міграційна політика ЄС, заснована на однаковому розумінні усіма країнами того, яка саме міграція потрібна Європі, засвідчила б рішучість і здатність ЄС успішно вирішувати питання, важливі для простих громадян. Країни ЄС повинні проявити гнучку солідарність, яка дозволить виробити такі складові комплексної міграційної політики, як режим надання притулку, прикордонний контроль, схеми розподілу біженців, легальна міграція і соціальна адаптація мігрантів. Якщо біженцям не загрожує небезпека, необхідно мати можливість повертати їх на батьківщину. Це дозволило б зменшити рівень нелегальної і, до того ж, небезпечної міграції морським шляхом. Щоб повернути з Іспанії, Франції, Італії або Німеччини біженців на батьківщину – в Нігерію, Сенегал або Кот-д'Івуар, Європі потрібні відповідні домовленості. Але для цього необхідно, щоб країни походження біженців були зацікавлені в тому, щоб укласти такі угоди. Якщо запропонувати урядам цих держав, скажімо, спростити процедуру прийому їх студентів в європейські країни в обмін на згоду брати назад своїх біженців, це піде на користь обом сторонам.

Серед заходів, що дозволяють повністю розкрити потенціал мігрантів – визнання іноземних дипломів, пропозиція мовних курсів відповідного рівня та забезпечення доступу до різних програм, що діють на ринку праці, заохочення участі в житті суспільства, співпраця з діловою спільнотою та соціальними партнерами. ЄС міг би отримати більше користі від міграції,

якби влада та суспільство сприймали мігрантів як перспективний ресурс, а витрати на міграційну політику – як необхідні прибуткові інвестиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Офіційні документи глав держав та урядів, міжнародні договори, угоди

1. Директива ЄС № 90 від 28 листопада 2002 р. «Про визначення допомоги незаконному в'їзду, транзиту та перебування» // Верховна Рада України: офіційна веб-сторінка. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_837#Text
2. Директива ЕС № 115 от 16 декабря 2008 г. «Об общих стандартах и процедурах, подлежащих применению в государствах-членах к возврату незаконно пребывающих граждан третьих стран» // Верховна Рада України: офіційна веб-сторінка. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_944#Text
3. Директива ЕС № 52 от 18 июня 2009 г. «Об установлении минимальных стандартов в отношении санкций и мер к работодателям незаконно пребывающих граждан третьих стран» // Кафедра интеграционного и европейского права МГЮА. URL: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/dokumenty-o-pravah-cheloveka-i-grazhdanina/normativnye-akty-o-svobode-peredvizheniya-tovarov-lits-i-uslug/direktiva-2009-52-es-evropejskogo-parlamenta-i-soveta-ot-18-iyunya-2009-g-ob-ustanovlenii-minimalnyh-standartov-v-otnoshenii-sanktsij-i-mer-k-rabotodatelyam-nezakonno-prebyvayushhih-grazhdan-tretih-s/>
4. Рамочное решение 2002 г. «Об усилении уголовно-правовых стандартов в целях наказания помощи незаконному въезду, транзиту и пребыванию» // Кафедра интеграционного и европейского права МГЮА. URL: <https://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/ramochnoe-reshenie-soveta-o-povyshenii-standartov-ugolovnoj->

otvetstvennosti-v-tselyah-nakazaniya-za-pomoshh-nezakonnomu-vezdu-tranzitu-i-prebyvaniyu-perevod-chetverikova-a-o/

5. Annual Report on Immigration and Asylum // European Commission [official web-site]. 2016. URL: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/annual-report-immigration-and-asylum>

6. Common principles for an EU immigration policy // Statewatch. 2016. URL: <http://www.statewatch.org/news/2008/jun/eu-com-immigration-citizen-note.pdf>

7. European Agenda on Migration // European Commission [official web-site]. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration_en

8. European Pact on Immigration and Asylum // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Aj10038>

9. Maastricht Treaty // EUR-Lex: official web-site. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>

10. Migration and Asylum Package: New Pact on Migration and Asylum documents adopted on 23 September 2020 // European Commission [official web-site]. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/migration-and-asylum-package-new-pact-migration-and-asylum-documents-adopted-23-september-2020_en

11. Policy plan on legal migration // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=uriserv:114507>

12. The EU Blue Card Directive // European Parliament: official web-site. 2009. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/558766/EPRS_BRI%282015%29558766_EN.pdf

13. The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting the citizen // European Commission [official web-site]. URL:

https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_-_an_open_and_secure_europe_en_1.pdf

14. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts // EUR-Lex [official web-site]. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997D%2FAFI>

15. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // EUR-Lex [official web-site]. 2007. 17 of December. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>

Промови політичних лідерів

16. Меркель ответила на критику Трампа в адрес миграционной политики ФРГ // Радио Свобода. 2017. 16 января. URL: <https://www.svoboda.org/a/28237403.html>

17. Меркель заявила о провале мультикультурализма // BBC Русская служба. 2010. 17 октября. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml

18. Marine Le Pen has accused the EU of irresponsible immigration policy // CypLIVE.com. URL: <http://en.cyplive.com/ru/news/marin-le-pen-obvinila-es-v-bezotvetstvennoy-migracionnoy-politike.html>

19. Macron calls for EU migration plan as Afghans flee Taliban control // News & Media Website “The Hill”. 2021. 17 of August. URL: <https://thehill.com/policy/international/568143-macron-calls-for-eu-migration-plan-as-afghans-flee-taliban-control>

20. President Macron gives speech on new initiative for Europe // Élysée – Présidence de la République française. 2017. 26 of September. URL:

<https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2017/09/26/president-macron-gives-speech-on-new-initiative-for-europe>

21. Sarkozy joins allies burying multiculturalism // REUTERS. 2011. 11 of February. URL: <https://www.reuters.com/article/us-france-sarkozy-multiculturalism-idUSTRE71A4UP20110211>

Статистична інформація

22. European Migrations Dynamics, drivers, and the role of policies // European Commission [official web-site]. 2018. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC109783/kjna29060enn.pdf>

23. Frontex publishes Risk Analysis for 2016 // FRONTEX: official web-site. 2016. 5 of April. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-publishes-risk-analysis-for-2016-NQuBFv>

24. Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015 // Pew Research Center. 2016. 2 of August. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/>

25. Overview of migration trends in Europe and central Asia, 1990-2004 // World Bank Group's Internet. 37 p. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_Chapter1.pdf

26. Research on Migration: facing realities and maximising opportunities. A policy review // European Commission [official web-site]. URL: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/ki-04-15-841_en_n.pdf

27. The social situation in the European Union 2005-2006 // European Commission: official web-site. 2006. URL:

https://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/ssr2005_2006_en.pdf

Новини ЗМІ

28. Готовится новый вариант Европейской голубой карты // Euronews. 2021. 16 сентября. URL: <https://ru.euronews.com/2021/09/15/eu-blue-card-migrants>

29. ЕС собрался ужесточить отношение к нелегальным мигрантам // Газета «Ведомости». 2021. 16 сентября. URL: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2021/09/16/886856-es-sobralasya>

30. Миграция через восточную границу ЕС в 2021 году выросла в 15 раз // Радио Свобода. 2021. 23 ноября. URL: <https://www.svoboda.org/a/migratsiya-cherez-vostochnuyu-granitsu-es-v-2021-godu-vyroslo-v-15-raz/31575404.html>

31. Полиция Германии выявила поток беженцев через Скандинавию // Deutsche Welle. 2020. URL: <https://www.dw.com/ru/v-germaniju-usililsja-potok-bezhencev-cherez-skandinaviju/a-55731024>

32. Расширения ЕС привело к «утечке мозгов» из Восточной Европы на запад – исследование // «Европейская правда». 2017. 14 апреля. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2017/04/14/7064552/>

33. Франция примет новый закон о статусе иностранцев // «Голос со всего мира». 2015. 20 июля. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20150720-frantsiya-primet-novyi-zakon-dlya-inostrantsev>

34. European Union approves 2,4 billion euros funding for migration crisis // Reuters. 2015. 10 of August. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-funding-idUSKCN0QF15Z20150810>

35. First German Immigration Law Takes Effect // Deutsche Welle. 2006. URL: <https://www.dw.com/en/first-german-immigration-law-takes-effect/a-1442681>

36. German interior minister revises 2015 refugee influx from 1.1 million to 890,000 // Deutsche Welle. 2016. URL: <https://www.dw.com/en/german-interior-minister-revises-2015-refugee-influx-from-11-million-to-890000/a-35932746>

37. How to Get a German Residence Permit? // Germany Visa. URL: <https://www.germany-visa.org/immigration-residence-permit/german-residence-permit/>

38. PM meeting with French President Emmanuel Macron: 31 October 2021 // GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-meeting-with-french-president-emmanuel-macron-31-october-2021>

39. The implementation of the law of 7 March 2016 on the rights of foreigners in France. Circulars of 2 November 2016 – Provisions applicable as of 1 November 2016 and 1 January 2017 // Karl Waheed by Ascendo. 2016. 5 of December. URL: <https://www.karlwaheed.fr/en/the-implementation-of-the-law-of-7-march-2016-on-the-rights-of-foreigners-in-france-circulars-of-2-november-2016-provisions-applicable-as-of-1-november-2016-and-1-january-2017/>

ЛІТЕРАТУРА

Підручники, монографії, посібники

40. Бенхабیب С. Притязання культури. Равенство и разнообразие в глобальную эру / пер. с англ. под ред. В. И. Иноземцева. Москва: Логос, 2003. 350 с.

41. Гидденс Э. Социология: Пер. с англ. Изд. 2-е, полностью перераб. и доп. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 632 с.

42. Говорова Н.В. Мигранты в Европейском Союзе: социальный профиль // Миграционные проблемы в Европе и пути их решения. Москва: Ин-т Европы РАН, 2015. 144 с.

43. Марцин В.С. Основы научных исследований: Навчальний посібник. Львів: Ромус-Поліграф, 2002. 128 с.
44. Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие / под ред. Ж.Зайончковской, И.Молодиковой, В.Мукомеля. Москва: Центр миграционных исследований, 2007. 370 с.
45. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. Москва: Наука, 1975. 230 с.
46. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения. Очерки теории и методов исследования. Москва: Наука, 2001. 114 с.
47. Семке Н.М. Політологія: модульний курс: навч. посібник. Харків: Торсінг плюс, 2009. 384 с.
48. Хмель А.О. Зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи. 1944-2014 рр. Навчальний посібник. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. 396 с.
49. Хонин В.Н. Теория международных отношений: Часть общая. Київ: Академ-Пресс, 2005. 456 с.
50. Хорев Б.С. Проблемы изучения миграции населения. Москва, 1994. 250 с.
51. Цыганков П.А. Теория международных отношений. Москва: Гардарики, 2002. 400 с.
52. Юдина Т.Н. Социология миграции. Москва: Академический проект, 2006. 272 с.
53. Azoulay L. Migration and EU Law and Policy. OUP Oxford, 2014. 226 p.
54. Bade K. Migration in European History. Wiley, 2003. 416 p.
55. Boswell Ch. Migration and Mobility in the European Union. Macmillan International Higher Education, 2010. 256 p.

56. Buzan B. *Regions and Powers: The Structure of International Society*. Cambridge, United Kingdom: The Press Syndicate of the University of Cambridge, 2003. 564 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=N3LfkrrNM4QC&printsec=frontcover&dq=Buzan+B.+Regions+and+Powers:&hl=uk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Buzan%20B.%20Regions%20and%20Powers%3A&f=false
57. Carrera S. *Constitutionalising the External Dimensions of EU Migration Policies in Times of Crisis*. Edward Elgar Publishing, 336 p.
58. Castles S. *The age of migration: international population movements in the modern world*. New York: Red Globe Press, 2019. 446 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=PMC_DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Castles+S.+The+age+of+migration:+international+population+movements+in+the+modern+world.&hl=uk&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Castles%20S.%20The%20age%20of%20migration%3A%20international%20population%20movements%20in%20the%20modern%20world.&f=false
59. Gropas R. *European Immigration: a sourcebook*. Ashgate Publishing, 2014. 448 p. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/30557>
60. Oğuz C. *Labour Migration in the European Union: The Policy-Making Process*. Springer Nature, 2020. 264 p.
61. Sirkeci I. *Migration Policy in Crisis*. Transnational Press London, 2018. 166 p.
62. Thomas W. *The Polish peasant in Europe and America*. New York, 1958. 127 p. URL: <https://archive.org/search.php?query=The%20Polish%20peasant%20in%20Europe%20and%20America%20AND%20mediatype%3Atexts>
63. Walton-Roberts M. *Territoriality and Migration in the E.U. Neighbourhood: Spilling over the Wall*. Springer Science & Business Media, 2013. 254 p.

Статті

64. Абзалова Л.Ф. Правовые аспекты иммиграционной политики в странах Европейского Союза // Четвертые Валентеевские чтения: Сборник докладов (Книга 2). Москва: МАКС-Пресс, 2005. С. 121-127.

65. Авдюшкіна І. Нелегальна міграція як дестабілізуючий фактор в ЄС // Травневі студії: історія, міжнародні відносини, філософія: Збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія» / за ред. Ю. Т. Темірова. Вип. 6. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 137-140.

66. Авдюшкіна І.С. Європейський Союз в умовах нових викликів XXI ст. Нелегальна міграція // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022.

67. Арзамаскин Ю.Н. Принцип историзма в научном исследовании // Вестник Военного университета. 2011. № 3 (27). С. 7-11.

68. Бортник Н. П. Вплив глобалізації на формування міграційних потоків // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6. Т. 1. С. 142-144.

69. Вовчук, Л., Авдюшкіна, І. (2021). Політика Франції у сфері врегулювання проблеми нелегальної міграції // Старожитності Лукомор'я. (5). 165-172. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.5.122>

70. Вишневська О.А. Сучасна міжнародна трудова міграція та державна міграційна політика // Статистика України. 2008. № 2. С. 87-90.

71. Воробьева О.Д. Миграционные процессы населения: вопросы теории и государственной миграционной политики // Аналитический сборник Совета Федерации ФС РФ. 2003. № 9 (202). С. 30-35.

72. Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 186-187. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2006_5_186
73. Гільченко О.Л. Сучасна міграційна політика Франції // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2016. Вип. 16. С. 191-199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2016_16_26.
74. Драч Ю.С. Зовнішньополітичні аспекти імміграційної політики Франції // Гілея. 2011. Вип. 48. № 6. С. 876-881.
75. Ивахнюк И.В. Развитие миграционной теории в условиях глобализации // Век глобализации. 2015. № 1. С. 36-51.
76. Корьякина Е. Ю. Особенности миграционной политики Германии на рубеже XX – XXI вв. // Вестник Кемеровского государственного университета. 2015. Вып. 2(3). С. 124-128.
77. Костенко В.О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу // Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 54. С. 106-114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_54_13
78. Краєвська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: політико-правовий аспект // Грані. 2011. № 5 (79). С. 143-145.
79. Кривенко Ю.І. Теоретико-методологічні основи аналізу міграційних процесів // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 94. С. 214-215.
80. Кропачев С.М. Современные теоретические подходы к изучению иммиграционной политики // Вестник СПбГУ. Сер. 6. 2015. Вып. 3. С. 83-90.
81. Ладан Е.А. Методология анализа миграционных процессов // Общество: политика, экономика, право. 2010. № 1. С. 47-51.
82. Леонтій Н.Г. Тенденції міграції робочої сили у країнах Європейського Союзу // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2004. Т. 30. С. 77-80.

83. Лисборг М. Миграционная политика ЕС – это катастрофа // ИНОСМИ.РУ. 2017. 3 апреля. URL: <http://inosmi.ru/social/20170403/239022762.html>
84. Малиновська О.А. Формування спільної міграційної політики Європейського Союзу // Стратегічна панорама. 2006. № 2. URL: http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr0&issue=2006_2
85. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции // Мир в зеркале международной миграции. Москва: МАКС-Пресс, 2002. Вып. 10. С. 132-138.
86. Оврамец М.А. Європейський мультикультуралізм у дискурсі політології міжнародних відносин // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. Історія. Зб. наук. праць. Маріуполь, 2013. Вип. 7-8. С. 111-122.
87. Окольски М. Миграционное давление на Европу // Международная миграция населения. Москва: МАКС Пресс, 2001. Вып. 6. С. 46-54.
88. Палагнюк О.В. Міграція як соціально-економічний феномен та геополітичний виклик розвитку сучасного суспільства // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Політологія. 2014. Т. 230. Вип. 218. С. 37-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_230_218_9
89. Парк Р. Э. Разум бродяги: размышления о связи ментального с пространственным передвижением // Социальные и гуманитарные науки. Сер.: Социология. 1997. № 4. С. 158-160.
90. Петелин Б.В. Особенности миграционной политики ФРГ // Вестник Череповецкого государственного университета. 2014. № 4. С. 72-74.
91. Потемкина О. Европейская повестка дня по миграции – новый поворот в иммиграционной политике ЕС // Современная Европа. 2015. № 4. С. 28-40.

92. Ромашова А.Г. Миграционная политика Франции как следствие социальных противоречий // Алтайская школа политических исследований. URL: <http://ashpi.asu.ru/ic/?p=2292>
93. Саракуца М.О. Спільна міграційна політика ЄС: засади та перспективи // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 101. Ч. 1. С. 120-125.
94. Сльота І. Сучасна міграційна політика Франції та Великої Британії // UA Foreign Affairs. 2014. 12 листопада. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/suchasna-migraciina-politika-franciji-ta-velikoji-britan/>
95. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // Аналітичний центр «CEDOS». 2016. 4 березня. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>
96. Стрельцова Я. Современная миграционная политика Франции // Мировая экономика и международные отношения. 2020. Т. 64. № 8. С. 120-127.
97. Толстов С.В. Динаміка та напрями інституціональних реформ у Європейському Союзі // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Вип. 120, ч. 1. С. 27-36.
98. Тренин Д. Традиционные и новые вызовы безопасности в международных отношениях // Московский центр Карнеги. 2015. 8 июня. URL: <https://carnegie.ru/2015/06/08/ru-pub-60343>
99. Хамзина С. Миграционная политика ФРГ // Ассоциация «Евразийский экономический клуб ученых». 2013. URL: <https://group-global.org/ru/publication/5559-migracionnaya-politika-frg>
100. Хмель А.О. Тенденції розвитку сепаратизму в Іспанії на початку XXI ст. // Наукові праці: науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Вип. 251. Т.264. Історія. С.74-77.

101. Хмель А.О. Роль фактора міграції у зростанні євроскептичних настроїв в ЄС // Щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання – 2020: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. С. 19-23.

102. Чернега О.Б. Теоретические аспекты миграции населения: эволюция подходов и научных школ // Вестник ТюмГУ. 2016. Т. 2. № 1. С. 116-120.

103. Чесноков А.С. Теоретико-методологические подходы к анализу влияния миграции на политические процессы // Социум и власть. 2009. № 7. С. 50-54.

104. Арак Н. How the EU's Migration Policies Transformed into a Security Subject. GRIN Verlag, 2019. 14 p.

105. Carrera S. The French Presidency's European Pact on Immigration and Asylum: Intergovernmentalism vs. Europeanisation? Security vs. Rights? // CEPS Policy Brief No. 170. Brussels : CEPS, September 2008. P. 5-25. URL: <http://aei.pitt.edu/9381/2/9381.pdf>

106. Dustmann Ch. Immigration: the European Experience // Discussion Paper Series. Centre for Research and Analysis of Migration, 2011. № 22(11). P. 1-16. URL: <https://ftp.iza.org/dp6261.pdf>

107. Fairchild H. P. Immigration: A World Movement and its American Significance. New York: Macmillan, 1925. P. 129-132. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ncr.4110030321>

108. Hollifield J. Immigration policy in France and Germany: outputs versus outcomes // Annals of the American Academy of political science, 2006. P. 119-120.

109. Kaczmarczyk P. International migration in Central and Eastern Europe – current and future trends // United Nations Expert Group Meeting on international Migration and Development. New York, 2005. P. 3-15.

110. Kahanec M. Migration in an enlarged EU: a challenging solution?
URL:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14287_en.pdf
111. Lee E. A Theory of Migration // *Demography*. 1966. № 3. P. 47-57.
112. Migration Policies in Germany // European Website on Integration. 2013. 28 of February. URL: https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/migration-policies-germany_en
113. Salt J. International Migration in Europe: patterns and trends since the mid-1990s // *Revue Européene des Migrations Internationales*. № 22(2). P. 155-158.
114. Southern Neighbourhood: EU proposes new Agenda for the Mediterranean // European Commission: official web-site. 2021. 9 of February. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_426
115. Sobotka T. Migration continent Europe // *Vienna Yearbook of Population Research*. 2009. P. 217-220. URL: http://www.leacomm.eu/userfiles/files/LeaCoMM%20Docs/Migration%20in%20Europe_Vienna.pdf
116. Taylor Ch. *Multiculturalism and the «Politics of Recognition»* // *Multiculturalism; examining the politics of recognition*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1994. P. 25-28.
117. The Joint Centre for Illegal Migration Analysis and Policy // Federal Ministry of the Interior and Community: official web-site. 2022. URL: <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/migration/illegal-migration/illegal-migration-node.html>
118. The right to free movement // European Commission: official: web-site. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship/movement-and-residence_en

119. Жукова Н.Н. Миграционная политика Европейского Союза: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03; [Ставропольский гос. ун-т]. Ставрополь, 2005. 24 с.

120. Чапанов А.К. Особенности миграционных процессов в Ингушетии после распада СССР (политологический аспект): дисс. ... канд. полит. н., специальность 23.00.02 – Политические институты, процессы и технологии. Москва, 2017. 200 с.